

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsioloogia eriala

Heleene Suija

Vabatahtlik lastetus: põhjused, miks Eesti mehed ja naised ei soovi lapsi saada

Magistritöö

Juhendaja: Mare Ainsaar, PhD

Tartu, 2020

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Heleene Suija, 25.05.2020

Abstract

Voluntary childlessness: reasons why Estonian men and women do not wish to have children.

The aim of this thesis is to analyse which factors and why impact the childbearing wishes amongst Estonian men and women. The focus of this thesis is on those individuals that do not wish to have children – the voluntarily childless, because the amount of such people is small in Estonia, but significant from the reproducibility standpoint, since if more people do not wish to have children in the future, it affects the overall achievable birth rate in today's developed societies (Ainsaar and Maripuu, 2008). Therefore, the results of this thesis help to better explain and predict future changes in the childbearing behaviour of Estonian people.

The first part of the thesis gives an overview of the theories and empirical findings of factors that have an impact on childbearing wishes and the reasons people have brought out for not wanting children. The second part of the thesis analyses reasons that influence the childbearing wishes of Estonian men and women and discusses the results of the analysis. Both quantitative and qualitative analyse methods were used in the thesis - Estonian Men's (Themas jt, 2015) and Women's (Lippus jt, 2015) studies and European Social Survey's (ESS..., 2018) Round 9 are used for quantitative empirical analysis and ten interviews conducted by the author of the thesis are used for the qualitative empirical analysis.

The main results of the quantitative analysis show that only about 1,6-3,5% out of all persons in fertile age in Estonia do not wish to have children during the course of their lives. The primary reasons for not wanting children were due to personal factors like wanting to do other interesting things in life, be alone with their partner or not liking the idea of being pregnant, giving birth or children overall. Material reasons like not being financially stable or having a proper place to live came second, third were reasons related to global problems like excessive population growth, followed closely by work related reasons. Also deemed important were reasons related to the society or the state, in particular the feeling that they did not have enough support from either the society or the state to have children. Less important reasons were related to the lack of a suitable partner, health problems and being too old to have children.

Based on the results of the qualitative interviews, the reasons why Estonian men and women do not want to have children can be broadly divided into two – on the one hand, the interviewees focus on their own needs and wishes and therefore make the decision to remain childless, as this would lead to too many changes and new responsibilities in their lives. On the other hand, the interviewees think about the current global and economic situation or a future they cannot control and therefore decide not to risk bringing new people into the world. Some interviewees always knew they do not want to have kids, whilst the other part may have considered the idea at one point in their lives, but

changed their mind eventually. Based on that, it was possible to divide the interviewees into four groups: the ones who never wanted kids for personal reasons; the ones who never wanted kids but were more worried about the future of their possible child; the ones who once considered having kids, but gave up the idea for personal reasons and the ones who once considered having kids, but gave up the idea due to the worry about the future of their possible child.

Surprisingly, for many interviewees, their lack of desire to have children was due to, or at least heavily influenced by their experiences with bullying at school – one person became intolerant of people and especially children, another started fearing children and one person was afraid their future child would have to face the same thing in school.

Keywords: childbearing wishes, childbearing behaviour, reproductive wishes, voluntary childlessness

Sisukord

Sissejuhatus.....	7
1. Laste saamise soove puudutavad teooriad ja senised uuringud.....	9
1.1. Laste mitte soovimisega seotud mõisted.....	9
1.2. Mis on soovid ja mis rolli mängivad need sündimuskäitumise juures.....	10
1.3. Teooriad, mis aitavad seletada (vaba)tahtlikku lastetust.....	13
Demograafilise ülemineku teise etapi teooria ja post-materiaalsete väärtuste teooria.....	13
Elutee teooria.....	14
Madala sündimuse lõksu hüpotees ja teised normide ja väärtustega seotud lähenemised.....	16
Ebakindluse ja kontrolli teooriad.....	19
Uue leibkonna majandusteooria või ratsionaalse valiku teooria.....	21
Laste väärtuste teooria.....	22
Eelistuste teooria.....	22
Edasi kandumise konkurentsi hüpotees.....	23
1.4. Empiirilised uuringud (vaba)tahtliku lastetuse kohta.....	24
1.4.1. Vanemaks saamise soovi puudumine.....	25
1.4.2. Isiklik edasijõudmine.....	26
1.4.3. Füüsilised tegurid ja terviseiga seotud hirmud.....	28
1.4.4. Uskumine, et rohkemate inimeste maailmasse mitte toomine on üllas tegu.....	28
1.5. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid.....	29
2. Probleemipüstitus.....	32
3. Metoodika.....	34
3.1. Kvantitatiivse osa andmed ja metoodika.....	34
3.2. Kvalitatiivse osa andmed ja metoodika.....	36
4. Tulemused.....	39
4.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused.....	39
4.1.1. Eesti Naiste Tervis 2014.....	39
4.1.1.1. Laste mitte soovimise põhjused.....	39
4.1.1.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid.....	40
4.1.2. Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring.....	41
4.1.2.1. Laste mitte soovimise põhjused.....	41
4.1.2.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid.....	43
4.1.3. Euroopa Sotsiaaluuring.....	46
4.1.3.1. Laste mitte soovimise põhjused.....	46
4.1.3.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid.....	49
4.1.4. Kõigi uuringute võrdlus.....	52
4.2. Kvalitatiivse osa tulemused.....	55
4.2.1. Laste mitte soovimise välja kujunemine.....	55
4.2.2. Lapsendamine.....	57
4.2.3. Laste mitte soovimise põhjused.....	59
4.2.4. Laste mitte soovimise tüübid.....	63
5. Arutelu.....	65
Kokkuvõte.....	72
Kasutatud allikad.....	75
LISA 1.....	85
Kvalitatiivse uuringu intervjuukava.....	85
LISA 2.....	88
LISA 3.....	90
LISA 4.....	91
LISA 5.....	93
LISA 6.....	94

Sissejuhatus

1. jaanuaril 2020 elas Eestis 1 328 976 inimest, mida oli 4156 inimese võrra rohkem kui aasta varem samal ajal, kuid rahvaarvu suurenemine on tingitud positiivsest rändesaldost. 2019. aastal sündis Eestis 14 099 last, mida oli mõnesaja lapse võrra vähem kui aasta varem ning Eesti loomulik iive on negatiivne, mis tähendab, et Eestis on madal sündimus – 2019. aasta summaarne sündimuskordaja oli 1,66 (Sisseränne..., 2020), kuid rahvastiku taastootmiseks oleks keskmiselt vaja umbes 2,1 last (Puur ja Põldma, 2014) ning tegelikult on tänapäeval rahvastiku taastootmiseks vajalik laste arv veelgi suurem, sest lastetute ja ilma partnerita inimeste arv suureneb (Ots, 2018).

Sündimust mõjutavad paljud tegurid, aga nendest üks olulisemaid mõjutajaid on inimeste laste saamise soov ja kavatsus lapsi saada (Barber, 2001; Bongaarts, 1992; Miller, 2011; Miller, 1994; Schoen, Astone, Kim, Nathanson ja Fields, 1999). Euroopas on lastetus viimastel aastatel kiiresti levima hakanud – 1965. aastal sündinud naiste kohordist jääb Austrias, Belgias, Inglismaal, Kreekas, Iirimaa, Madalmaades, Poolas ning Rootsis püsivalt lastetuks hinnanguliselt 15%, Saksamaal ning Soomes 20% ning Itaalias 25% naistest (Tanturri jt, 2015). Uuringud on näidanud, et nii nooremate põlvkondade naised kui ka mehed soovivad endale võrreldes vanemate põlvkondadega keskmiselt vähem lapsi (Miettinen, Rotkirch, Szalma, Donno ja Tanturri, 2014; Oras ja Unt, 2008) ning (vaba)tahtlikult lastetuks jääda soovivaid indiviide on enamikes Euroopa riikides umbes 10% rahvastikust (Hakim, 2003; Miettinen jt, 2014).

Tänapäeval ei ole laste saamine enam vältimatu ega paratamatu, vaid kuna inimestel on võimalus laste saamist planeerida, seda sealhulgas tänu erinevate rasedusvastaste vahendite mitmekesisusele ja heale kättesaadavusele enamuses arenenud riikides (Kaiser, 2011; United Nations, 2015), on laste saamine muutunud suurel määral inimese enda poolt kontrollitavaks ning vaba valiku küsimuseks. Pereplaneerimise vahendite kättesaadavust on peetud ka põhjuseks, miks inimesed loobuvad nüüdsel ajal laste saamisest sootuks (Miettinen jt, 2014; Tanturri jt, 2015). Kuna laste saamine on valikuline ja välditav, on aktuaalseks muutunud küsimus, miks inimesed endale üldse lapsi ei soovi ja mis on peamised tegurid, mis nende soove mõjutavad. Leides inimeste soovide mõjutajaid, on võimalik lisada uus vaatenurk ka sündimuse teooriatele ja sündimusprotsesside mõistmisele, kuna järjest suurenev lapsi mitte soovivate inimeste arv mõjutab tänapäeva arenenud ühiskondades sündide üldist võimalikku saavutatavat taset (Ainsaar ja Maripuu, 2008).

Seega on antud lõputöö eesmärk analüüsida, millised tegurid mõjutavad kõige enam Eesti meeste ja naiste laste mitte soovimist. Eri meetodeid kasutades ei ole sellel teemal uuringut Eestis varem

tehtud. Lõputöö tulemused võimaldaksid paremini seletada ning ennustada edasisi muutusi Eesti inimeste sündimuskäitumises.

Töö koosneb kuuest peatükist. Teooriaosas on ülevaade laste mitte soovimisega seotud teguritest. Teine peatükk on probleemipüstituse osa, kus võetakse lühidalt kokku lõputöö peamine mõte ja sõnastatakse sellest lähtuvalt uurimisküsimus. Kolmas peatükk annab ülevaate töö metoodikast, neljandas osas esitatakse analüüside tulemusi. Viies peatükk on arutelu osa, kus saadud tulemusi lahti mõtestatakse ning teooriaosas toodud ideedega kõrvutatakse ja seostatakse. Töö lõpetab lühike kokkuvõte.

Tänan enda juhendajat Mare Ainsaart, kes mind töö kirjutamisel igal viisil abistas, samuti enda retsensenti Kairi Kasearu, Signe Opermanni ning Liina-Mai Toodingut, kelle nõuanded aitasid mul tööd paremaks teha.

1. Laste saamise soove puudutavad teooriad ja senised uuringud

1.1. Laste mitte soovimisega seotud mõisted

“Lastetu” olemise taga võib olla erinevaid põhjuseid. Ireland (1993) on “lastetud” jaganud kolme gruppi: “traditsiooniliselt lastetud” ehk need, kes ei saa lapsi viljatuse tõttu ehk meditsiinilistel või bioloogilistel põhjustel (Buhr ja Huinink, 2017); “üleminekuperioodis olevad lastetud” ehk need, kes on enda soovide osas ambivalentsetel seisukohal ning pigem karjäärile orienteeritud ja kes ehk kunagi soovisid lapsi või vähemalt ei olnud kindlalt nende saamise vastu (Buhr ja Huinink, 2017) ning viimastena “lastevabadeks teisenenud inividid” ehk need, kes on tugevalt pühendunud lastetuks olemisele, kes otsivad endale sarnaseid partnereid ning sõpru ja kes on selle teadliku valiku teinud väga varajasel eluetapil (Buhr ja Huinink, 2017).

Lisaks mõistele “lastetu” võeti temaatilises kirjanduses korrektsuse huvides ning eri põhjuste eristamiseks kasutusele ka “(vaba)tahtlikult lastetute” mõiste ning hiljem toodi selle asemele positiivsema kõlaga “lastevabade” mõiste (Blackstone ja Stewart, 2012). Mõiste “lastevaba”, nagu ka eespool mainitud, tähistab inimest, kellel pole soovi ega plaani lapsi saada. Esimest korda kasutati seda aastal 1972 Ameerika Ühendriikides loodud Riikliku Mitte-Vanemate Organisatsiooni (*National Organization for Non-Parents*) poolt (hilisema nimega Riiklik Vabatahtliku Vanemluse Liit ehk *National Alliance for Optional Parenthood*). “Lastevaba” on vastandus mõistele “lastetu”, kuna paljude silmis tähistab viimane sarnaselt Irelandi (1993) jaotusele inimesi, kes sooviksid endale lapsi, kuid pole võimelised neid erinevatel põhjustel saama, samas kui esimene tähistab inimesi, kes võtavad vastu vabatahtliku otsuse lapsi mitte saada, kuigi oleksid nii bioloogiliselt kui majanduslikult võimelised seda tegema (Tessarolo, 2006, viidatud Agrillo ja Nelini, 2008:347 kaudu). Antud töös kasutatakse lapsi mitte soovivatest inimestest rääkides “(vaba)tahtlikult lastetute” mõistet.

Laste mitte saajaid on jaotatud ka “sõnastajateks” ning “edasilükkajateks” - esimesed tähistavad neid, kes on varakult kindlad, et nad endale kunagi lapsi ei soovi ning teised neid, kes pidevalt laste saamist edasi lükkavad, kuniks on liiga hilja neid saada (Lunneborg, 2000). “Edasilükkajatest” võivad omakorda saada kas tahtmatult ehk vahele tulnud asjaolude tõttu lastetud või (vaba)tahtlikult lastetud. Kirjanduses (Ravanera ja Beaujot, 2014) on tihti välja toodud, et suurem osa (vaba)tahtlikust lastetusest on laste saamise edasi lükkamise tagajärg ning üleminek laste

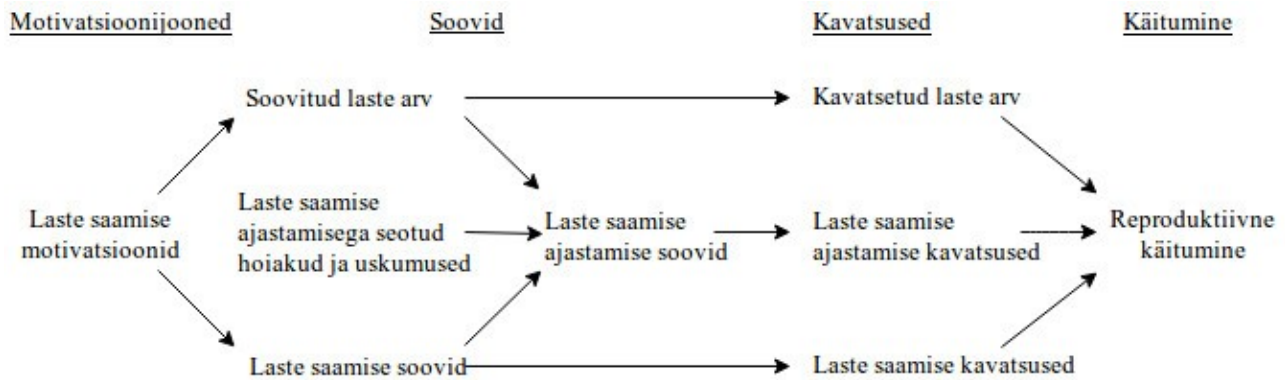

soovimiselt mitte soovimisele toimub teatud etappidena – kõigepealt lükatakse laste saamine edasi teatud ajaperioodiks, näiteks kuni kooli lõpetamise või sobiva töö leidmiseni. Seejärel lükatakse see edasi määramatuks ajaks, näiteks selle hetkeni, kuni inimesed tunnevad, et on lapse saamiseks valmis. Etappide vahele võib jääda ka laste saamise negatiivsete ja positiivsete külgede vaagimine ning tõdemus, et lapsi ei pruugi kunagi tulla ja lõpuks lastetuks olemisega leppimine. Ka tahtmatult ehk vahele tulnud asjaolude tõttu lastetuks jäämine võib tihti olla tingitud laste saamise edasi lükkamisest, kuid sellisel juhul on edasi lükkamise põhjused teised, eelkõige sobiva partneri puudumine või partnerlussuhte loomisega viivitamine (Tanturri ja Mencarini, 2008).

Kui inimesed on (vaba)tahtlikult lastetuks jäämise otsuse enda jaoks läbi mõelnud, tuleb tihti sama teha ka paarisuhtes koos. Ka sellel on oma kolm etappi (Lee ja Zvonkovic, 2014) – kõigepealt nõustumine ehk paarisuhtes olevate inimeste ühine otsus jääda (vaba)tahtlikult lastetuks. Seejärel selle otsusega leppimine, mis võib olla lihtsam, kui varem on kumbki selle omaette juba läbi teinud. Otsusega leppimise etappi kirjeldatakse tihti kui rahu leidmise hetke, sest (vaba)tahtlikult lastetuks jäämise probleem jääb selleks hetkeks tahaplaanile. Viimane etapp paarisuhtes lapsi mitte soovides on ukse sulgemine ehk füüsiliselt lapse saamise võime kaotamine. Mida tähtsam on paarisuhte inimeste jaoks ning mida tugevamalt on nad enda otsuses veendunud, seda kiiremini ja valutumalt kulgeb kogu protsess. Sealjuures saab ka paare jagada “varajaselt sõnastajateks” ning “edasilükkajateks” (Lee ja Zvonkovic, 2014).

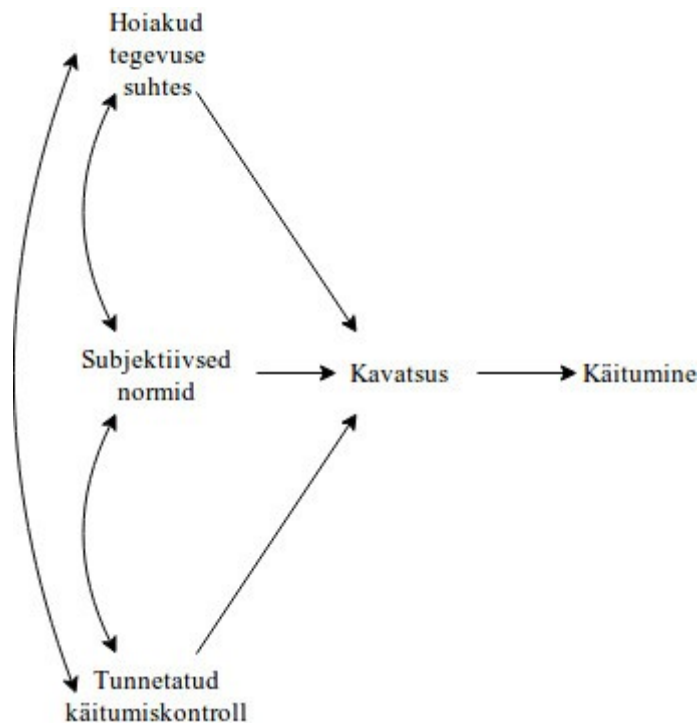
1.2. Mis on soovid ja mis rolli mängivad need sündimuskäitumise juures

Antud lõputöös välja toodud teooriad (vaba)tahtliku lastetuse kohta on suures osas sisuliselt samad, mis laste saamise kohta käivad teooriad, kuid neid vastupidiselt interpreteerides saab seletada, miks inimesed endale lapsi ei soovi. Esimese näitena sellest saab tuua Milleri (1994) sündimuskäitumise motivatsioonijooned (Joonis 1).

Joonis 1. Milleri (2011: 77) skeem sündimuskäitumise kolmesammulisest motivatsioonijadast, autori tõlge

Soove võib mõista kui psühholoogilisi seisundeid, mis esindavad indiviidi tundeid võimalike eesmärkide suhtes (Miller, 1994). Soovid võivad mängida olulist rolli sündimuskäitumise suunamisel, ennustamisel ja mõjutamisel. Miller (2011: 78) näeb soove kahe süsteemi vahelüli või vahendajana (Joonis 1). Nimelt ajendab tema sõnul sündimuskäitumist kolmesammuline motivatsioonijada, mis algab mitteteadvustatud motivatsioonijoonetest kas saada või mitte saada lapsi; jätkub teadvustatud soovidega lapsi saada või mitte saada ja lõpetab teadvustatud kavatsustega lapsi saada või mitte saada, kusjuures esimesi ehk mitteteadvustatud motivatsioonijooni võib võtta ka kui üldiseid hoiakuid laste saamise osas – need on bioloogial põhinevad ehk geneetiliselt ettemääratud kalduvused, mida saab ka kirjeldada kui valmisolekut laste saamisega kaasnevatele eri aspektidele kas soodsalt või mittesoodsalt reageerida. Antud valmisolek kooskõlas indiviidi iseloomujoontega, psühholoogiliste omaduste ning eluteel toimunud arenguga loovadki soodumuse lapsi kas soovida või mitte. Ning kuigi motivatsioonijooned on üldiselt mitteteadvustatud, võib indiviid nendest enesejälgimise ja -analüüsi abil ka teadlikuks saada. Kolmesammuliselt motivatsioonijadast edasi toimub juba reaalne sündmus ehk siis kas lapse saamine või mitte saamine. Soovide ja kavatsuste vahe seisneb selles, et soovida tähendab saavutada tulemus teatud tegevuse kaudu, aga kavatsused hõlmavad endas konkreetset otsust, et jõuda tulemusteni, need on reaalsuse poolt piiratud soovid (Miller, 2011: 78). Antud töös vaadeldakse Milleri (2011) motivatsioonijada laste mitte soovimisest lähtudes, mis tähendab, et paljudel inimestel on küll mitteteadvustatud motivatsioonijoon kas saada või mitte saada lapsi, kuid sealt edasi tulevad vaid teadvustatud soovid lapsi mitte saada, seepärast teadvustatud kavatsused lapsi mitte saada ning seepärast toimub reaalne sündmus ehk lapsi ei saada. Osadel inimestel võib juba mitteteadvustatud motivatsioonijoon viidata vaid ühte suunda, laste mitte saamise poole ehk et juba nende üldised hoiakud on laste mitte saamise poolt. Sarnast ideed esindab Ajzeni (1991) planeeritud tegevuse teooria (Joonis 2).

Joonis 2. Ajzeni (1991: 182) planeeritud tegevuse teooria, autori tõlge

Varasemad uuringud on näidanud, et plaan ehk kavatsus lapsi saada või mitte saada on seotud inimeste tegeliku sündimuskäitumusega – tõenäosus, et perre ei sünni lapsi, on suurem nende inimeste puhul, kes lapsi ei soovi, kui nende puhul, kes lapsi soovivad (Ainsaar, 2011; Barber, 2001). Paane ehk kavatsusi jagatakse tihti kaheks: positiivse kavatsusena läheb kirja laste (juurde) soovimine ning negatiivsena soov lapsi (enam) mitte saada, kusjuures kui esimesed ülehindavad tihti tegelikku viljakuskäitumist, siis teised on osutunud väga headeks tuleviku käitumise indikaatoriteks (Régnier-Loilier ja Vignoli, 2011). Isek Ajzeni (1991: 181) planeeritud tegevuse teooria kohaselt (Joonis 2) on plaanid mõjutatud hoiakutest, normidest ja tunnetatud raskustest – täpsemalt hoiakutest tegevuse suhtes, subjektiivsetest normidest ja tunnetatud käitumiskontrollist ehk kui kõrgelt hindab inimene enda kontrolli sooritada kõne all olev käitumine. Hoiakuid tegevuse suhtes võib antud kontekstis mõista kui soove – see näitab, millisel määral hindab inimene küsimuse all olevat tegevust soodsaks või mittesoodsaks. Kui hinnang on soodne, peaks tugevam olema ka inimese kavatsus täide viia küsimuse all olev tegevus ehk siinsel juhul lapse mitte saamine. Niisiis leiab Ajzen (1991) sarnaselt Millerile (2011), et hoiakud laste saamise osas ehk soovid mängivad reaalse käitumise ennustamisel olulist rolli, olles üks viimastest vahelülidest enne konkreetseid kavatsusi. Seega, kui inimesed soovivad tänapäeval endale vähem lapsi, siis nad suure tõenäosusega ka saavad vähem lapsi (Testa, 2007).

Antud lõputöös on soove tõlgendatud sarnaselt Milleri (2011) ja Ajzeni (1991) nägemusele, eristades neid konkreetsetest kavatsustest, soovidenäsi lähed siinkohal aga kirja üldisem põhimõtteline tahtmine lapsi mitte saada. Kuna aga mõlemad on teineteisega nii tihedalt seotud, ei saa mitmes kontekstis rääkida ühest ilma teiseta ja tihti on neid kasulik ka koos käsitleda.

1.3. Teooriad, mis aitavad seletada (vaba)tahtlikku lastetust

Järgnev peatükk annab ülevaate teooriatest, mis aitavad seletada (vaba)tahtlikku lastetust ning selle põhjuseid. Käsitletud teooriateks on demograafilise ülemineku teise etapi teooria, post-materiaalsete väärtuste teooria, elutee teooria, madala sündimuse lõksu hüpotees, ebakindluse ja kontrolli teooriad, uue leibkonna majandusteooria või ratsionaalse valiku teooria, laste väärtuste teooria, eelistuste teooria ning edasi kandumise konkurentsi hüpotees.

Demograafilise ülemineku teise etapi teooria ja post-materiaalsete väärtuste teooria

Põhjuseid, miks (vaba)tahtlik lastetus on ühiskonnas suurenenud ning järjest rohkem levinud, seostatakse esiteks sotsiaalsete ja majanduslike muudatustega ühiskonnas ehk makroprotsessidega, mida kirjeldab **demograafilise ülemineku teise etapi teooria**. Makroprotsessid omakorda mõjutavad indiviidi tasemel tehtud otsuseid ehk mikroprotsesse, sealhulgas ka inimeste soovide välja kujunemist. Antud teooria ühed peamised loojad olid Lesthaeghe (1983: 412) ja Van de Kaa (1987), kes seletasid viljakuskäitumisega seotud otsuseid järjest suureneva individualiseerumisega industriaalühiskondades. Selle teooria kohaselt saavad inimesed järjest rohkem juurde vabadust, et võtta vastu otsuseid ka valdkondades, mis varem olid seotud traditsioonide ning rangete sotsiaalsete normipiirangutega. Seega toovad inimeste muutuvad väärtushinnangud ja suhtumine endaga kaasa rohkem autonoomiat ja iseseisvust, mis omakorda suurendab lapsi mitte soovivate indiviidide arvu. Niisiis on perekonna heaolu maksimeerinud traditsiooniline väärtussüsteem asendunud süsteemidega, mis panevad eelisseisu eneseteostuse ning individuaalsed võimalused (Van de Kaa, 1987). Teine vaade antud teooriale leiab, et inimesed ei võtagi niivõrd vastu teadlikku otsust lapsi mitte saada, küll aga võtavad nad vastu hariduse või tööga seotud otsuseid, mis laste saamist edasi lükkavad (Keizer, Dykstra ja Jansen, 2007). Igal juhul on demograafilise ülemineku teine etapp mõtteloome ja käitumuslike muutuste protsessina kahekümnenda sajandi lõpus levinud üle Euroopa ning Põhja-Ameerika, muutes sotsiaalsete normide mõju demograafilisele käitumisele järjest nõrgemaks. Lisaks individualiseerumise mõistele võib antud teoorias kasutada ka de-institutsionaliseerumise mõistet, mis tähendab, et inimeste eludes varem tugevalt prevaleerinud

sotsiaalsed organisatsioonid teevad seda järjest vähem ja kui, siis ka vähem normidest, seaduslikest või organisatoorsetest reeglitest juhitud (Liefbroer ja Billari, 2010).

Demograafilise ülemineku teise etapi teooria on tugevalt seotud ka **post-materiaalsete väärtuste teooriaga**, mis sarnaselt esimesele väidab, et muutused paarisuhtes ning lapsevanemaks olemise käitumises on juhitud eneseteostuslike väärtuste kasvust, isiklike eelistuste nautimises ning traditsioonilistest autoriteedijõududest vaba olemisest. Seetõttu on ka tänapäevased suhted iseloomustatavad peamiselt individuaalsuse ning egalitaarsuse abil, kus lapsevanemaks olemine ei ole enam nii tähtsal kohal (Tanturri jt, 2015). Laste saamine ei ole enam see üks ja suur eesmärk ning elu kõige suurem saavutus, vaid teadliku planeerimise tulem (Peterson, 2015).

Peamised võtmesündmused, mis demograafilise ülemineku teise etapiga seotud individualiseerumisele ja post-materiaalsete väärtuste levimisele kaasa aitasid, olid näiteks 1970ndate feministlik liikumine (Gillespie, 2003), mis suurendas rasedusvastaste vahendite laiemat levikut ja kasutusele võttu (Walby, 1997) ning see omakorda suurendas reproduktiivsete valikute hulka. Ka empiirilised uuringud on leidnud, et usaldusväärsemate rasedusvastaste vahendite turule tulek ning hea kättesaadavus ennustavad hästi naiste soovi lastetuks jääda, sest see tähendas, et emadus ei pidanud enam olema “soo saatus” (Shaw, 2010). Feministlikke liikumisi võib jagada kaheks: materialistlikud, liberaalsed või võrdsete võimaluste liikumised ning post-strukturaalsed liikumised. Esimese esindajad on äärmuslikumad ning võitlevad (vaba)tahtlikult lastetute erinevate praktikate ning poliitikate kaudu diskrimineerimise vastu, sest lastetus ei pea nende sõnul tingimata tähendama viljatuks olemise bioloogilist “kõrvalsaadust” või liiga kaugele lükatud ning seega ebaõnnestunud paljunemise katset. Teise esindajad võitlevad (vaba)tahtlikult lastetute naiste positiivse kuvandi loomise nimel, üritades naiselikkust defineerida muudel viisidel kui emaks olemine, et sotsiaalsed normid muutuksid niivõrd, et ka lastetutele naistele hakataks omistama tunnustatud täiskasvanu staatust (Wood ja Newton, 2006).

Elutee teooria

Lisaks võib ühe lastetuse suurenemise tegurina välja tuua perekondlike mudelite mitmekesisemaks muutumise (Walby, 1997) ehk et perekonnaks olemise vaikimisi eelduseks ei olnud ühel hetkel enam mees, naine ja lapsed. Samuti on vähenenud abielu tähtsus ning inimesed eelistavad üha enam lihtsalt koos elada, mis aga suurendab samuti (vaba)tahtlikult lastetuks jäämise tõenäosust (Hayford, 2013), sest registreerimata kooselu valimine abielu asemel tähistab tihti traditsiooniliste normide teadlikku eiramist (Tanturri ja Mencarini, 2008). Perekondlike mudelite mitmekesisemaks

muutumine tähendab ka seda, et sugulussuhtes olevad inimesed ei hoia enam ei vaimselt ega füüsiliselt ühte, ehk et nende sotsiaalsed võrgustikud on varasemast väiksemad ning nõrgemad. Seega võib inimestel, kellel on kas vähem lähedasi inimesi või kes elavad enda lähedastest eemal, olla väiksem tõenäosus lapsi saada, sest laste kasvatamiseks vajaliku tugivõrgustiku puudumine on üks teguritest, mis nende laste saamise soovi pärsib (Tanturri jt, 2015). Ning vastupidiselt on leitud, et suurem proportsioon lähedasi naiste sotsiaalses võrgustikus (Mathews ja Sear, 2013) või lähedane suhe oma vanematega (Waynforth, 2012) tõstis esimese lapse saamise tõenäosust ning vähendas tõenäosust jääda lastetuks. Sealjuures võib oluline olla ka perekondlike suhete kvaliteet (Tanturri jt, 2015), sest ainuüksi sugulaste olemasolust naabruskonnas ei piisa, kui nendega hästi läbi ei saada. Seega võib öelda, et sotsiaalse viljakusega seotud probleemid ehk sotsiaalsed tingimused, mis võimaldavad naisel olla raseduse ja lapse kasvatamise ajal toetatud (Martin, 2017), võivad mõjutada inimeste tegelikke laste saamise soove, sest nendega on seotud tunnetatud raskused (Ajzen, 1991), kui antud tugi on puudulik või puudub sootuks.

Perekondlike mudelite mitmekesisemaks muutumine on ühelt poolt tingitud ja teiselt poolt mõjutatud sellest, et indiviidi motivatsioonid, hoiakud ja uskumused on kujundatud tema kasvukeskkonnast ning jätavad jälje kogu eluks. Antud mõtet seletab hästi lahti **elutee teooria**, mille arendas välja Glen H. Elder Jr. (1977) ja mida ta kasutas perekonna elukaarest rääkimisel. Elder Jr. (1977: 285) kasutas ka mõistet “ühendatud elud”, pidades sellega silmas, et perekonnaliikmete elud on vastastikku sõltuvuses. Indiviidid mõjutavad teineteist oma käitumise kaudu – näiteks lapsed jälgivad oma vanemaid ja õpivad neilt. Autori järgi toimuvad perekonnas tsüklilised põlvkondadevahelised protsessid – toimub laste saamine ja nende sotsialiseerimine, kuniks nad on saavutanud küpsuse, ning vanematelt lastele põlvkondadevaheline ressursside edasikandumine. Elder Jr. (1977: 300) elutee teooria juures on olulised ka kolm vastastikuse sõltuvuse aspekti – perekonna ajaloo ja sotsiaalse ajaloo ühisosa; perekonnaüksuse ja selle individuaalsete liikmete elutee ühisosa ning sündmuste kulg perekonnas ja teistes institutsionaalsetes sektorites (majandus, poliitika) ja nende ühisosa. Toodud protsessid ja aspektid annavad indiviidile tema üles kasvades arusaamade ning väärtuste vundamendi ja kujundavad tema edasist elu, sealhulgas soove. (Vaba)tahtlikult lastetuks jäämine on seega kohordifenomen – laste mitte saamine on kogu reproduktiivse elutee jooksul tehtud otsuste ja käitumiste kumuleerumise tulemus, aga need otsused ja käitumine on vastu võetud jagatud sotsiaalsetes ja majanduslikes tingimustes (Elder Jr, 1977).

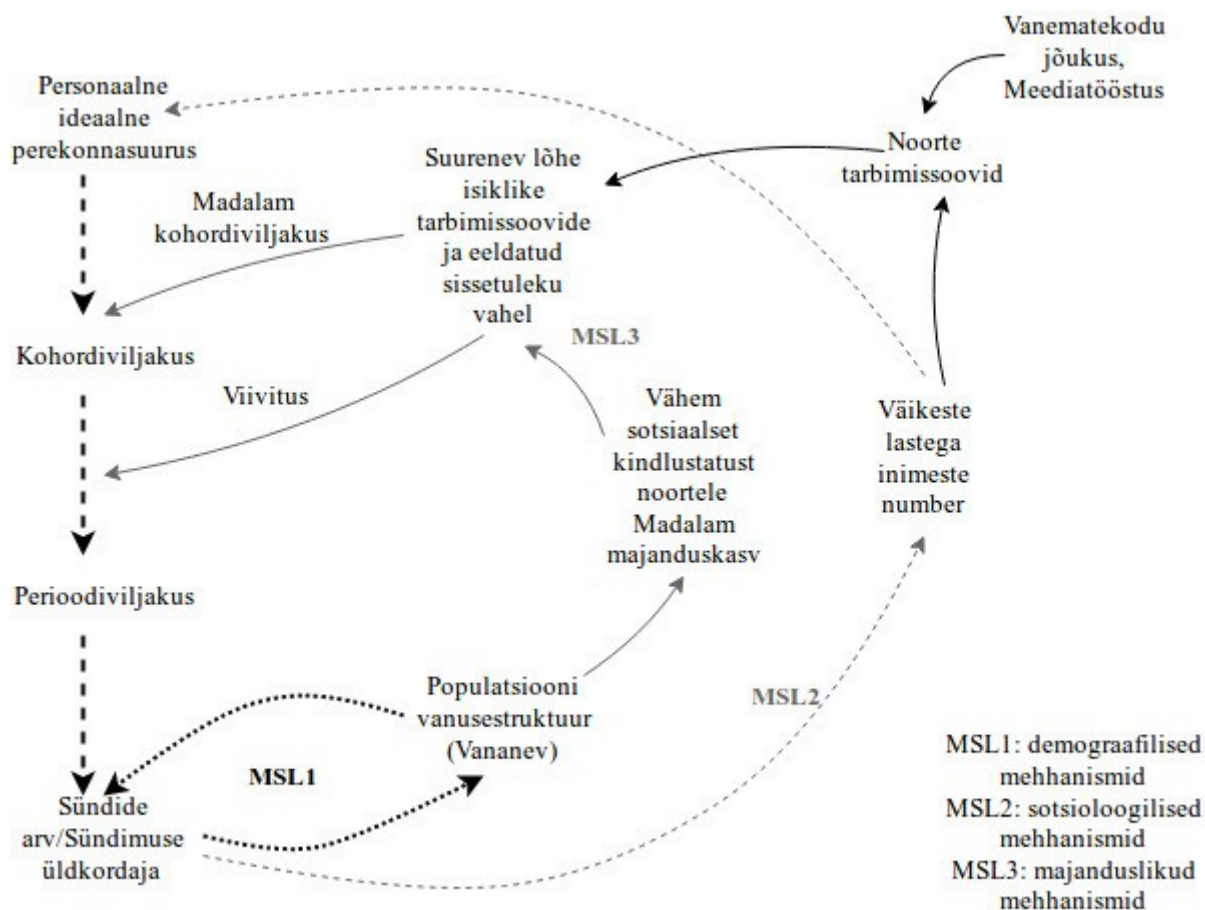
Elutee teooriat (Elder Jr., 1977) on indiviidile keskendudes ka edasi arendatud (Hagestad ja Call, 2007) ning selle puhul saab paralleele tõmmata individualiseerumise suurenemisega, mis on üks

seletus ka demograafilise ülemineku teise etapi teooriale (Lesthaeghe, 1983; Van de Kaa, 1987). Põhiterminid elutee teooria (Elder Jr., 1977) puhul on aeg ja koht ning juba eelnevalt mainitud vastastikune sõltuvus. Aeg ja koht tähistavad bioloogilise ning ajaloolise aja koosmõju indiviidile, ja samal ajal teatud variatsioonide arvesse võtmist nendes aegades, mida nimetatakse elustaadiumi printsiibiks – individuaalsed tagajärjed ajaloolistele sündmustele või sotsiaalsetele muutustele sõltuvad sellest, millises inimese elustaadiumis neid kogetakse. Vastastikune sõltuvus aga võib esineda nii intra- kui interindividuaalsel tasemel, tähendades indiviidi elus seda, et tema elu eri valdkondade trajektoorid on omavahel kokku põimunud. Seda fenomeni nimetatakse (Hagestad ja Call, 2007) radade vastastikuks sõltuvuseks. Kuid sellele võib juurde lisada ka kolmanda põhimõtte – agentsuse (Hagestad ja Call, 2007: 1339). Agentsus tähendab, et inividid konstrueerivad enda elutee, lähtudes otsustest, mis nad võtavad vastu endale avanenud võimaluste seast; ning olles piiratud sotsiaalse konteksti poolt, mis neid ümbritseb. Kuna aga individualiseerumine tähendab, et inimestel on eri valdkondades üha rohkem vabadust teatud otsuseid vastu võtta, sest traditsioonid ja ranged sotsiaalsed normipiirangud on hakanud kaduma või nõrgenema, on suurem rõhuasetus esimesel ehk inimesele avanevatel võimalustel ning väiksem teisel ehk sotsiaalsel kontekstil.

Elutee teooria puhul nimetatakse (Hagestad ja Call, 2007: 1341) veel ära ka viis kontseptsiooni: trajektoor ehk sotsiaalselt vormitud teed, mida inividid järgivad, tehes selle käigus läbi teatud muutusi nagu täiskasvanuks saamine või vananemine. Need muutused lisavad indiviidi sotsiaalsele identiteedile uusi tahke – näiteks võib inivid üles kasvades võtta lapsevanemaks saamist kui loomulikku osa elust, sest see on tihti normidele vastava täiskasvanuelu keskmes, kuid küpseks saades avastavad, et see pole ainuke tee ning valida võib ka isikliku eneseteostamise (Gemmil, 2018). Samuti on need muutused sõltuvad ajastusest, järjestusest ning kestvusest – millal teatud muutus aset leiab, mis järjekorras need muutused indiviidi elus toimuvad ning kui kaua need kestavad. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustab mõnikord muutuste, näiteks iseseisvalt elama kolimise, hariduse omandamise või abiellumise hiline algus ning iga muutuse pikaajaline kestvus (Hagestad ja Call, 2007). Kui aga inimene väljendab juba varases eas soovi lapsi mitte saada, võib see viidata temasse sügavalt sisse juurdunud vastumeelsusele laste saamise osas või siis tema eelhäälestatust karjääri tegemisele või sellise elustiili valimisele, kuhu lapsed ei sobiks, kuid hilisemas eas väljendatud laste mittesaamise soovid võivad viidata inimest ümbritsevale kontekstile, mis teda mõjutab ning eksogeensetele mõjuritele. Viimane tähendab, et inimene võib enda kavatsusi muuta või konkretiseerida siis, kui tema eluteele satub mingi otsustav hetk (Gemmil, 2018)

Madala sündimuse lõksu hüpotees ja teised normide ja väärtustega seotud lähenemised

Elutee teooria praktilisemaks jätkuks võib aga lugeda Lutzi, Skirbekki ja Testa (2006) **madala sündimuse lõksu hüpoteesi**, kus lapse saamise soovid või nende mittesoovimine avalduvad personaalse ideaalse oodatud laste arvu kaudu, mängides ühe tegurina rolli Euroopa riikides probleemiks olevas väheses sündimuses.

Joonis 3. Lutzi jt (2006: 175) madala sündimuse lõksu hüpoteesi skeem, autori tõlge

Ideaalne oodatud laste arv on põhielement nende hüpoteesi sotsioloogilises küljes (Joonis 3), kuna see on üks faktoritest lisaks väikeste lastega inimeste arvule MSL2 ehk sotsiaalsete mehhanismide jadas, mis mõjutab autorite sõnul kohordi tegelikku viljakust. Ideaalne oodatud laste arv on paljudes Euroopa riikides langemas ning selle põhjuseks võib olla mõnda aega tagasi ilmnenud tegeliku sündimuse langus. Seega arvavad autorid (Lutz jt, 2006: 175), et noorte inimeste ideaalne oodatud perekonnasuurus on mõjutatav sotsialiseerimise protsesside ja sotsiaalsete normide muutuste kaudu, ehk et juba noorte esialgseid pereplaanid mõjutab see, mida nad näevad enda ümber toimuvat. Kui nad näevad vähesel määral väikeseid lapsi, eeldab ka nende normatiivne süsteem, et nii on normaalne ja nad ei oskagi endale lapsi tahta. Seega nad ka soovivad ning lõpuks ka saavad vähem

lapsi ja see loob omakorda nendest noorematele ettekujutuse, et rohkem lapsi polegi vaja, tekitadeski sellisel viisil madala sündimuse lõksu. Lühidalt kokku võttes ütlevad autorid, et kui riigis on juba korra avaldunud madal sündimus, siis see kipub ka nii jääma, sest tegelikkus kujundab inimeste soove ja hoiakuid. Lisaks sotsioloogilistele mehhanismidele on Lutzi jt (2006) hüpoteesis (Joonis 3) teguriteks veel demograafilised ning majanduslikud mehhanismid. Madala sündimuse lõksu hüpotees on hea näide sellest, kuidas mikro- ja makroprotsessid teineteist vastastikku mõjutavad – kuidas ühiskonnas toimuv mõjutab indiviidi valikuid ning kuidas need omakorda süvendavad ühiskonnas aset leidvaid muudatusi, antud juhul siis sündimuse vähenemist.

Ühe sotsiaalse muutusena võib välja tuua ka religioossuse mõju vähenemise ühiskonnas ehk sekulariseerumise (Hayford, 2013), mis tähendab, et inimesed pole enam nii vastuvõtlikud religioossusesse peidetud pronatalistlikule survele (Tanturri ja Mencarini, 2008). Pronatalismi võib mõista kui uskumuste ja praktikate kogumit, mis seab inimeste, eelkõige just naiste elus esikohale lapsevanemaks olemise (Malson ja Swann, 2003). Pronatalistlikke diskursuseid ehk vaateid, mis rõhutavad lapsevanemaks olemise tähtsust ja olulisust, aitab toetada võrdlus “teistega” ehk inimestega, kellel pole lapsi. Kuigi selliseid inimesi leidub ühiskonnas üha enam, peetakse neid tihti mittenormatiivset elu elavateks täiskasvanuteks ning nende valikuid mõistetakse pronatalistliku diskursuse toel hukka (Riggs ja Bartholomaeus, 2016). Samal ajal on ühiskonnas vähenenud usklite inimeste hulk, mis tähendab, et taolist kollektiivset hukkamõistu leiab üha vähem ja pronatalistlike diskursuste asendumine inimeste individualiseerumist toetavate diskursustega (Terry ja Braun, 2012) aitab neil sellisele survele kergemini vastu astuda. Seega on lastetuks jäämine ühiskonnas üha enam aktsepteeritud (Tanturri jt, 2015).

Pronatalistlikule survele vastu astumine on sarnane eelnevalt mainitud traditsiooniliste normide eiramisega (Miettinen jt, 2014). Veel pärast Teist maailmasõda peeti näiteks isadust meheks saamise tähiseks ning tõendiks küpsusest. Surve lapsi saada oli tugev ning (vaba)tahtlikult lastetud kohtasid perekonnas ja sotsiaalsetes ringkondades enda valikule tugevat vastuseisu, kuid demograafilise ülemineku teise etapi saabumisega saabus ka laiem mõistmine, et laste saamine peaks olema miski, mida inimene ise soovib ning järjest rohkem hakati aktsepteerima inimeste alternatiivseid valikuid. Ka poliitilised filosoofiad nagu eelnevalt mainitud feminism ja keskkonnateadlikkus toetavad (vaba)tahtliku lastetuse tõusu (Ravanera ja Beaujot, 2014). Tänapäeval on (vaba)tahtlikult lastetuks jäämine seotud ka “uue” isaduse ideaali esiletõusuga – mõnede meeste jaoks tundub hirmutav just mõte, et nad on sunnitud laste kasvatamises sajabrotsendiliselt osalema, sest see tähendab liiga paljust loobumist (Terry ja Braun, 2012). Varem, kui traditsioonid nägid ette, et mehed toovad “leiva lauale”, aga naised hoolitsevad laste eest, polnud neil nii palju kaotada. Ka uuringud

näitavad, et egalitaarsete vaadetega inimesed soovivad traditsiooniliste vaadetega inimestest vähem lapsi (Westoff ja Higgins, 2009).

Väga suurt rolli lastetuse levikus mängis ka naiste võimalus end kõrgelt harida (Hayford, 2013; Shaw, 2010) ning tööturule asumine (Walby, 1997), mis andis neile majandusliku iseseisvuse ja võimalused professionaalseks eneseteostuseks ehk alternatiivi emarollile. Mõni uuring on välja toonud, et lastetuks jäävad kõige suurema tõenäosusega paarid, kus naine teenib kõrget palka (Miettinen jt, 2014). Ning mitte ainult, vaid suurem sooline võrdsus tööturul ja palkades üleüldiselt võib olla (vaba)tahtlikku lastetust soosiv, sest nii meeste kui naiste jaoks on siis rohkem tegureid, mis laste saamisega konkureerivad (Gobbi, 2013). Samal ajal on säilinud suur ebavõrdsus koduste tööde ja laste eest hoolitsemise jaotuses meeste ja naiste vahel (McDonald, 2000; Ongaro, 2002, viidatud Tanturri ja Mencarini, 2008:56 kaudu), mis tähendab, et naised peaksid lisaks täiskohaga töötamisele ja karjääri tegemisele panustama ka laste kasvatamisse ning kodu korrashoidu – kuna see võib tunduda osade naiste jaoks vastuvõetamatu, valivadki nad laste mittesaamise (Taylor, 2003). Sealjuures leiavad ka paljud egalitaarsete vaadetega naised, kes eeldavad, et mehed peaksid laste kasvatamisse ja kodu korrashoidu naistega võrdselt panustama, et laste saamine ei tooks nende ellu ega paarisuhtele juurde midagi olulist, kuna meeste võrdsus nendes paarisuhte dimensioonides ei ole piisavalt institutsionaliseeritud (Bernhardt ja Goldscheider, 2006) ehk et sotsiaalsed ja töökoha poliitikad seavad eri soost inimestele ette teatud tingimused ja suruvad nende tingimustega naisi ning mehi teatud rollidesse. Näiteks kogevad lastega naised ka tööl laste saamise “karistust” – nende valikud, kuidas enda töö- ja pereelu ühildada, on mõjutatud kultuurilistest väärtustest, mis näevad emasid kui peamised pere eest hoolitsejaid (Baker, 2010). Sellised kultuurilised väärtused tekitavad piiranguid, mis suunavad naisi asetama enda lapsi ja partnereid prioriteediks, isegi kui nad asuvad professionaalsetele ametikohtadele, mis tähendab, et nende karjäär on alati teisejärguline (Baker, 2010).

Ebakindluse ja kontrolli teooriad

Ka üldisemad töötajate palkamise poliitikad võivad olla mõjutatud soostereotüüpidest – on leitud, et abielus, kuid lasteta naisi palgatakse suurema tõenäosusega kui emasid, isasid palgatakse see-eest hoopis suurema tõenäosusega kui lastetuid mehi (Kaufman ja Uhlenberg, 2000). Veel enam - ebavõrdsust tööturul võivad mõjutada mitte ainult juba olemasolevad lapsed, vaid ka naiste plaanid last saada, kuna nad võtavad arvesse ja teevad karjääriplaane vastavalt eeldatavatele tulevastele vanemlusega kaasnevatele vastutustele ning muutustele (Bass, 2015). Töökoha poliitikatega seonduvalt on uuringud seega näidanud, et naiste tööstaatus ebakindlus ehk siis eespool mainitud

töötajate palkamise poliitika või laste saamisega kaasnev “karistus” pärsivad suurel määral naiste otsust üritada saada esimene laps (Modena, Rondinelli ja Sabatini, 2014). Niisiis on sooline võrdõiguslikkus saavutatud indiviididele orienteeritud sotsiaalsetes institutsioonides nagu hariduses ja tööturul, kuid mitte nendega seotult perekonnale orienteeritud sotsiaalsetes institutsioonides (Tanturri jt, 2015; Wood ja Newton, 2006).

Vanemluse või soostereotüüpide alusel inimeste palkamine on seotud **ebakindluse või riskikartlikkuse teooriaga**. Antud teooria lähtub ebakindlusest, mis on paratamatult seotud tulevikuotsuste ja nendest lähtuvate kulude ning kuludega – põhimõtteliselt ütleb see teooria, et kui inimese majanduslik, sotsiaalne või isiklik tulevik on ebakindel, üritab ta käituda riske vältivalt, seda eriti olukordades, kus enda otsuse tagajärgi enam tagasi võtta ei saa, nagu lapsevanemaks saamise puhul enamasti juhtub (Simpson, 2007). Mills ja Blossfeld (2005) arendasid antud teooria materiaalsele aspektidele rõhku pannes välja kolme tüüpi ebakindluse skeemi, milleks on majanduslik, ajaline ja töösuhetega seotud ebakindlus. Nende sõnul väldivad noored majandusliku ebakindluse olukorras olles, mis väljendub indiviidi tööalastes tingimustes, kui ta kas teenib vähe või on töötu, pikaajalisi ja siduvaid kohustusi nagu abielu ja lapsevanemaks olemine, sest need nõuavad majanduslikus mõttes head toimetulekut. Kui nad aga töötavad ajalise piiranguga töökohal, näiteks ajutisel või kindla ajaperioodi peale sõlmitud lepinguga, pole nad lihtsalt võimelised enda õlgadele pikaajalisi kohustusi võtma. Sama kehtib ka nende puhul, kes enda töökohal sõltuvad tööandjast, selmet olla endale ise tööandjateks, sest nad tunnevad, et nende töökoht ei pruugi olla püsiv.

Riskikartlikkuse teooria seostub omakorda eluea **kontrolliteooriaga**, mis väidab samamoodi, et inimesed üritavad enda eesmärkide realiseerimise nimel vältida või vähendada võimalikke negatiivseid läbi kukkumise riske, kuid teevad seda mitmesuguste kontrollistrateegiatega abil (Heckhausen, 1997). Nimetatud strateegiaid võib jagada neljaks: valikuline esmane kontroll võetakse kasutusele siis, kui enda eesmärkide täitmisel edukas olemiseks pingutatakse rohkem ning võetakse kasutusele suuremal hulgal ressursse; tasakaalustav või kompenseeriv esmane kontroll võetakse aga kasutusele siis, kui eesmärkide täitmise jaoks palutakse abi ja nõuandeid; valikuline teisene kontroll võetakse kasutusele enda motivatsiooni ning pühendumuse tõstmisega eesmärkide täitmise jaoks ning kui individ leiab, et soovitud eesmärgini jõudmine ei pruugi olla tõenäoline, võetakse kasutusele tasakaalustav või kompenseeriv teisene kontroll ehk loobutakse esmasest eesmärgist ning pöörduakse mõne teise eesmärgi täitmise poole, et vältida läbikukkumise kogemust (Heckhausen, 1997: 177). Riskikartlikkusele sarnaselt võib laste soovimisest loobumine

toimuda, kui indiviid tunnetab, et ta pole majanduslikult piisavalt kindlustatud või kui ta töökoht pole erinevatel põhjustel pikaajaliselt garanteeritud.

Uue leibkonna majandusteooria või ratsionaalse valiku teooria

Veel üks põhjustest, miks laste saamisest loobutakse, võib olla laste saamisega kaasnevate otseste ja kaudsete kulude tõus (De Santis ja Livi Bacci, 2001). Strukturaalsed piirangud ehk ebakindlus majanduslikus ja sotsiaalses kontekstis, tööturu heitlikkus ning lapse saamisega kaasnev pikaajaline kohustus võib mõnede inimeste jaoks tunduda jätkusuutmatu ning soovimatu valikuna (Ravanera ja Beaujot, 2014; Tanturri ja Mencarini, 2008). Inimeste, eriti noorte täiskasvanute üldine suhtumine võimalikesse laste saamisega kaasnevatesse kuludesse vähendab nende tõenäosust lähima nelja aasta jooksul lapsi saada (Bernhardt ja Goldscheider, 2006). Mittetöötamine on meeste jaoks kindel lastesaamise soovi vähendav tegur (Tiit ja Ainsaar, 2002). Ning jällegi, kuna traditsioonilised normid on ühiskonnas nõrgenemas, inimesed ei abiellu enam nii tihti ning on kiiremad elu jooksul partnereid vahetama, võib oma rolli võib mängida ka kartus, et olemasolev partner ei pruugi olla püsiv ning üksikvanemana lapse üles kasvatamine on majanduslikult liiga suur koorem (Bimha ja Chadwick, 2016).

Sama ütleb ka **uue leibkonna majandusteooria** - laste saamise soove võib mõjutada laste hind vanemate jaoks, seda nii otseste kui kaudsete kulude kaudu. Gary S. Becker (1960) esitas oma teooria abil majandusliku lähenemisviisi viljakuskäitumisele ja tuli välja lapse kulu mõistega. Ta väitis, et laste saamisega ja nende kasvatamisega on seotud samasugused kulud nagu igasuguste teiste kaupade puhul, mistõttu võiks lapsi käsitleda kui igat teist tarbekaupa. Antud kulud võib Beckeri (1960: 213) nägemuses jagada nii otsesteks (väljaminekud laste ülalpidamisele, haridusele jms) kui kaudseteks (saamata jäänud sissetulek, mille põhjustab laste sünni tõttu ajutine või alaline loobumine jms), aga ka rahalisteks või ajalisteks. Kulude sellisel viisil eristamine seostab sündimuse ühelt poolt elatustaseme ja majandusliku kindlustatusega, teiselt poolt aga töö- ja pereelu ühitamise võimalustega. Iga variandi puhul mõjutavad need tegurid laste saamise soovimist, kuna inimesed peavad tegema laste saamise otsuseid lähtuvalt oma majanduslikult olukorrast. Laste saamise otsused on seega Beckeri (1960: 217) arvates ratsionaalne valik, mille käigus kaalutakse lastega seonduvaid kulusid ja tulusid ja tehakse oma valik parimast stsenaariumist lähtuvalt, võttes arvesse enda sissetuleku taset ning isiklikke eelistusi – kui laste saamisega kaasnevad psühholoogilised tulud ei kaalu üles nendega kaasnevaid majanduslikke kulusid, eelistavad inimesed lapsi mitte saada (Tanturri jt, 2015). Ratsionaalse valiku tegemist mõjutavad sellisel juhul

kindlasti ka riskikartlikkusega seotud tegurid, kuna laste saamisega seotud otsesed ja kaudsed kulud võivad inimestele olla suureks ebakindluse allikaks.

Laste väärtuste teooria

Laste väärtuste teooria seletab laste mittesaamise soovi samuti ratsionaalse otsusena, kuid keskendub sellele, mida on lastel enda vanematele pakkuda, selmet Beckeri (1960) teooria kohaselt keskenduda sellele, millest inimesed lapsi saades ilma võivad jääda. Laste väärtuste teooriat on käsitlenud mitmed autorid, kuid siinkohal on ära toodud Mayeri ja Trommsdorffi (2010) nägemus. Antud autorid jaotasid laste väärtused kahte gruppi – utilitaarseteks/majanduslikeks ning emotsionaalseteks. Esimene rõhub laste abile näiteks tööjõu näol, hiljem aga majanduslikule abile, kui vanemad on vanad. Teine tähistab aktiivseid sidemeid lastega ja emotsionaalset rahulolu, mida suhe enda lapsega kaasa toob ning mis omab tänastes arenenud riikides lapse saamise soovidele suuremat mõju (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Majanduslike vajaduste täitmiseks lapsi enam arenenud ühiskonnas sellisel määral ei saada, seega on vastavates ühiskondades eelkõige olulised emotsionaalsed vajadused, aga neid saab täita ka muu kui lastega, näiteks tundes rõõmu partnerist, keskendudes oma sõpradele või tegeledes lemmikloomadega. Kuna järjest rohkem inimesi on neid alternatiive ka kasutama hakanud, on ühiskondades, kus on ülekaalus emotsionaalsed vajadused, sageli madalam viljakus.

Eelistuste teooria

Beckeri (1960) teooria käsitles nii lastega kaasnevad otseseid kui kaudseid kulusid. Tänapäeval rõhutatakse just kaudsete kulude olulisust, seda eriti naiste jaoks, kuna laste saamise tõttu töölt eemale jäämine ei mõjuta vaid nende oleviku, vaid ka tuleviku sissetuleku suurust (Tanturri jt, 2015). Karjääriga seotud aspekte analüüsib ka Catherine Hakimi (2003) **eelistuste teooria**, mis seletab naiste viljakusmustreid, rõhudes nende isiklikele väärtustele ning mikrotasemel otsuste tegemisele. See teooria kaasab ka sotsiaalseid, majanduslikke ning institutsionaalseid tegureid, kus eelistused muutuvad naiste valikute peamiseks teguriks. Hakimi (2003: 355) teooria aluspunktiks on väide, et ajaloos toimunud viis muutust või revolutsiooni – rasedusvastaste vahendite kasutusele võtmine; naistele meestega võrdsete võimaluste loomine; naistele atraktiivsemate valgekraede ametikohtade suurem variatiivsus; töökohtade loomine sekundaarsetele rahateenijatele ehk peamiselt naistele, kes ei soovi tasustatud tööd prioriteediks seada ning käitumise, väärtuste ja isiklike eelistuste tähtsuse suurenemine elustiilivalikute puhul - on kaasa toonud kvalitatiivselt uue stsenaariumi naistele modernsetes ühiskondades 21. sajandil, andes neile võimalused, mis neil

varem puudusid. Hakim (2003: 358) leiab ka, et naised on oma eelistustes ja valikutes heterogeensed ehk et naisi ja nende valikuid ei saa võtta ühe mõõdupuu alusel, kuid neid saab elustiili ja tööeelistuste alusel jagada kolme gruppi, kelleks on:

1. Kodule keskendunud naised, keda leidub modernsetes ühiskondades umbes 20% ja kelle jaoks on väga olulised perega seotud väärtused. Nende prioriteediks on pere ja lapsed, mistõttu nad eelistavad mitte töötada. Nende laste arv sõltub sotsiaalpoliitikast ja pere rikkusest ning nad ei reageeri tööturuga seotud poliitikatele (Hakim, 2003).

2. Adaptiivsed naised, keda leidub modernsetes ühiskondades umbes 60% ning kes peavad enda valikutes tegema kompromisse vastuolus olevate väärtuste vahel. Nad tahavad töötada, kuid pole karjäärile täiesti pühendunud, mistõttu üritavad nad tavaliselt töö- ja pereelu sobivates vahekordades kombineerida. Nad on väga sõltuvad sotsiaal- ja tööhõivepoliitikast, sotsiaalteenustest, institutsionaalsetest teguritest ning majandusarengust (Hakim, 2003).

3. Tööle keskendunud naised, keda leidub modernsetes ühiskondades umbes 20% ning kelle jaoks on olulised tööga seotud väärtused. Nad on tööle keskendunud ja selle tõttu peamiselt lastetud. Nad sõltuvad majanduslikest ja poliitilistest võimalustest ega reageeri perepoliitikale (Hakim, 2003).

Toodud eelistused määravad Hakimi (2003) sõnul ära naiste viljakuskäitumise, sealhulgas (vaba)tahtliku lastetuse esinemise. Tema nägemuses kujunevad naistel juba varases eas sotsialiseerimise mõjul välja laste saamise ja tulevase elustiili osas eelistused ning moraalsete ja sotsiaalsete normide nõrgenemine aitavad neil stigmatiseerimist ehk teiste halvaks panu või hukkamõistu kartmata jääda enda otsuste juurde ka siis, kui need ei ole tavalised või levinud, nagu (vaba)tahtlikult lastetuks jäämine. Laste saamine ei ole enam tingimata see, mis defineerib naiste identiteeti ning (vaba)tahtlik lastetus ei võrdu staatuse kaotamisega.

Edasi kandumise konkurentsi hüpotees

Tööle keskendunud naised võivad uskuda, et enda töö kaudu on võimalik inimkonnale rohkem anda kui lapsi saades ning see langeb kokku **edasi kandumise konkurentsi hüpoteesiga**. Aarssen ja Altman (2006) pakkusid laste mitte saamise soovi seletamiseks välja evolutsioonilise perspektiivi. Nimelt leidsid autorid, et kuigi käitumine, mis soodustab madalat viljakust ning laste mitte saamist tähistab evolutsioonilises mõttes halvasti kohanemist, siis võib see käitumine olla paradoksaalselt just loodusliku valiku üks kõrvalprodukte. Sellise fenomeni tagajärjed on alles hiljuti ilmnenud, olles seotud naiste iseseisvumisega jõukamates riikides. Aarsseni ja Altmani (2006: 293) idee on järgnev: looduslik valik eelistab gene, mis innustavad elusolendeid paarituma ning järglasi saama, kuid see võib soodustada ka selliste geenide levimist, mis innustavad elusolendeid püüdlema surematuse ja endast millegi maha jätmise poole. Seega, kui naised on materiaalselt ja muudel

viisidel iseseisvunud, ei pruugi endast millegi maha jätmine enam tingimata tähendada viljakusse ja vanemaks olemisse investeerimist, vaid võib olla arenenud tahtmiseks end teiste vahendite kaudu edasi pärandada – endale või enda nimele staatuse loomine, filantroopia ja abivajajate aitamine, uute ideede ja avastuste jagamine, uute toodete või teenuste loomine ning jagamine vms. Ning autorite sõnul on endast sellisel viisil millegi maha jätmine hakanud edukalt konkureerima järeltulijate saamisega, kuna viimane pakub vaid nõrka võimalust endast pärandit maha jätta ja laste mitte saamise fenomen muutub jõukamates riikides üha levinumaks. Samas tunnistavad ka autorid ise, et nende idee kehtib vaid jõukamates riikides, kus naistel on võimalus igakülgsest iseseisvuda, et olla võimelised laste saamise või mittesaamise üle otsustama ning kus neil on ka võimalusi endast muul moel mingi märk tulevaste põlvete jaoks maha jätta. Sama on leidnud ka Agrillo ja Nelini (2007), kes lisasid antud hüpoteesile juurde mõtte, et otsus lapsi mitte saada tuleb inimestele kasuks vaid siis, kui selle teeb väike hulk inimesi, kuna vastasel juhul järgiksid paljud inimesed sama strateegiat ning see muudaks teiste hulgast silma paistmise ja tulevastele põlvetele meelde jäämise raskeks, kui mitte võimatuks.

1.4. Empiirilised uuringud (vaba)tahtliku lastetuse kohta

Osa (vaba)tahtlikku lastetust uurivast kirjandusest on rõhuasetuse pannud mikrotasemel motivaatoritele ja ajenditele, mis inimesi otseselt mõjutavad. Paljud neist on seotud makroprotsessidega, kuna inimene on osa ühiskonnast ning seal toimuvatest majanduslikest ning sotsiaalsetest muutustest. Makroprotsesside puhul mõjutavad muutused ühiskonnas inimeste käitumist ja mikroprotsesside puhul lähtub inimene enda sisemistest motivaatoritest ning võib selle abil mõjutada ühiskonnas toimuvat. Alljärgnevalt on toodud ülevaade erinevatest empiirilistest uuringutest välja tulnud põhjustest, miks inimesed otsustavad jääda (vaba)tahtlikult lastetuks.

Korduvalt on uuringutest välja tulnud, et üheks peamiseks laste mitte soovimise põhjenduseks tuuakse vabaduse olemasolu, mida eelistatakse lapse eest hoolitsemise kohustustele (Houseknecht, 1987). Laste saamist nähakse seega karistusena, mis ohustab inimese kontrolli enda ja oma tuleviku üle, ning nende mittesaamisega kaasnevat vabadust kui omaette auhinda (Campbell, 1983). Samuti avardab laste mitte saamine võimalusi eneseteostuseks ning spontaanseks mobiilsuseks (Houseknecht, 1987). Veel eelistavad inimesed omada vaba aega vaid enda jaoks, tarbekaupadesse investeerimist ning reisimist (May, 1995). Osade lastevabade paaride jaoks on argumendiks ka laste saamisega kaasnevad füüsilised aspektid, näiteks leitakse, et rasedus ning sünnitamine on traumaatilised ja rasked kogemused, mida soovitakse vältida (Hird ja Abshoff, 2000; Park, 2005).

Mõned inimesed leiavad lihtsalt, et neil puuduvad lapsevanemaks olemiseks sobivad iseloomujooned (Park, 2005). Kokkuvõtlikult on laste mitte soovimise ajendeid jagatud nelja gruppi, milleks on vanemaks saamise soovi puudumine; isiklik edasijõudmine; füüsilised tegurid ja tervisega seotud hirmud ning uskumine, et rohkemate inimeste maailmasse toomine on üllas tegu (Ciaccio, 2006).

1.4.1. Vanemaks saamise soovi puudumine

- Ema- või isainstinktide (Peterson ja Engwall, 2013) ja laste saamiseks mõjuvate põhjuste puudumine (Matthews ja Desjardins, 2017; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011). Näiteks on juba vanemad (vaba)tahtlikult lastetud inimesed leidnud, et on meeldiv elada lastevaba elu ning nad ei tunne, et nende elus oleks selle tõttu mingi tühimik; või siis nägid nad laste saamist ühe valikuna, mida lihtsalt ei tehtud, sest nad olid selleks liialt hõivatud (Allen ja Wiles, 2013). Kirjanduses räägitakse ka “vaikivast kehast” ehk kehast, mis ei anna inimesele märku bioloogilisest järeltulija saamise soovist – nagu paljude jaoks on loomulik lapse saamise soov, on mõnede jaoks loomulik selle soovi puudumine, sest neil puudub ühendus füüsiliselt viljaka keha ja emotsionaalse lapsesaamise vajaduse vahel (Peterson ja Engwall, 2013).
- Laste saamise negatiivne mõju nägemine perekonna ja sõprade näitel (Giles, Shaw ja Morgan, 2009) – näiteks nägemine, kuidas indiviidi oma ema enda laste üleskasvatamise nimel terve elu ohverdab, kõigi nende vajaduste eest hoolitseb ja enda omad tagaplaanile jätab (Bhambhani ja Inbanathan, 2018). Ka ise väiksemast perest pärit olemine, sest uuringud on näidanud, et ainukese lapsena üles kasvanud inimesed on suurema tõenäosusega (vaba)tahtlikult lastetud (Tanturri ja Mencarini, 2008; Testa ja Grilli, 2006), mis viitab põlvkondadevahelise viljakuskäitumise edasikandumisele.
- Huvi puudumine sotsiaalsete kohustuste täitmiseks. Shaw (2010) uuring näitas, et mõned (vaba)tahtlikult lastetud naised esitasid end mässumeelsetena, enda valitud teed mööda käijatena, kes traditsioonidest ja sotsiaalsetest eeldustest ei hooli – kuni selleni välja, et lasta end vabatahtlikult steriliseerida. Terry ja Brauni uuring (2012) demonstreeris samuti, et osad mehed identifitseerisid end ebakonventsionaalse elustiili kaudu, mis ei lange kokku ühiskonnas nähtud normatiivse trajektooriga ning olid oma valikutes nii kindlad, et tegid vabatahtlikult vasektoomia. Emadust ning lapsevanemaks olemist üldisemalt on uuemal ajal võetud ka kui sotsiaalset konstruktsiooni, mis vajaks üle vaatamist ja kritiseerimist, et panna küsimuse alla selle dominantne positsioon ühiskonnas (Bhambhani ja Inbanathan, 2018; Mamabolo, Langa ja Kiguwa, 2009).

- Leidmine, et laste kasvatamine on inimese vaimsete võimete halb kasutamine ning selle asemel mõnele loomingulisele tegevusele, näiteks maalimisele keskendumine, sest see on inimese kireks (Giles jt, 2009).
- Uskumine, et lapseõlv on liiga traumeeriv (Matthews ja Desjardins, 2017; Park, 2005). Osad inimesed otsustavad laste mitte saamise kasuks, sest on ise noorena kogunud perevägivalda ning loodavad oma valikuga vältida võimalust, et nende lapsed sama peaksid kogema (Allen ja Wiles, 2013). Teised tundsid aga üles kasvades, et nende vanemad ei hoolitse nende eest piisavalt. Seetõttu ei taha nad ise sama viga korrata (Shaw, 2010), näiteks ei olnud mehed, kelle isad olid neid vaimselt või füüsiliselt väärkohelnud, huvitatud ise isarolli astumisest (Park, 2005). Aga ka tunne, et inimene pole olnud soovitud laps ning tema vanemad kahetsevad tema saamist, pärsib soovi ise lapsi saada (Bhambhani ja Inbanathan, 2018).
- Üldine laste (käitumise) mittesallimine (Park, 2005). Mehed on uuringutes julgemad tunnustama, et neile lapsed lihtsalt ei meeldi (Houseknecht, 1987; Thompson ja Lee, 2011), aga leidub ka naisi, kelle jaoks laste lärmakus, korratus ning nende üldine kodurahu rikkumine häiriv on (Giles jt, 2009). Enda eelistustes aitab veenduda ka laste hoidmine, näiteks oma nooremate õdede-vendade või sugulaste valvamine või lapsehoidjana töötamine (Bimha ja Chadwick, 2016).
- Lemmikloomade olemasoluga rahuldumine. Nii mõnegi inimese jaoks piisab perekonna moodustamiseks koera olemasolust, sest nad saavad enda armastuse- ja hoolitsemisvajaduse nende abil täidetud (Giles jt, 2009), mõnede jaoks aga sobis selleks kasside varjupaiga pidamine (Bhambhani ja Inbanathan, 2018).

1.4.2. Isiklik edasijõudmine

- Tahtmine mitte loovutada laste heaks oma privaatsust, isiklikku ruumi ja aega (Bhambhani ja Inbanathan, 2018; Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011). Tanturri ja Mencarini (2008) uuring näitas, et pea kolmandik (vaba)tahtlikult lastetutest tõi laste mitte saamise põhjusena välja tõiga, et see tähendaks liiga paljudest asjadest loobumist ning tõdemuse, et ei neil ega nende partneril poleks aega, et korralikult lapse kasvatamisega tegeleda.
- Tahtmine mitte võtta endale suurenenud rahalisi kohustusi (Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017; Thompson ja Lee, 2011). Mehed on sealjuures tihedamini välja toonud taolisi individualistlikke või ratsionaalseid põhjendusi, nagu seda on laste mitte saamisega kaasnevad rahalised kasud (Houseknecht, 1987).

- Uskumine, et laste saamine vähendab karjäärialast edasijõudmist (Thompson ja Lee, 2011; Wood ja Newton, 2006). Tanturri ja Mencarini (2008) uuringus selgus, et üle viiendiku (vaba)tahtlikult lastetutest leidis, et lapse saamine tähendaks ametialaseid ohverdusi ning nende töö on neile oluline ka muu kui vaid raha teenimise jaoks. Antud ning eelneva punktiga seoses leidis Veevers (1980) enda uuringus, et laste mitte saamine andis naistele vabaduse tööle minna, aga meestele vabaduse tööd mitte teha, mis on seotud traditsionaalsete soorollidega, mis eeldavad, et naised hoolitsevad kodus laste eest ning mehed teenivad pere ülal pidamiseks raha.
- Soov säilitada võimalus kiireks karjääri- või elukohamuutuseks (Park, 2005). Pooled Ravanera ja Beaujoti (2014) uuringus osalenud 20-24-aastastest, neljandik 25-29-aastastest ning kolmandik 30-34-aastastest lapsi mitte soovinud meestest tunnistas, et lapsed ei sobiks nende elustiiliga. Naistel, kelle töö eeldab pikaajaliselt mobiilne olemist, on suurem tõenäosus jääda (vaba)tahtlikult lastetuks (Gerardo, 2010).
- Usk, et lapsevanemaks saamine ja olemine ei hakka meeldima (Gillespie, 2003). Mõned inimesed nimetavad end selle tõttu positiivses ja mõned negatiivses tähenduses isekaks ehk et esimesed teavad, et tahavad oma elus panna rõhuasetuse teistele aspektidele ning on hea meelega isekad, kuid teised on pigem omaks võtnud endale ühiskonna poolt antud iseka inimese templi (Terry ja Braun, 2012). Uuringutes on välja tulnud ka vastupidist – näiteks peetakse isekaks hoopis neid, kes endale lapsi soovivad, et neil oleks, kelle eest hoolitseda, keda armastada ning kelle kaudu endale elu mõtte leida (Bhambhani ja Inbanathan, 2018). Mõned inimesed aga tunnevad, et lapse eest hoolitsemise kohustus oleks nende jaoks emotsionaalselt liiga kurnav ning et neil poleks selle tegemiseks piisavalt kannatust (Thompson ja Lee, 2011).
- Usk, et laste olemasolul ei ole võimalik säilitada teatud emotsionaalset ja füüsilist intiimsuse taset partneriga (Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017). Houseknechti (1987) uuritud inimesed tunnistasid, et üks laste mitte soovimise põhjuseid oli nende jaoks võimalus nii säilitada suuremat rahulolu enda abieluga ning Thompsoni ja Lee (2011) uuringus pidasid mehed üheks enda otsuse tähtsaks mõjutajaks kartust, et lapsed ei võimaldaks neil enda partneriga enam piisavalt koos aega veeta ning et see oleks nende ja nende partnerite jaoks probleemne. Buhr ja Huinink (2017) leidsid, et paarid, kes hindasid partneriga elamist väga kõrgelt, loobusid selle kasuks suurema tõenäosusega laste saamisest, sest partnerlussuhe asendas nende jaoks lapsevanemaks olemist.
- Tunnetamine, et puuduvad oskused olla vastutustundlik lapsevanem või realselt puuduvad oskused selle tegemiseks (Giles jt, 2009; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011), sealjuures tunnustavad jällegi naised tihedamini, et kardavad, et neist ei pruugi saada häid

lapsevanemaid (Houseknecht, 1987). Üks põhjustest, mis võib seletada praeguste naiste väiksemat laste saamise soovi, on emarolliga kaasnevad kõrged nõudmised ja ootused, mis toovad endaga kaasa süütunnet ning häbi, kui antud rolli täitmine ei õnnestu ja ilmneb kartus saada negatiivseid hinnanguid (Liss, Schiffrin ja Rizzo, 2013). Ehk et – kui naised kardavad, et ei suuda täita ühiskonna poolt etteantud tubli, osava ja kõike suutva ema rolli ehk muuta olulisel määral enda individuaalset identiteeti, võib see negatiivselt mõjutada nende laste saamise soove. Lisaks tõid inimesed välja iseloomujooni nagu introvertsus, liigtundlikkus, ärevus, perfektsionism ning kannatamatus, mis nende meelest vanemaks olemisega kokku ei sobi (Park, 2005).

1.4.3. Füüsilised tegurid ja terviseiga seotud hirmud

- Muretsemine lapse või lapsevanema turvalisuse pärast, kõige äärmuslikumatel juhtudel kartsid (vaba)tahtlikult lastetud naised rasedusega kaasnevaid haigusi ja isegi surma (Park, 2005).
- Ohu olemasolu, et eksisteeriv meditsiiniline seisund võib mõjutada lapse eest hoolitsemist või tema tulevikku, konkreetselt näiteks võimaliku lapsevanema epilepsia ja sellega kaasnevad hood (Engwall, 2014).
- Muretsemine, et lapsele kandub edasi pärilik haigus (Engwall, 2014). Mehed Thompsoni ja Lee (2011) uuringus ei pidanud võimalust, et neile sünnib puudega laps, küll kõige tähtsamaks teguriks laste mitte soovimisel, kuid tundsid siiski, et see oht on nende otsust mõjutanud.

1.4.4. Uskumine, et rohkemate inimeste maailmasse mitte toomine on üllas tegu

Kui teisi punkte saab vaadelda kui ümberpööratud versioone seletustele, miks osad inimesed endale lapsi soovivad, siis antud kategooria on pigem hiljuti esile kerkinud ning seostub just laste mittesoovimisega.

- Keskkonnategurite või ülerahvastatuse pärast muretsemine (Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011). Naiste põhjendused laste mitte saamiseks on olnud tihti altruistlikumad ning kollektivistlikumad, viidates muuhulgas murele liiga suure rahvaarvu pärast (Blackstone ja Stewart, 2016; Houseknecht, 1987).

- Uskumine, et enda töö kaudu on võimalik inimkonnale rohkem anda kui lapsi saades – näiteks vabatahtliku töö või professionaalse abistamisteenuse pakkumine on mõnede jaoks piisav viis ühiskonnale tagasi andmiseks (Matthews ja Desjardins, 2017).
- Arvamine, et maailm on kannatamist täis ning kellelegi pole võimalik garanteerida head elu, eriti praegustes globaalsetes tingimustes ning tervet maailma puudutavaid (kliima)probleeme arvesse võttes (Park, 2005).

Kõik eelnevalt välja toodud tegurid saab jagada kaheks – tõmme alternatiivide poole ehk laste saamisele muude tegevuste ja võimaluste eelistamine ning tõuge lapsevanemaks olemise juurest eemale ehk normatiivse või sotsiaalselt eeldatud rolli eiramine ja mittevalimine (Gillespie, 2003). Üldiselt on uuringud aga näidanud, et (vaba)tahtlik lastetus on muutlik fenomen. Vähesed inimesed teavad juba noorena, et ei soovi lapsi. Tihti on (vaba)tahtlikult lastetuks jäämine segu teatud otsuste tegemisest, isiklikest ajalugudest ja kogemustest ning proovile panevatest elustiilivalikutest (Blackstone ja Stewart, 2016; Shaw, 2010) – ühest küljest kumulatiivne sõltuvuslikkus ehk kõik eelnevad kogemused, mis inimese praeguse hetke staatust mõjutavad ning teisest küljest seotud elud ehk kuidas inimese elu üks tahkudest mõjutab samaaegselt kõiki teisi tahke (Mynarska, Matysiak, Rybińska, Tocchioni ja Vignoli, 2015). Sealjuures mõjutavad inimeste laste saamise soove Milleri (2011) nimetatud mitteteadvustatud motivatsioonijooned – kui need on negatiivsed, on väiksem ka tõenäosus, et inimene üldse lapsi soovib ning veel väiksem tõenäosus, et ta neid ka saab (Mynarska ja Rytel, 2018).

1.5. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid

Eelnevale jätkuks on palju uuritud ka omadusi, mis tihti just (vaba)tahtlikult lastetute inimeste puhul mängu tulevad. Peamisteks teguriteks on nende puhul abielus mitteolemine, haridus, sissetulek, töötamine ning sellega seotult ka suurenenud võimalused karjääri tegemiseks (Hagestad ja Call, 2007). Tihti näitavad tulemused, et (vaba)tahtlikult lastetud on kõrgelt haritud ning omavad stabiilset töökohta, sealjuures iseloomustab ka abielus olevaid (vaba)tahtlikult lastetuid tugevalt tööga seotud olemine (Hagestad ja Call, 2007). Eelkõige on naiste puhul välja tulnud positiivne seos kõrgelt haritud ning (vaba)tahtlikult lastetuks olemise vahel (Mynarska jt, 2015) – nad lükkavad haridust omandades mõtte laste saamisest edasi ning ei tule selle juurde hiljem enam tagasi, sest nende jaoks on hariduse abil avanenud teised elustiilivalikud. Naiste puhul võib hea hariduse omandamise poole pürgimine olla märk ka vähem traditsionaalsetest hoiakutest ning suurest enesearendamise huvist (Mynarska jt, 2015). Meeste puhul on seosed nõrgemad (Keizer jt, 2007;

Testa ja Grilli, 2006), sest kui nad kannavad traditsioonilisemaid väärtusi, mis eeldavad, et nemad on pere ülalpidajad, siis võib kõrgharidus aidata neil leida parema töökoha, mis pere ülalpidamist võimaldab. Kui nad aga kannavad egalitaarsemaid väärtusi, võib neile samamoodi kehtida positiivne seos kõrghariduse ja (vaba)tahtliku lastetuse vahel.

Samuti on töötavad naised suurema tõenäosusega (vaba)tahtlikult lastetud kui nende mittetöötavad sookaaslased, sest töö ja perekonna loomine võivad olla tegevused, mis naiste aja ning energia saamise nimel võitlema asuvad, seega väljendavad karjäärialselt ambitsioonikate plaanidega naised tihti soovi lapsi mitte saada (Mynarska jt, 2015). Meeste puhul on tulemused jällegi kahetised (Keizer jt, 2007) ning sõltuvad nende väärtushinnangutest – kas töötamine tähendab, et laste saamine on rahaliselt turvalisem; või on see osa elustiilist, millest loobuda ei taheta. Naiste puhul võib täheldada ka erialadepõhiseid erinevusi – kunsti- ja humanitaaraladel töötavatel naistel on suurem tõenäosus jääda lastetuks, aga hoolekandes ning hariduse- või meditsiinaladel töötavatel naistel on vastav tõenäosus jällegi väga väike (Tanturri jt, 2015).

Abielus mitteolemine on (vaba)tahtlikult lastetute seas küll laiemalt levinud, kuid see nähtus on hakanud ajaga vähenema, sest üha rohkem saavad inimesed ka abieluväliselt lapsi. Ühest küljest võib antud seost seletada sellega, et kuna kooselu pole nii institutsionaliseeritud kui abielu, ei kaasne sellega ka nii suuri normatiivseid ootusi. Teisest küljest võib ka pakkuda, et kooselus elavad pigem need inimesed, kes ei taha pühenduda ega võtta suuri kohustusi, nagu abiellumine ja laste saamine seda on. Ning kui inimesed astuvadki koosellu või isegi abielluvad, teevad nad seda tänapäeval üha hiljem, mistõttu nihkub ka potentsiaalne laste saamine edasi, kuniks inimesed sellest muude asjade kasuks loobuvad (Keizer jt, 2007).

Toodud tegurid ja nende eelistamine sobib kokku Barberi (2001) Ajzeni teooria laiendusega, kuhu lisaks hoiakutele tegevuse ehk laste saamise kohta on lisatud ka hoiakud laste saamisega võistlevate tegevuste (nagu näiteks õppimine või töötamine) suhtes, sest ta leidis, et need mõjutasid otseselt nii lapsesaamise hoiakuid, kavatsusi kui ka tegevusi – kui abielus inimestel olid laste saamise osas positiivsed hoiakud, said nad suurema tõenäosusega lapsi, samas kui positiivsed hoiakud karjääritegemise ning luksuskaupade tarbimise osas vähendasid abielus mitte olevate inimeste tõenäosust lapsi saada. Barberi (2001) sõnul on inimeste käitumuslikud valikud limiteeritud nende aja ja ressursside piiratud olemuse poolt, mistõttu on alternatiivsete valikute olemasolul inimeste lõplikele valikutele oluline mõju. Seega võib isegi tahtmine kõrgharidust omandada või karjääri teha mõjutada inimese laste saamise soovi, seda isegi juhul, kui kõrgharidust päriselt ei omandatagi või karjääri tegemine ei õnnestu.

2. Probleemipüstitus

Laste mitte soovimist mõjutavad põhjused võib jagada üldiselt kaheks – makro- ja mikroteguriteks. Esimesed tähendavad ühiskonnas toimuvaid sotsiaalseid ja majanduslikke muutusi, teised aga indiviididega seotud tegureid. Antud lõputöö eesmärk on neid tegureid uurida ja analüüsida, et leida, kas ja millised tegurid kõige enam Eesti meeste ja naiste laste mitte soovimist mõjutavad ning millisel viisil need seda teevad. Eelkõige on minu töö rõhuasetus mikrotasandi teguritel ehk keskendub sellele, kuidas inimesed ise enda laste mitte soovimist põhjendavad, kuid nagu ka teooriaosas juba välja tõin, on nende soovid paratamatult mõjutatud ka ühiskonnas makrotasandil toimuvate protsesside poolt.

Kirjanduse ülevaates on toodud välja erinevaid teooriaid ning tegureid, mis võiksid mõjutada inimeste laste mittesaamise soove, samuti empiirilisi leide nimetatud teooriate ja teguritega seoses. On näha, et mitmeid teemasid on uuritud ka viimastel aastatel, kuid mitte Eestis. Antud lõputöö püüabki ühendada kirjanduse ülevaates toodud teooriaid ning tegureid ja analüüsida neid värskete andmete abil, katmaks hetkel leiduvat tühimikku selle teema uurimisel Eestis. Seda enam, et viimastel aastatel on negatiivsest iibest tingituna avalikkuses jälle laste saamise teema tähelepanu keskpunkti tõusnud (Danilson-Järg, 2016; Tereping, 2016; Uibu, 2016), sealjuures on ajakirjanduses korduvalt teemaks võetud ka konkreetselt need inimesed, kes lapsi ei soovi, või on nad ise avalikult sõna võtnud (Simer, 2018) – näiteks Maarja Kangro (2016) arutles oma Ööülikooli loengus pikalt ja põhjalikult emaduse teemal, jõudes lõpuks välja ka selleni, et tänapäeva ühiskonnas leidub järjest rohkem neid, kes on otsustanud jääda (vaba)tahtlikult lastetuks. Aet Kuusik (2015) kirjutas feministliku arvamusportaali Feministeeriumi kodulehel enda isiklikest kogemustest olukordades, kus tema lapsevabadus kellelegi asjassepuutumatuks ja poolvõõrale, näiteks kunagisele klassi- või töökaaslasele muret valmistab, sest tema sõnul nõuab ühiskond teatud vanusesse jõudnud naistelt põhjendusi – miks tal lapsi pole, kas ta ei saa lapsi, kas ta siis ei tahagi lapsi. Lisaks sellele esitles saade “Radar” (Radari..., 2019) intervjuusid kolme naisega, kes rääkisid enda laste mitte soovimise tagamaadest.

Lõputöö tulemused võimaldaksid paremini seletada ning ennustada edasisi muutusi Eesti inimeste sündimuskäitumuses, andes loodetavasti lisaks ajakirjanduses leiduvale juurde süstemaatiliselt kokku kogutud, läbi analüüsitud ning teooriatega kõrvutatud teadmisi selle kohta, miks inimesed kunagi lapsi saada ei soovi.

Käesoleva lõputöö probleemipüstitusest lähtuvalt võib seega sõnastada järgnevad uurimisküsimused:

Mis põhjustel Eesti mehed ja naised lapsi ei soovi?

Kuidas seletavad Eesti mehed ja naised enda laste mitte soovimist?

3. Metoodika

Antud lõputöös on laste mitte soovimise põhjustest võimalikult laia ülevaate saamiseks kasutatud nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid, hõlmates analüüsi nii Eestis varasemalt läbi viidud uuringuid kui minu enda poolt läbi viidud intervjuusid. Kvantitatiivse analüüsi eesmärgiks on ära kaardistada Eesti (vaba)tahtlikud lastetud ning nende laste mitte soovimise põhjused – tuua välja, kui palju neid uuringute põhjal leidub; millised laste mitte soovimise põhjused nende vastustest peamiselt esile kerkivad ning millised on neid iseloomustavad tegurid. Kvalitatiivse analüüsi eesmärgiks on kvantitatiivses osas välja toodud põhjuseid detailsemalt avada ning uurida, kas ja milliseid põhjuseid ning seletusi nendele põhjustele laste mitte soovimise teemal veel leiduda võiks.

3.1. Kvantitatiivse osa andmed ja metoodika

Uurimisküsimusele vastuste leidmiseks kasutatakse kvantitatiivses osas andmeid kolmest uuringust: Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine (Lippus jt, 2015); Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom (Themas jt, 2015) ning Euroopa Sotsiaaluuring 2018 (ESS..., 2018). Tabel 1 annab igast uuringust kiire ülevaate.

Tabel 1. Töös kasutatud uuringute lühikirjeldused

Uuring	Eesti Naiste Tervis 2014	
Läbiviijad	Peamine eesmärk	Valim
Tartu Ülikooli sünnitusabi ja günekoloogia õppetooli ja Tervise Arengu Instituudi epidemioloogia ja biostatistika osakonna teadlased.	Hinnata Eesti viljakas eas naiste seksuaal- ja reproduktiivtervist (SRT) ja võrrelda tulemusi 2004. aastal läbi viidud samasuguse uuringuga, analüüsides esmakordselt Eestis viimase kümnendi jooksul toimunud muutusi naiste SRT-s ja aidates seeläbi välja töötada tõenduspõhiseid ennetus- ja sekkumismeetmeid (Lippus jt, 2015).	Uuringule vastas 2413 naist vanuses 16-44, lõplik vastamise määr oli 47,0%.
Uuring	Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring	
Läbiviijad	Peamine eesmärk	Valim
Tartu Ülikooli teadlased ning	Viia läbi laiaulatuslik küsitlus Eesti	Uuringule vastas 2056

TÜ sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE.	16-54-aastaste meeste hulgas, nii et tulemused oleksid üldistavad kõigile vastavas vanuses Eesti meestele. Uuringu kõige olulisemaks väljundiks on küsitlustulemusi sisaldav andmebaas, mis võimaldab hiljem põhjalikult analüüsida Eesti meeste hoiakute ja käitumise mõju sündimusele ja pereloomele, samuti võrrelda meeste hoiakuid naiste omadega (Themas jt, 2015).	meest vanuses 16-54, lõplik vastamise määr oli 44,5%.
Uuring	Euroopa Sotsiaaluuring 2018	
Läbiviijad	Peamine eesmärk	Valim
Tartu Ülikool koostöös Eesti Statistikaametiga.	Ühiskondade arengu seaduspärasuste uurimise võimaldamine - kogutud andmed võimaldavad analüüsida hoiakute, institutsioonide arengu ja inimeste käitumise vahelist seost ning mitmeid muid protsesse ühiskondades (ESS..., 2018). Sealhulgas sisaldas ESS 2018 endas eraldi küsimusi eestlastest vastajatele, mis oli spetsiaalselt kavandatud sündimuskäitumise uurimiseks.	Uuringule vastas 1910 meest ja naist vanuses 15-95, lõplik vastamise määr oli 62,7%.

Kuna vaatluse all olevate indiviidide ehk lapsi mitte soovivate vastajate arvud on igas uuringus väikesed, nagu ka ühiskonnas üldiselt, viiakse kvantitatiivses osas läbi kirjeldav ning võrdlev analüüs. Uurimisküsimusele vastuse leidmisel on antud töös vaatluse all teatud kriteeriumitele vastavad individid, mis tähendab, et eraldi tähelepanu pööratakse 40-56-aastastele vastajatele, sest kuigi lapsi mitte soovivaid indiviide leidub igas vanuses inimeste hulgas, võib eeldada, et paljude nooremate laste mitte soovimine on ajutine nähtus, mõjutatud mittesobiva töö või ebapiisavate elutingimuste poolt ning kui need tegurid on kõrvaldatud, mõtlevad paljud noored mingil hetkel siiski ümber. Analüüsiks on kõigi andmestike puhul kasutatud kaalutud andmeid, andmeanalüüsi läbiviimiseks kasutati statistikapaketti SPSS ning Excelit.

3.2. Kvalitatiivse osa andmed ja meetodika

Kvalitatiivse osa analüüs põhineb kümnel intervjuul, mis viidi läbi ajavahemikus oktoober-november 2019. Piirdusin kümne intervjuuga, kuna tundus, et suurema hulga intervjueeritavate puhul oleksid teemad hakanud juba korduma, ehk et teemade osas tekkis teatud küllastumus. Lisaks olid paljud intervjuud pikad ja mahukad ning pakkusid analüüsimiseks piisavalt materjali. Intervjueeritavad olid naised ja mehed, kelle vanus pidi jääma vahemikku 40-56 aastat. Lisaks vanusepiirangule pidid intervjueeritavad olema kas heteroseksuaalsed või mõne muu seksuaalse sättumusega, mis ei sea Eestis olulisi piiranguid laste saamisele. Samuti otsisin eelkõige abielus või pikaajalises suhtes olevaid inimesi, või üksikuid inimesi, kelle laste saamist pole takistanud partneri puudumine. Ning viimase punktina pidid intervjueeritavad olema lastetud, mis tähendab, et neil pole ei bioloogilisi, lapsendatud ega partneri lapsi, kes küsitletavaga koos elaksid ning et neil on kindel plaan lapsi ka tulevikus mitte saada, kusjuures lastetus ei tohi olla tingitud viljatusest vms endast sõltumatust põhjusest. Intervjueeritavaid leidsin mitmel eri viisil, muuhulgas ka lumepallimeetodit kasutades – esimesed neli intervjueeritavat olid pärit minu enda tutvusringkonnast ning üks nendest intervjueeritavatest jagas minu üleskutset uuringus osaleda omakorda ka enda tutvusringkonnale, kust mitmed inimesed sellele positiivselt reageerisid ning minuga ühendust võtsid. Ühe osa intervjueeritavatest leidsin aga portaali Perekool üles pandud üleskutse abil. Kui olin kirjavahetuse abil veendunud, et intervjueeritavad vastasid minu poolt seatud kriteeriumitele, leppisin intervjueeritavatega kokku sobivad ajad kokkusaamiseks. Otsingu käigus oli mul momente, mil kartsin, et ei saa kokku vajalikul hulgal mulle sobivaid intervjueeritavaid, kuid kui ma kord juba tutvuste kaudu palli veerema sain, oli mul piisavalt intervjueeritavaid paari päevaga kokku kogutud.

Kuna teema oli delikaatne, toimusid intervjuud silmast-silma minu ja intervjueeritava vahel. Intervjuud viidi läbi erinevates, intervjueeritavatele kõige paremini sobinud kohtades – intervjueeritavate kodus, kohvikus, intervjueeritavate töö juures või minu töö juures privaatses koosolekuruumis. Hoiatasin kõiki intervjueeritavaid intervjuud alustades ette, et mitmed küsimused võivad olla väga isiklikku laadi ning kinnitasin neile, et nendele küsimustele vastamine ei ole kohustuslik ning me võime vajadusel ka intervjuu pooleli jätta. Minu üllatuseks aga ei valmistanud küsimustele vastamine mitte kellelegi intervjueeritavatest probleeme ega kõhklust, vaid pigem vastupidi – inimesed olid väga altid minuga enda valikuid, põhjuseid ning nendega kaasnenud mõtteid jagama. Üks põhjus selleks võis olla teema erilisus – marginaalne osa inimestest otsustab nii drastilise eluvaliku kasuks, nagu laste mitte kunagi saamine seda on, ning see tekitab kindlasti jutuainet ja küsimusi nii inimese perekonnas, tutvusringkonnas kui ühiskonnas üldisemalt.

Sealjuures ei pruugi kõik reaktsioonid sellisele valikule olla positiivsed, mistõttu arvan, et intervjueeritavatel oli väga hea meel saada sõna ning selle valiku osas enda vaatenurka jagada – kasvõi ainuüksi selleks, et näidata, et enda valikust hoolimata pole nad nn tavalistest inimestest kuidagi halvemad või imelikumad. Teine põhjus võis olla see, et tegemist on (vaba)tahtlikult lastetute inimestega, mitte näiteks inimestega, kes sooviksid lapsi saada, kuid ei saa seda näiteks terviseprobleemide tõttu teha ja tunnevad end sellest tingituna halvasti, sest sellisel juhul oleks tõenäolisem, et inimene teemast väga sügavuti rääkida ei soovi. Huvitav on ka tõik, et pea kõik intervjueeritavad olid valmis töös enda pärisnimega esinema ning kui keegi sooviski jääda anonüümseks, siis pigem näiteks selle tõttu, et ta rääkis intervjuus ka enda pereliikmetest ega olnud kindel, kas nemad sooviksid tuvastatavad olla. See näitab jällegi, et inimesed on huvitatud enda loo jagamisest ja enda vaatenurga selgitamisest.

Intervjuude kestvus ulatus 20 minutist 90 minutini. Kõige noorem vastaja oli 40-aastane ning kõige vanem 50-aastane. Kümnest intervjueeritavast neli olid mehed ja kuus naised. Intervjuud salvestati diktofoni abil ning hiljem transkribeeriti.

Viisin kvalitatiivse sisuanalüüsi läbi temaatilise analüüsi põhimõtetest lähtuvalt, kuna selle eesmärgiks on leida üles andmetes peituvad tähendused ja arusaamad, samas pööratakse andmetes lisaks uurija sõnastatud teemadele tähelepanu ka sellele, mis on uurimuses osalejate ehk intervjueeritavate jaoks oluline ning mida nad on selle teemaga seoses pidanud oluliseks rääkida (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Seega, kuigi minu eesmärk oli leida eelkõige vastus küsimusele, miks Eesti mehed ja naised lapsi ei soovi, oli samal ajal oluline kaardistada ka laste mitte soovimise põhjuste välja kujunemise lugu ning intervjueeritavate seisukohti teatud lastega seotud teemadel nagu näiteks lapsendamine. See langeb kokku temaatilise analüüsi peamise meetodiga, milleks on selgitada välja teemad ja nende järjestus ehk mida ja kuidas räägitakse ning milline on andmeloojate ehk intervjueeritavate interpretatsioonid seoses uuritava teemaga. Lisaks sobib temaatiline analüüs hästi vähe uuritud teemade uurimiseks, kus eelnevat teadmist uuritava valdkonna kohta on vähe ja uurimuses osalejate maailma mõistmine on eriti oluline (Kalmus jt, 2015), ning laste mitte soovimine ning mitte soovijad seda kõike on.

Intervjuude analüüsimiseks kasutasin ma avatud kodeerimist, mille käigus jaotatakse tekst kodeerimise abil teemarühmadeks ning analüüsitakse teemasid eraldi, uurides iga kodeeritava ühiku puhul, millest on seal juttu ning missugust kategooriat mingi tekstiosa eeldab (Lepik ja Strömpl, 2014). Enne kodeerima asumist tutvusin ma kodeeritud tekstide ehk transkribeeritud intervjuudega, pidades aktiivselt silmas, mis toimus teksti osades ja tekstis tervikuna. Intervjueeritavate öeldu

kategoriseerimiseks ja iseloomustamiseks kasutasin ma avatud koode ehk panin mulle räägitu põhjal kirja võimalikult lihtsad ja konkreetseid, kuid samas meelde jäävad koodid, näiteks *laste mitte soovimise põhjused: lapseõlvetraumad, laste mitte soovimise välja kujunemine: kogetud koolikiusamine* jne. Kodeerimisühikuteks olid väiksemad lõigud või laused, kuna mulle tundus, et üksikud sõnad ei anna intervjueritavate mõtteid piisavalt edasi. Kodeerimisel ma kvalitatiivse analüüsi tarkvara ei kasutanud, vaid lähtusin sellest, mis tundus mulle endale kõige sobivam viis teksti teemarühmadeks jaotamiseks. Eelkõige pöörasin ma tähelepanu laste mitte soovimise põhjustele, kuid panin temaatilise analüüsi vaimust lähtudes kirja ka peateemast erinevaid ja kõrvale kalduvaid koode, millest suuremat osa ma antud töös teema- ning mahupiirangu tõttu ei analüüsinud.

Lisaks viisin kvalitatiivse sisuanalüüsi läbi juhtumiüleselt ehk horisontaalselt, vaadates samal ajal mitut analüüsitavat juhtumit ehk intervjuud, kogudes neist kokku kõik konkreetse teema kohta käivad tekstiosad ja võrreldes selle teema käsitlemist kõigi kogutud intervjuude lõikes, et näha, kas juhtumite põhjal kerkib esile teatud tüpoloogiaid ning millised on intervjuudes peamised läbivad teemad seoses laste mitte soovimisega. Alljärgnev analüüs on kõigi intervjuude põhjal tekkinud (vaba)tahtliku lastetusega seotud koodide temaatiline süntees koos illustreerivate tsitaatidega intervjueritavate enda jutust.

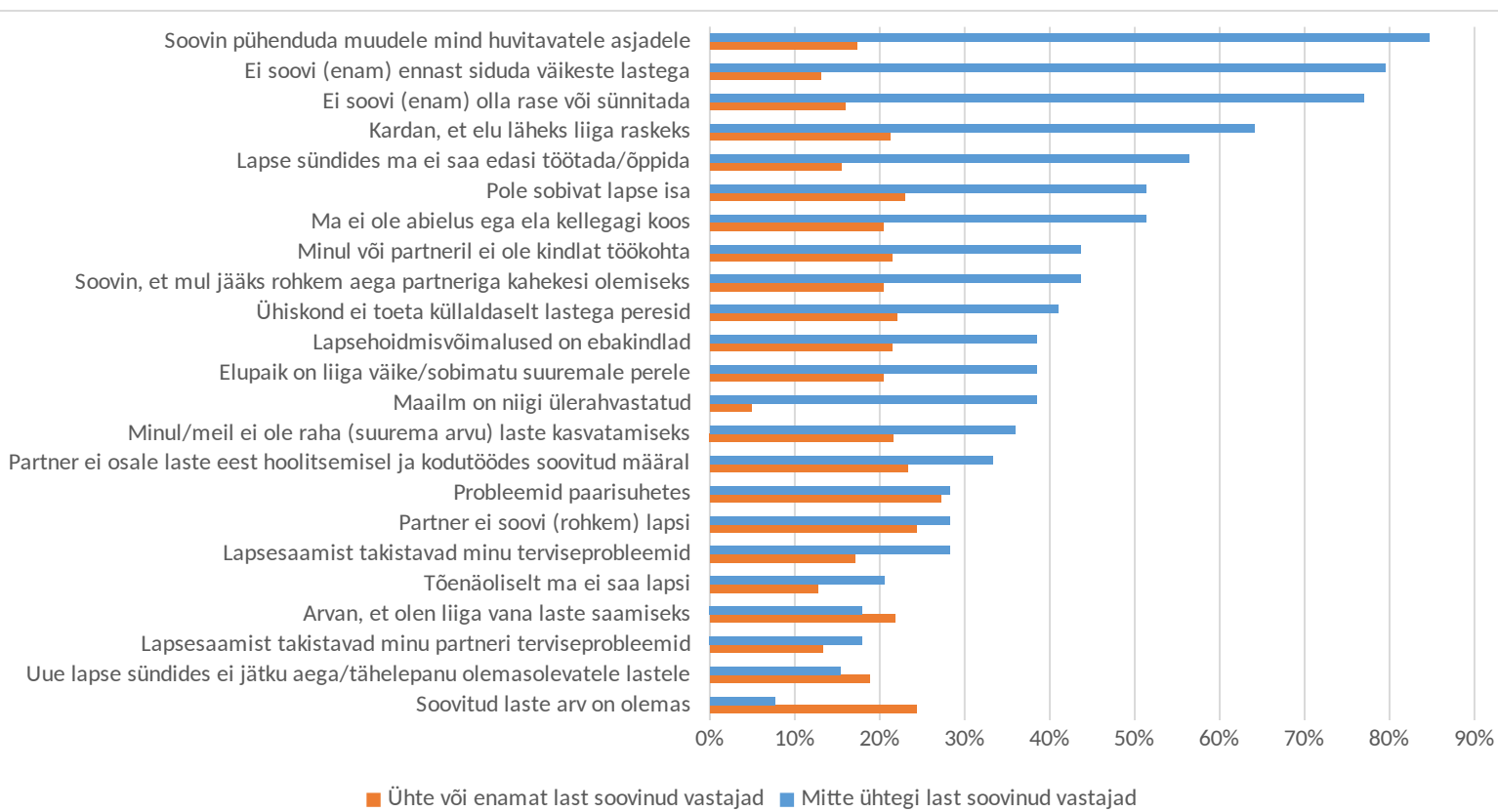
4. Tulemused

4.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused

4.1.1. Eesti Naiste Tervis 2014

4.1.1.1. Laste mitte soovimise põhjused

Antud andmestik sisaldab küsimust “Mitu last kokku Te endale sooviksite?”, millele andis vastuseks 0 ehk mitte ühtegi last 39 indiviidi ehk 1,6% kõigist vastanutest. Ükski nendest indiviididest polnud vanem kui 40 aastat, mistõttu ei saa eraldi analüüsida 40+ vanuses vastajate vastuseid. Andmestikus oli ka küsimus “Kas kavatsete tulevikus (veel) lapsi saada?”, millele “Ei” vastanud suunati edasi küsimuse “Kui Te ei soovi (rohkem) lapsi või kõhklete, siis kui olulised on Teie jaoks järgmised põhjused?” juurde. Joonis 4 annab ülevaate antud küsimuse vastusevariantide jagunemisest endale mitte ühtegi last soovinud (kokku 39 indiviidi) ning võrdlusena endale vähemalt ühte last soovinud (kokku 2298 indiviidi) vastanute lõikes, kes pidasid toodud variante enda jaoks oluliseks¹.

Joonis 4. Laste mitte soovimise põhjused lapsi soovivate (2298) ning mittesoovivate (39) vastajate lõikes naiste uuringus (Lippus jt, 2015)

¹ Siin ja ka edasistes uuringutes võisid vastajad ära märkida kõik variandid, mis olid nende jaoks olulised.

Kui vaadata, kuidas on laste mitte soovimise põhjused jagunenud (Joonis 4), on näha, et elu jooksul kokku ühte või enam last soovivate ning mitte ühtegi last soovivate indiviidide vahel on kõige suuremad erinevused kolme esimese vastusevariandi puhul, kus 80% ringis lapsi mitte soovinud naistest pidas olulisteks teguriteks muudele asjadele pühendumist, enda väikeste lastega mitte sidumist ning raseduse või sünnitamise vältimist, samas kui lapsi soovinutest pidas neid vastusevariante enda jaoks oluliseks vaid alla 20%. Ka kahe järgmise punkti juures on erinevused suured – 60% ringis lapsi mitte soovinud naistest leidis, et laste saamine muudaks elu liiga raskeks ning nad ei saaks enam edasi õppida või töötada, samas kui lapsi soovinute hulgas olid need olulisteks põhjusteks vaid jällegi umbes 20% vastanute jaoks. Üle kolmandiku lapsi mitte soovivatest indiviididest ning vaid alla kümne protsendi lapsi soovivatest indiviididest pidasid oluliseks põhjuseks niigi ülerahvastatud maailma. Lapsi soovinud vastanute hulgas on enam neid, kes ei soovi lapsi, kuna peavad end laste saamiseks liiga vanaks, neil on soovitud laste arv juba olemas või kardavad nad, et uue lapse sündides ei jätku neil enam aega olemasolevatele lastele, ehk et pigem vastasidki nad küsimusele, miks nad endale VEEL lapsi ei soovi. Lapsi mitte soovivate indiviidide puhul on aga näha, et peamised laste mitte soovimise põhjused on isiklikku laadi ning seotud ümberkorraldustega elus, mida laste saamine endaga kaasa toob. Samas tasub ära märkimist, et poolte vastanute jaoks oli oluline ka partneri või sobiva lapse isa puudumine, mis võib viidata sellele, et sobiva partneri leidmisel mõtleksid osad lapsi mitte soovivad indiviidid ümber.

4.1.1.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid

Lähtudes teoorias osas välja tulnud peamistest (vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavatest teguritest, vaatlesin vastajate jagunemist, kes elu jooksul ühtegi last saada ei soovinud (kokku 39) ka vanuse, perekonnaseisu, haridustaseme, sissetuleku ning tavategevusala lõikes.

Nagu eelnevalt välja tuli, ei olnud lapsi mitte soovivate indiviidide hulgas naiste uuringus ühtegi 40+ vanuses inimest ning ka üldist vanuselist jaotumist vaadates (Tabel 2) on näha, et protsentuaalselt on nende hulgas rohkem noori², seda nii grupisiseste protsentide lõikes kui ka siis, kui võrrelda lapsi mitte soovinud noori kõigi samas vanuses uuringus osalejatega. Noortest vastajate hulgast tingituna on ilmselt nende hulgas ka kõige enam vallalisi, põhiharidusega, õppivaid ning sissetulekuta inimesi. Samas moodustavad vabas kooselus elavad vastajad kõigist lapsi mitte soovijatest pea ühe kolmandiku ning kõigi uuringus osalejatega võrreldes on kõige rohkem lapsi mitte soovijaid hoopis eraldi elavate vastajate hulgas. Rohkem kui kolmandikul on kõrgharidus,

² See võib olla tingitud naiste uuringu eripärast, kuna uuringu korraldajad soovisid saada valimisse piisavalt seksuaalkogemusega 16-17-aastaseid, et nende andmeid analüüsida (Lippus jt, 2015), millest tingituna kujunes nende osakaal ka kaalutud andmeid kasutades valimis suurimaks. Samal ajal ei tohiks see muuta valimi esinduslikkust.

pooled vastajatest on ettevõtjad või töötajad ning pea viiendik sai uuringus osalemise ajal netotasuna kätte rohkem kui 1000 eurot kuus, sealjuures on selliseid vastajaid rohkem ka võrdluses kõigi uuringus osalejatega (Tabel 2).

Tabel 2. Lapsi mitte soovivate vastajate (39) taustategurite jaotus naiste uuringus (Lippus jt, 2015).

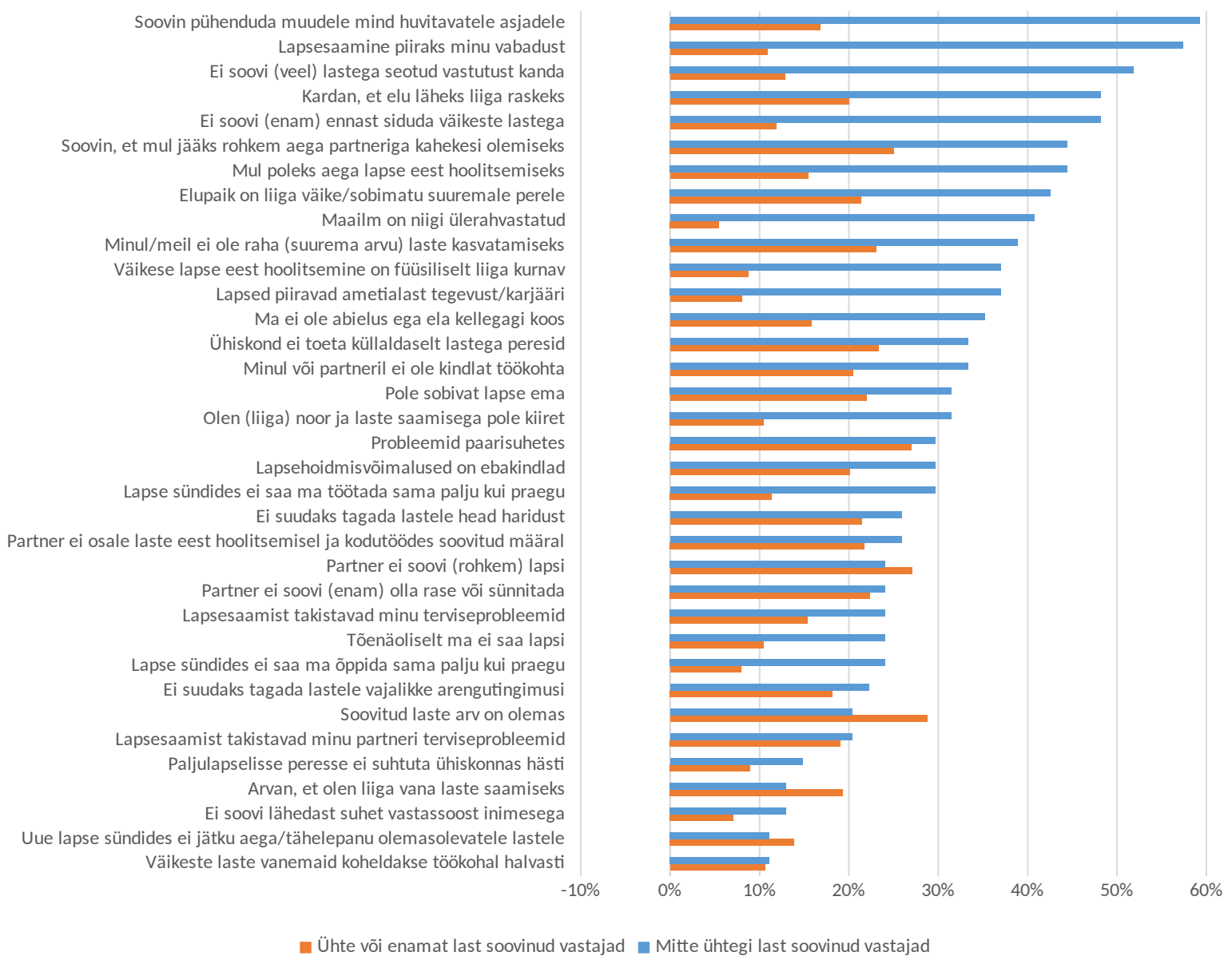
Vanus	Grupisisene protsent	Protsent kõigist vastava grupi vastajatest
16-18	36%	4,3%
19-24	21%	2,3%
25-30	25%	2,0%
31-39	18%	1,0%
Perekonnaseis		
Vabas kooselus	31%	1,3%
Eraldi elav (abielus, kuid ei ela koos)	2%	6,3%
Vallaline	67%	4,0%
Lõpetatud kõrgeim haridustase		
Põhiharidus või vähem	38%	3,2%
Keskharidus, kutsekeskharidus (keskeriharidus)	23%	1,0%
(Rakenduslik) kõrgharidus või teaduskraad	39%	1,6%
Tavategevusala		
Ettevõtja, töötaja	49%	1,4%
Õpilane/üliõpilane/kraadiõppur	51%	3,9%
Ühe kuu keskmine netosissetulek viimase 12 kuu jooksul		
Puudub	38%	3,8%
Vähem kui 200	8%	1,5%
201-450	15%	1,1%
451-900	21%	1,0%
1001-1500	13%	3,1%
Rohkem kui 2000	5%	4,3%

4.1.2. Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring

4.1.2.1. Laste mitte soovimise põhjused

Antud andmestik sisaldab küsimust “Mitu last kokku Te endale elu jooksul sooviksite (palun võtke arvesse ka olemasolevaid lapsi)?”, millele andis vastuseks 0 ehk mitte ühtegi last 54 indiviidi ehk

2,6% kõigist vastanutest, kusjuures 10 vastanut olid 40-aastased või vanemad. Andmestikus oli ka küsimus “Kas kavatsete tulevikus (veel) lapsi saada?”, millele “Ei” või “Ei tea, ma pole kindel” vastanud suunati edasi küsimuse “Kui Te ei soovi (rohkem) lapsi või kõhklete, siis kui olulised on Teie jaoks järgmised põhjused?” juurde. Joonis 5 annab ülevaate antud küsimuse vastusevariantide jagunemisest endale mitte ühtegi last soovinud (kokku 54 indiviidi) ning võrdlusena endale vähemalt ühte last soovinud (kokku 1985 indiviidi) vastanute lõikes, kes pidasid toodud variante enda jaoks olulisteks.

Joonis 5. Laste mitte soovimise põhjused lapsi soovivate (1985) ning mittesoovivate (54) vastajate lõikes meeste uuringus (Themas jt, 2015)

Sarnaselt naiste uuringule on ka meeste uuringu puhul näha (Joonis 5), et elu jooksul ühte või enam last soovivate ning mitte ühtegi last soovivate indiviidide vahel on kõige suuremad erinevused kolme esimese vastusevariandi puhul, kus üle poole lapsi mitte soovinud meestest pidas

olulisteks teguriteks muudele asjadele pühendumist, lapsesaamisega seotud vabaduse piiranguid ning lastega seotud vastutuse vältimist, samas kui lapsi soovinutest pidas neid vastusevariante enda jaoks oluliseks vaid 15% vastanutest. Ka kahe järgmise punkti juures on erinevused suured – pea pooled lapsi mitte soovinud meestest leidis, et laste saamine muudaks elu liiga raskeks ning nad ei soovi end väikeste lastega siduda, samas kui lapsi soovinute hulgas olid need olulisteks põhjusteks alla 20% vastanute jaoks. 40% lapsi mitte soovivatest indiviididest ning vaid alla kümne protsendi lapsi soovivatest indiviididest pidasid oluliseks põhjuseks niigi ülerahvastatud maailma. Lapsi soovinud vastanute hulgas on sarnaselt naiste uuringule enam neid, kes ei soovi lapsi, kuna peavad end laste saamiseks liiga vanaks, neil on soovitud laste arv juba olemas või kardavad nad, et uue lapse sündides ei jätku neil enam aega olemasolevatele lastele, ehk et pigem vastasidki nad küsimusele, miks nad endale VEEL lapsi ei soovi, kuid erinevalt naiste uuringust tõi viiendik vastanutest olulise põhjusena välja ka partneri soovi (enam) lapsi mitte saada. Lapsi mitte soovivate indiviidide puhul on aga näha, et peamised laste mitte soovimise põhjused on isiklikku laadi ning seotud ümberkorraldustega elus, mida laste saamine endaga kaasa toob, sealjuures on meeste jaoks eriti olulised vabaduse piiramise ning vastutuse võtmisega seotud põhjused. Neid vastanuid, kelle jaoks oli oluline ka partneri või sobiva lapse isa puudumine, oli meeste uuringus umbes kolmandik.

Nagu eelnevalt mainitud, leidis meeste uuringus kümme meest vanuses 40-56, kes endale lapsi ei soovinud, kuid nende väikese arvu tõttu pole nende vastuste pinnalt võimalik olulisi üldistusi teha. Erinevalt kõigist vastajatest võib vanema vanusegrupi meeste osas öelda, et laste mitte soovimise põhjuste puhul on nende hulgas enam välja toodud kindla töökohta puudumine, toetuse puudus ühiskonnas lastega peredele ning terviseprobleemide olemasolu (vt Lisa 2).

4.1.2.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid

Sarnaselt naiste uuringule vaatlesin ka meeste uuringu puhul vastajate jagunemist, kes elu jooksul ühtegi last saada ei soovinud (kokku 54) vanuse, perekonnaseisu, haridustaseme, sissetuleku ning tavategevusala lõikes.

Üldist vanuselist jaotumist vaadates (Tabel 3) on näha, et kuigi üle poolte neist on alla 30 aasta vanad, leidub vastajate hulgas siiski ka vanemaid indiviide, sealjuures neli viiendikku neist on üle 40 aasta vanad. Kõigi vastajatega võrreldes on kõige rohkem lapsi mitte soovinuid 25-30-aastaste hulgas. Üle poole vastanutest on ka vallalised, kuid pea kolmandik vabas kooselus. Kõigi vastanutega võrreldes on suur lapsi mitte soovinud vastajate hulk muuhulgas leskede hulgas, kuid see on tingitud väikesest leskede üldarvust – lapsi mitte soovinud leskesid oli vastajate hulgas üks

ning kõigi vastajate hulgas viis, sama seos kehtib ka nende osas, kes ei tööta, õpi ega otsi tööd. Suuremal osal meessoost vastajatest on kutse- või keskharidus, kolmandik on palgatöötajad ning teenisid uuringus osalemise hetkel kuu keskmise netosissetulekuna 451-900 eurot. Samas on kõigi vastajatega võrreldes kõige rohkem lapsi mitte soovijaid nende hulgas, kellel sissetulek kas puudub või jääb alla 200 euro kuus. Kuna 40+ vastajaid oli vaid kümme, on nende taustategurite jaotus jällegi ära toodud töö lisas (vt Lisa 3), sealjuures võib öelda, et üldjoontes on 40+ vanuses (vaba)tahtlikult lastetuid mehi iseloomustavad tegurid sarnased kõigi meeste omadega.

Tabel 3. Lapsi mitte soovivate vastajate (54) taustategurite jaotus meeste uuringus (Themas jt, 2015)

Vanus	Grupisisene protsent	Protsent kõigist vastava grupi vastajatest
16-18	5%	2,2%
19-24	26%	4,3%
25-30	33%	4,7%
31-39	17%	1,6%
40+	19%	1,5%
Perekonnaseis		
Vallaline	56%	4,9%
Abielus	7%	0,6%
Vabas kooselus	28%	2,2%
Lahku läinud	2%	2,6%
Lesk	2%	20,0%
Muu	5%	27,0%
Lõpetatud kõrgeim haridustase		
Põhiharidus või vähem	22%	3,6%
Kutse- või keskharidus	57%	2,5%
(Rakenduslik) kõrgharidus või teaduskraad	21%	2,3%
Tavategevusala		
Ettevõtja, tööandja	2%	0,4%
Palgatöötaja	61%	2,5%
Õpilane/üliõpilane/kraadiõppur	10%	1,7%
Ajateenistuses	2%	8,3%
Pensionär/eelpensionil/töövõimetu	4%	4,3%
Ei tööta ega õpi, otsib tööd	7%	5,1%
Ei tööta ega õpi, ei otsi tööd	7%	33,0%
Muu	7%	16,7%
Ühe kuu keskmine netosissetulek viimase 12 kuu jooksul		
Puudub	19%	5,7%
Kuni 200	11%	5,3%
201-450	18%	3,6%
451-900	35%	2,8%
901-1500	13%	1,4%
1501-2000	2%	0,6%
Rohkem kui 2000	2%	0,7%

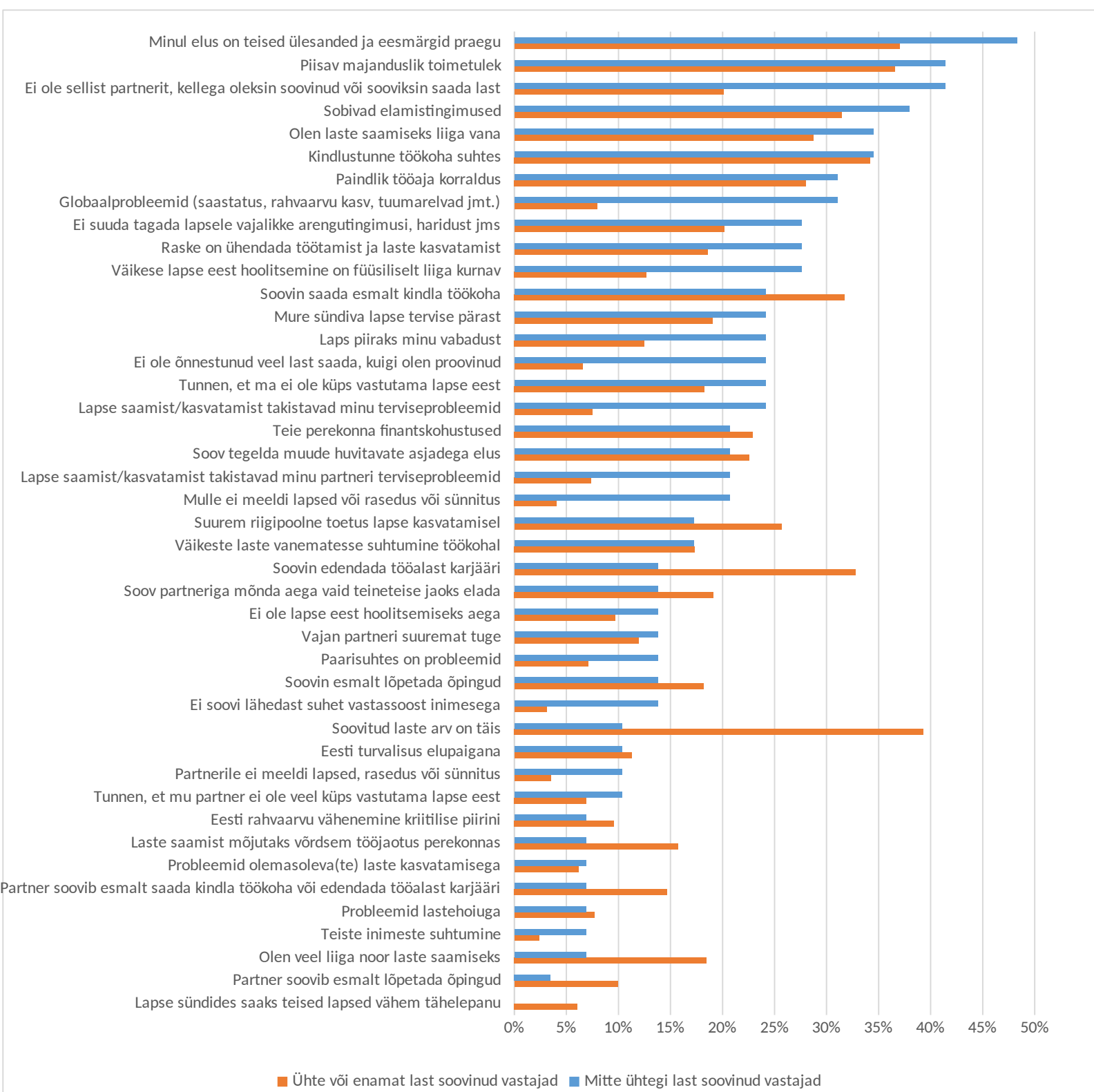
4.1.3. Euroopa Sotsiaaluuring

4.1.3.1. Laste mitte soovimise põhjused

Antud andmestik sisaldab küsimust “Kui palju lapsi te endale ELU JOOKSUL KOKKU soovite, palun võtke arvesse ka olemasolevad lapsed”, millele andis vastuseks 0 ehk mitte ühtegi last 34 meest ja 33 naist ehk 3,5% kõigist vastanutest, kusjuures 16 vastanud meestest ning 10 vastanud naistest olid 40-56-aastased. Lisaks oli andmestikus küsimus “Kas soovite veel lapsi saada?”, millele “Ei” vastanud suunati edasi küsimuse “Laste saamist või mitte saamist võivad mõjutada paljud asjaolud. Mil määral mõjutavad teie lapse saamise otsust järgmised asjaolud?” juurde. Joonis 6 annab ülevaate antud küsimuse vastusevariantide jagunemisest endale mitte ühtegi last soovinud (kokku 29 indiviidi³) ning võrdlusena endale vähemalt ühte last soovinud (kokku 1056 indiviidi) vastanute lõikes, kes pidasid toodud variante enda jaoks oluliseks.

---

³ Endale elu jooksul kokku 0 last soovinuid oli 67, kuid nende hulgas laste mitte soovimist põhjendanuid vaid 29, kuna küsimust “Mil määral mõjutavad teie lapse saamise otsust järgmised asjaolud?” küsiti vaid nendelt vastajatelt, kes olid nooremad kui 55-aastased.

Joonis 6. Laste mitte soovimise põhjused lapsi soovivate (1056) ning mittesoovivate (29) vastajate lõikes, ESS (ESS..., 2018)

Erinevalt naiste ja meeste uuringutest on ESS-i puhul näha (Joonis 6), et elu jooksul ühte või enam last soovivate ning mitte ühtegi last soovivate indiviidide vahel ei esine laste mitte soovimise põhjuste osas olulisi erinevusi. Kõige suurem vahe tuleb sisse globaalprobleeme

puudutavas, kus kolmandik lapsi mitte soovivaid ning alla kümne protsendi lapsi soovivaid indiviide peab seda oluliseks põhjuseks, sarnaselt jagunesid ka naiste ja meeste uuringu tulemused. Vastupidiselt eelnevale peab 40% lapsi soovivatest indiviididest ning vaid 10% lapsi mitte soovivatest indiviididest oluliseks põhjust, et neil on soovitud laste arv juba täis. Samal ajal on näha, et sarnaselt teistele uuringutele on peamiseks laste mitte soovimise põhjuseks teiste eesmärkide ja ülesannete omamine elus, kuid kõrgele kohale on jõudnud ka majandusliku toimetuleku, elutingimuste ja töökohaga seotu. Lisaks on üle 40% lapsi mitte soovivatest indiviididest pidanud oluliseks põhjuseks laste saamiseks sobiva partneri puudumist. Seega võib ESS-i tulemuste puhul pidada laste mitte soovimise põhjuseid mitmekülgsemaks ning mitte eelkõige isiklikele ajenditele tuginevateks.

Ka ESS-is leidis vanuses 40-55 vastanuid (kokku 18), kes endale lapsi ei soovinud, kuid jällegi pole nende väikese arvu tõttu nende vastuste pinnalt võimalik olulisi üldistusi teha. Erinevalt kõigist vastajatest võib vanema vanusegrupi vastajate osas öelda, et laste mitte soovimise põhjuste puhul on nende hulgas enam välja toodud laste saamiseks liiga vana olemine (vt Lisa 4), mistõttu võib eeldada, et paljud neist ei liigitu (vaba)tahtlikult lastetuteks, vaid pigem üleminekuperioodis olevateks lastetuteks (Ireland, 1993) või siis edasilükkajateks (Lunneborg, 2000).

4.1.3.2. (Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavad tegurid

Vaatlesin ka ESS-i puhul vastajate jagunemist, kes elu jooksul ühtegi last saada ei soovinud (kokku 67) vanuse, perekonnaseisu, haridustaseme, sissetuleku ning tavategevusala lõikes. Kuna ESS-i taustaküsimused erinesid veidi naiste ja meeste uuringu omadest, on sissetuleku all arvuvaheemike asemel vaadeldud vastaja rahulolu leibkonna sissetulekuga.

Üldist vanuselist jaotumist vaadates (Tabel 4) on näha, et rohkem kui neli viiendikku vastajatest on üle 40 aasta vanad, sealjuures moodustavad 40-56-aastased neist 40%. Samas vanusegrupis on ka kõigi vastanutega võrreldes kõige rohkem neid, kes endale lapsi ei soovi. Kuna ESS-is küsiti vastajate ametliku perekonnaseisu kohta, on üle nelja viiendiku vastanutest valinud variandi “Mitte ükski neist”, mis tähendab, et nad on eeldatavasti kas vallalised või elavad partneriga mitteametlikus kooselus, ka võrdluses kõigi vastanutega on nende osakaal suur. Suuremal osal vastajatest on kutse- või keskhariidus, kuid võrreldes kõigi vastajatega on kõige enam lapsi mitte soovijaid (rakendusliku) kõrghariiduse omajate hulgas. Pooled vastajad teevad tasustatud tööd, kuid kuna vastajate hulgas oli omajagu ka vanemaid kui 56-aastaseid, on neljandik vastanutest pensionil. Samas ei moodusta pensionil laste mitte soovijad kõigi vastanutega võrreldes suurt hulka. See-eest

on suur aja- või asendusteenistuses viibivate lapsi mitte soovijate hulk, kuna kõigi vastanute peale kokku oli neid neli, kellest kaks ei soovinud endale lapsi. Üle poolte vastajatest tundis, et saavad oma leibkonna sissetuleku taseme juures hakkama, kuid suurema osa lapsi mittesoovijatest moodustavad võrreldes kõigi vastanutega need, kellel on majanduslikult raske hakkama saada. Kahekümne kuue 40-56-aastase vastaja taustategurite jaotus on ära toodud töö lisas (vt Lisa 5), sealjuures võib öelda, et üldjoontes on 40-56 vanuses (vaba)tahtlikult lastetuid vastajaid iseloomustavad tegurid sarnased kõigi vastajate omadega.

Tabel 4. Lapsi mitte soovivate vastajate (67) taustategurite jaotus, ESS (ESS..., 2018)

Vanus	Protsent	Protsent kõigist vastava grupi vastajatest
15-18	2%	1,2%
19-24	2%	0,9%
25-30	5%	1,9%
31-39	9%	2,3%
40-56	40%	5,7%
57+	45%	3,9%
Ametlik perekonnaseis		
Ametlikus abielus	2%	2,4%
Ametlikult registreeritud kooselus	2%	14,3%
Ametlikult lahutatud	7%	1,6%
Lesk/registreeritud kooselu partner surnud	7%	1,9
Mitte ükski neist (ei ole kunagi abielus ega ametlikult registreeritud kooselus olnud)	82%	7,6%
Lõpetatud kõrgeim haridustase		
Põhiharidus või vähem	21%	5,0%
Kutse- või keskkharidus	58%	3,8%
(Rakenduslik) kõrgharidus või teaduskraad	21%	5,8%
Tavategevusala		
Tasustatud töö	52%	3,1%
Õpilane	3%	1,3%
Töötu ja otsib aktiivselt tööd	4%	9,3%
Töötu, aga ei otsi aktiivselt tööd	3%	10,0%
Töövõimetu või puudega	7%	8,6%
Pensionil	24%	2,3%
Kohustuslikus ajateenistuses või asendusteenistuses	3%	50,0%
Kodune	2%	1,0%
Muu	2%	7,7%
Hinnang leibkonna sissetulekule		
Elan/elame mugavalt praeguse sissetuleku juures	13%	2,9%
Saame hakkama praeguse sissetuleku juures	54%	3,2%
Praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada	21%	3,8%
Praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada	12%	10,0%

4.1.4. Kõigi uuringute võrdlus

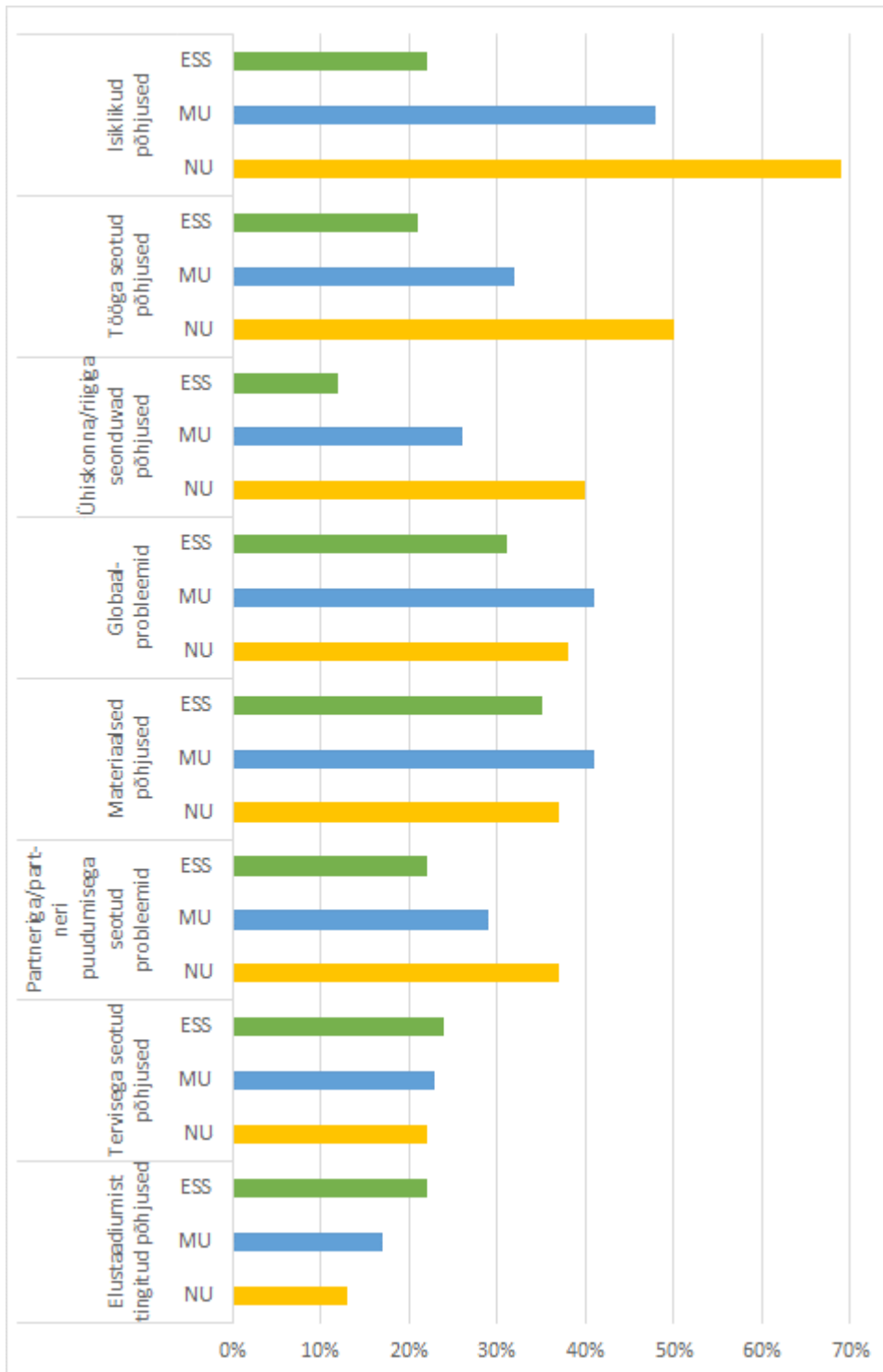
Kõigi uuringute ülevaatlikuks võrdlemiseks koondasin ma temaatilistesse gruppidesse (Tabel 5) kõik sellised laste mitte soovimist põhjendavad vastusevariandid, mis sarnasel kujul olid olemas kõigis uuringutes ning leidsin nende grupisisesed kumulatiivsed osakaalud. Tabel 5 järjestab need temaatilised grupid, alustades kõige enam valitud vastusevariantidest (vt ka Joonis 7).

Tabel 5. Temaatilistesse gruppidesse koondatud laste mitte soovimise põhjused

Isiklikud põhjused		
Soov tegeleda muude huvitavate asjadega	Soov olla partneriga kahekesi	Endale/partnerile ei meeldi lapsed/rasedus/sünnitus
Tööga seotud põhjused		
Endal/partneril pole kindlat töökohta	Lapse sündides ei saa edasi töötada/õppida	
Ühiskonna/riigiga seonduvad põhjused		
Ühiskond/riik ei toeta küllaldaselt lastega peresid	Probleemid lastehoiuga	
Globaalprobleemid (nt rahvaarvu kasv)		
Materiaalsed põhjused		
Piisav majanduslik toimetulek	Sobivad elamistingimused	
Partneriga/partneri puudumisega seotud probleemid		
Paarisuhteprobleemid	Pole sobivat lapse isa/ema	Partner ei osale laste eest hoolitsemisel ja kodutöodes soovitud määral
Tervisega seotud põhjused		
Enda/partneri terviseprobleemid	Ei ole õnnestunud last saada	
Elustaadiumist tingitud põhjused		
Laste saamiseks liiga vana	Soovitud laste arv on täis	

Kui võtta vaatluse alla kõigis uuringutes esinenud laste mitte soovimise põhjused ning võrrelda neid lapsi mitte soovivate indiviidide lõikes (naiste uuringus 39, meeste uuringus 54 ning ESS-is 29), on näha (Joonis 7), et ülekaalukalt esimesel kohal on isiklikud põhjused, mida pidasid naiste uuringus oluliseks pea kaks kolmandikku vastanutest, meeste uuringus pea pooled vastanutest ning ESS-i vastanute hulgas üks viiendik vastanutest. Kõige vähem pidasid naiste ja meeste uuringus osalenud oluliseks elustaadiumist tingitud põhjuseid, samas kui ESS-is osalenute jaoks olid kõige vähem tähtsad ühiskonna ja riigiga seotud põhjused. Naiste uuringule vastanute hulgas olid olulised veel ka tööga seotud põhjused, meeste uuringule vastanute hulgas kas globaalprobleemid või materiaalsed põhjused ning ESS-ile vastanute hulgas pigem materiaalsed põhjused. Üldiselt on näha, et naiste

uuringus osalejad on pea kõiki põhjuste gruppe enda jaoks vähemalt mingil määral oluliseks pidanud, meeste uuringus osalejad naistest veidi vähem ning ESS-is osalejad hindavad kõiki põhjuste gruppe teiste uuringutega võrreldes kõige vähem tähtsaks.

Joonis 7. Laste mitte soovimise põhjused lapsi mitte soovinute lõikes (NU 39, MU 54 ja ESS 67), kõik uuringud (Lippus jt, 2015; Themas jt, 2015; ESS..., 2018)

Kõigi uuringute võrdlus eraldi 40-56-aastaste vastajate lõikes (meeste uuringus kokku 10, ESS-is kokku 18) on ära toodud töö lisas (vt Lisa 6). Meeste uuringu puhul on esimesel kohal jätkuvalt isiklikud põhjused, mida hindaks tähtsaks pea kaks kolmandikku vastanutest, kuid ESS-i puhul vaid viiendik vastanutest. ESS-i puhul jäävad esikohale hoopis elustaadiumist tingitud põhjused, mida pidasid oluliseks pooled vastanutest. Ülejäänud põhjuste grupid on samuti teatud määral positsioone vahetanud, kuid neid tähtsaks pidanud vastajate osakaalud on mõlemas uuringus üldjoontes jäänud samale tasemele.

4.2. Kvalitatiivse osa tulemused

4.2.1. Laste mitte soovimise välja kujunemine

Mitme intervjueeritava jaoks oli laste mitte soovimine miski, mis ei olnud tulnud teadliku, konkreetse otsusena, vaid nad olid kogu elu teadnud, et nad endale lapsi ei soovi ning seega polnud nad ka mänginud mõttega ühel või teisel eluhetkel siiski lapsi saada.

M47: *...asi polnud selles, et ma oleks otsustanud neid mitte saada, vaid pigem oli nii, et ma pole kunagi sellest huvitatud olnud.*

Paari intervjueeritava jaoks oli aga laste mitte soovimine seotud ka lapsepõlves koetuga – ühelt poolt toodi välja vanemate vägivald, mis väljendus lapse kasvatamiseks tema füüsilises karistamises ning teiselt poolt alkoholiprobleemidega vanemad ning nende konfliktid ja füüsilise vägivallaga kulmineeruvad peretülid ning -probleemid.

N45(2): *Mu isa oli alkohoolik ja no ma ei tea, võib olla see on nüüd ka üle paisutatud, aga sada kümme naist. Mina neid ühtegi ei näinud, aga sellest need suured probleemid alguse said. Ja ta oli vägivaldne, mu ema suhtes ka, minu suhtes mitte, ja teiste meeste suhtes.*

Otsesed kogemused peretülidena muutsid viimase intervjueeritava jaoks raskeks ka meesfiguuride austamise enda elus, kuna ta kasvas üles isaga, kelle olemust ning tegusid austada polnud võimalik. Teisel intervjueeritaval puudus aga suhe isaga üldse, kuna ta sündis abieluvälise lapsena ning nägi oma isa minimaalselt, sest ta isa ei tahtnud teda enda lapseks tunnistada.

M44: *Ei noo /.../ isa ju oli surmatunnini kahtlend, kas ma olen tema laps. Noo toona tehti ee (.) see (.) toona ei olnud siukest DNA-proovi, eks ole ja (.) ja siis tehti mingi (.) noh, süljeproovid seal, et noh tõesti on. Tema ei uskud seda.*

Isafiguuri ning seega ka isapoolse kasvatus puudumine intervjueeritava elus tekitas temas ka hirmu ise lapsi saada, kuna tal polnud selle jaoks sobivat eeskujut.

Üks intervjueeritav tunnistas lapsepõlvele mõeldes, et tema suhtumist laste saamisenesse mõjutas ka tema ema ärevus, kuna see jättis talle mulje, et lapsed on pidev hirmude ja murede allikas ning et pärast laste saamist pole inimesel võimalik enam kunagi hingerahu saavutada. Järgmine intervjueeritav rääkis üheksa aastase enda kaheaastase õe kaotusest, kes õnnetuse tagajärjel uppus ning kuidas ta end kõigepealt selle tõttu süüdi tundis ning hiljem nägi, millisel viisil see tema vanemaid mõjutas ning kurvastas, mistõttu ta tundis, et ei sooviks ise tulevikus midagi sellist läbi elada.

Samas leidis ka intervjuueeritavaid, kelle lapsepõlv möödus tingimustes, mis laste saamist pigem julgustasid ning soodustasid, kuid sellegipoolest mõtlesid nad teismekka jõudes ümber, sest said aru, kui palju ebameeldivat laste saamine endaga kaasa tuua võib. Sealjuures oli kolmekümnendate keskel moment, kus üks intervjuueeritav oleks laste saamist kaalunud, kuid tema vaimustus polnud siiski piisavalt suur, et seda päriselt proovida. Viimane tunne oli tuttav ka teisele intervjuueeritavale.

N43(2): *No võib-olla ma olen nagu (.) ma olen (.) ma olen ka nagu seda kaalunud võib-olla või natuke kahelnud mingitele hetkedel. Aga ma ei ole siiski kunagi tundnud seda seda tunnet, et nüüd ma teen seda.*

Lisaks olid mitmed intervjuueeritavad noorena kannatanud koolikiusamise all. Ühe intervjuueeritava puhul pani see teda nägema, et teismeeas olevad noored võivad olla erakordselt julmad.

M45: *Minu arvates lähevad asjad läheb perse siis, kui tuleb (.) ee (.) teismeliseiga ja seksuaalse valik, seksuaalne valik, seksuaalse valiku püramiidid. Et (.) ee (.), siis see asi läheb kuidagi perse ära. Ee (.) julmaks muutuvad inimesed /.../ ...tekib grupi identiteet, ee (.) grupisisesed hierarhiad, neid on ju palju, üks ole. Ja need hierarhiad on väga-väga jäigad ja väga julmad tegelikult. Ja ka, noh, neil ei ole mitte midagi pistmist ei õiglusega (.) ei õigusega, ei inimlikkusega, ee (.) bff (.) need on loomalikud hierarhiad, põhimõtteliselt. Need on pärit loomariigist ja ma saan sellest aru, see on väga okei, aga miks see peaks mulle meeldima?*

Sama intervjuueeritav pidas end seetõttu ka üpris inimvihkajalikuks – talle ei meeldi inimesed, viis, kuidas inimesed elavad ja seega ka praegune ühiskond üldisemalt. Sellest lähtuvalt ei näe ta maailma ka väga õnneliku kohana, kuhu ta tahaks kedagi kutsuda. Sealjuures oli ta 33-aastasena sügavalt armununa kaalunud mõtet partneriga lapsi saada, kuid samal ajal andis ta endale aru, et see mõte pole ratsionaalne või mõistustlik ning oli pigem armunud olemise kõrvalnäht, mistõttu ta sellele tahtmisele järgi ei andnud. Jällegi oli sama teema tuttav ka teisele intervjuueeritavale.

N43(2): *No võib-olla, kui sa veel väga alguses, võib-olla sa oled nagu armunud ja sa võib-olla mõtled igasugu asju. Vaata, kui see on hästi alguses, on see kõik nii intensiivne, et siis võib-olla nagu ma olen ise mõelnud, et (.), et võib-olla ma, kui (.), et kui tema oleks nagu neid soovind, et ma ei ole kindel, kuidas ma oleksin sellele reageerinud, ütleme nii, nagu päris alguses.*

Inimeste mitte sallimine oli motiiviks ka teise intervjuueeritava jaoks, kellele polnud kunagi lapsed meeldinud ning tema jaoks kasvas just sellest välja seitse aastat kestnud koolikiusamine.

N45(2): *Ja vaata, kuna ma ei suhelnud lapsepõlves eriti lastega, siis ma ei osanud nendega algusest peale suhelda ja ma ei ole väga suhtlusaldis ka tegelikult. Ma väga vähestega suhtlen ja siis ma aeg-ajalt ka üllatun, et oi, kui jutukas ma olen. Aga see on väga vähete inimestega, mul ei*

ole kunagi olnud soovi ega tahtmist kõigi maailma inimestega suhelda. Ja siis tuli see koolikiusamine, sest nende meelest olin ma juba sellepärast väga imelik.

Veel ühe koolikiusamist kogenud intervjuueeritava puhul tekitas tema enda kogetu temas hirmu, et ta ei suudaks enda lapsi sama saatuse eest kaitsta.

M50: *Kuna ma olin ise kogenud koolikiusamist väga pika perioodi vältel ja muud sellist (.) (ohkab) sotsiaalset ja psühholoogilist sellist (.) ahistamist või allaheidetust, et ma ei olnud kindel, ma pole siiamaani kindel, et ma oma lapsi millegi sellise eest kaitsta suudan ja seetõttu ma ei taha neile sellist kogemust. Kindlaim tee seda kõrvaldada on neid lihtsalt mitte saada.*

Sama intervjuueeritav tunnistas, et nooremana ta pigem isegi soovis lapsi saada, kuid kui ta kohtus enda pikaajalise partneri ja abikaasaga, kes oli teinud konkreetsema otsuse lapsi mitte saada, pöördusid ka tema mõtted partneriga samasse sängi, sealjuures ei olnud tegu tema ümber veenmisega, vaid tema partneri otsus kinnistas ka tema otsust ja aitas eos olemas olnud veendumustel ning vaikselt temas küpsenud ideedel esile tulla.

Üks intervjuueeritav, kellel oli kokkupuuteid koolikiusamisega, rääkis nendega kaasnenud traumadest, mis on teda jälitanud täiskasvanueani, tekitades temas hirmu ning tunnet, et lapsed on ohuallikad ning turvariskid. Sealjuures ei kardaks intervjuueeritav, et tema enda last samamoodi kiusatama hakataks, vaid tema kogemused on pannud teda ennast lapsi pelgama. Sama intervjuueeritav ei olnud kunagi tundnud ka tõmmet või tahtmist väikeste lastega tegeleda, erinevalt paljudest teistest tema eakaaslastest.

N40: *Ma juba lapsepõlves mäletan, et kui seal meie noh, linna väikesed (.)väikesed tüdrukud käisid ikka nende tuttavate beebidega nagu jalutamas, käisid neid noori emasid seal pinnimas, et kas me võime jalutama minna teie lapsega ja /.../ ja ma mõtlesin, et miks, miks nad tahavad seda? Ja noh, täiskasvanuna täpselt samamoodi ei tekkinud kunagi sellist (.) soovi.*

Sellest lähtuvalt oli intervjuueeritav alati teadnud, et ta lapsi ei soovi ning kahekümnendate teises pooles võttis ta ka vastu konkreetse otsuse lapsi mitte saada, et mitte anda lootust enda tolle hetke elukaaslasele, kes lapsi väga soovis.

4.2.2. Lapsendamine

Intervjuudest käis läbi ka lapsendamise teema, kuna lapsendamine välistaks teatud laste mitte soovimise põhjused nagu ülerahvastatud maailma uute inimeste toomine ning ka raseduse ja sünnitusega seotud probleemid. Jällegi olid pea kõik intervjuueeritavad sarnasel arvamusel, leides, et see võiks tulla kõne alla ning nad on seda minevikus isegi kaalunud, kuid mitte sellepärast, et

nemad tingimata last sooviksid, vaid nad oleksid olnud valmis abistama last, kellel kedagi teist ei ole – ehk et nad oleksid teinud seda mitte enda, vaid lapse jaoks.

N40: *Pigem selle lapsega võiks ka olla kuidagi niimoodi, et kui on laps, kes mingitel oludel kohutavalt vajab kedagi ja kellel ei ole tõesti mitte kuhugile minna, kuskil olla, et siis ma muidugi oleksin valmis teda ait (.) talle abiks olema või aitama, eksju. /.../ Aga see oleks siis nagu tema pärast, mitte selle pärast, et mina last väga tahaksin.*

Samal ajal peeti lapsendamist liialt keeruliseks ettevõtmiseks – seda kirjeldati kui ohtrate nõudmistega suurt bürokraatilikku kadalippu, mida läbi käia on praktiliselt võimatu.

M50: */.../ ...see on jäänud sellise (.) sellise väga keerulise ja kaunikesti sellise inertsbürokraatliku süsteemi taha, see lapsendamiseprotsess on lihtsalt niivõrd keeruline, see läbi käia.*

Ning kuigi lapsendamiseprotsessi keerukust ei peetud alati tingimata negatiivseks asjaks, kuna tegemist on siiski suure sammu ja otsusega, peeti ebaõiglaseks, et lapsendada soovivatelt inimestelt nõutakse palju rohkem kui nendelt, kes lapsi loomulikult teel saavad.

N45(2): *Ja kui bioloogilise lapse saamist keegi ei kontrolli, et milline su kodu on ja kas sa oled kahekesi või kuidas on su elu seis, milline on see partnerlussuhe ja kellega sa oled suhtes jne, siis kui sa tahad lapsendada, siis see on väga karm tegelikult ja see ei peaks nii karm olema. See selline kummaline ülekontrollimine, et tahetakse raha igale poole anda, et tehtaks rohkem lapsi, aga samas ei mõelda neile, kes lastekodudes on.*

Seetõttu olid mitmed intervjuueeritavad ka kindlad, et nad ei kvalifitseeruks enda tegude või eluvalikute tõttu sobivateks lapsendajateks.

M45: *Aga noh, muidugi ega (.) ega minule (.) minusugusele ei anta last, see on ka selge, sellepärast et kindlat töökohta mul ei ole, ma töötan mustalt, põhimõtteliselt töötan mustalt ja (.) ja bff (.) riigi silmis ma olen ikkagi heidik, mis tähendab seda, et isegi, kui ma tahaks, siis ma ei saaks seda enivei.*

Samuti eeldati, et lapsendada tahtvad isikud peaksid olema äärmiselt eeskujulikud ning materiaalselt kindlustatud.

N43: *Lapsendamisest oleme nagu rääkinud küll, aga see on lootusetu lihtsalt, siis sul peab olema kas väga suur korter või maja ja sa pead olema noh, nagu ülieeskujulik ja mina olen igasuguseid kahtlaseid kunstiprojekte teinud. /.../ Et see on nii range lihtsalt ja. Ma ei usu elu sees seda, me ei hakka üldse proovimagi. /.../ Ma olen lugenud neid lugusid, kus täitsa normaalsed perekonnad ei saagi last sealt, neile ei anta last lihtsalt, ma ei tea, mis jama see on.*

Ning läbi käisid ka hirmud seoses lapsendatava lapse võimaliku minevikupagasiga, mistõttu võib tema kasvatamine osutada oodatust keerulisemaks.

N45: *Et sa tegelikult noh, ei tea, keda, mis taustaga ja mis riskiga (.) Mis ühtepidi nagu on muidugi ju noh, õiglane, eks et täpselt, et sa ei saa valida nagu turul või, või noh, mõistlik. Teisest küljest*

noh, kuna sa iial ei tea, mida sa võtad. Noh, mis sind ootab. Noh, siis tegelikult võib ju ka (.) noh juhtuda, et sa ei saa hakkama või noh.

4.2.3. Laste mitte soovimise põhjused

Kõige üldisema vastusena tõid mitmed intervjuueeritavad välja, et neil lihtsalt puudub soov lapsi saada ehk et puudub kirg neid saada ja ei eksisteeri instinkti laste saamiseks.

N43(2): *Noh, ma olen aru saand, et see on ikkagi nagu mingi hästi konkreetne soov, mida (.), mida inimesed nagu põhjendavad, et neil on (.), et nad mingi hetk tunnevad, et see on asi, mida nad peavad tegema./.../ Et neil ei ole nagu teist valikut /.../ ...et või ka mingi sotsiaalne surve, kindlasti. /.../ Ma olen aru saand, et inimesed on ka rääkind mingisugusest hästi konkreetsest nagu mingist tungist. /.../ Noh, ma ei ole jah näinud oma senises elus neil nagu kohta või ma ei ole kunagi tundnud seda hetke, et see on see hetk minu elus, et ma saan ja ma pean seda tegema.*

Kui antud lõputöö uurib laste mitte soovimise põhjuseid, siis üks intervjuueeritav lähenes asjale just vastupidiselt ning ütles, et ta pole leidnud enda jaoks põhjust, miks lapsi saada. Intervjuueeritavad ütlesid veel, et neil pole tekkinud vajadust lapsi saada ega tunnet, et nad lapsi tahaks ning eelkõige, et nad pole laste saamiseks sisemiselt valmis.

N40: *Sisemiselt ma ei tunne ennast üldse täiskasvanud inimesena. /.../ Et kohati, vahel tunnen, et oleks tõesti nagu tuhandeid aastaid vana, eksju. Et kuidagi (.) hoopis nagu mingi ma ei tea, teise planeedi pealt pärit, et üldse nagu ei saa aru sellest siinsest elust, midagi sellist. Ja samas tunnen jälle, et ma olen mingisugune selline (.) ma ei tea, väike laps, eksju, et-et (.) kes ise alles avastab, ja-ja mõtleb ja vaatab ja on julge ja ei tea, kuidas asjad käivad. Ainus mida ma ei tunne, et ma oleksin, ongi selline noh, normaalne täiskasvanud inimene /.../ ...kelle juurde siis käivadki sellised normaalsed täiskasvanud inimese elu asjad, näiteks lapsed ja ma ei tea, korralik, stabiilne töö ja korralik eluase, korralik (.) kõik korralik, eksju. Selline korralik, klassikaline (.). Et minul seda ei ole, ma elan hoopis teistmoodi.*

Üks intervjuueeritavatest leidis sealjuures lisaks, et ka kõik, mis räägib rahvuskehandist või eestlaste väljasuremisest, on jaburus ning teatud mõttes inimõiguste piiramine, kuna selle kaudu surutakse inimestele laste saamist vägisi peale, kuigi neil endal selline soov puudub. Seega tekitab pidev sellises võtmes laste saamisest rääkimine temas emotsionaalse tõrke – eriti, kuna eesti rahvus kui selline, mida antakse edasi geenide kaudu, on nagunii oma praegusel kujul välja suremas.

N42: */.../ ...mulle on küll oluline muidugi Eesti kultuur ja eesti keel, aga ma ei leia, et selles peab olema geneetiliselt eestlane. Seda enam, et geenid on üleüldse kummalised asjad. Niikuinii me oleme väga suur segapuder, sellest kõigest millest, ja see, kuidas inimene välja näeb, ja noh, tõenäoliselt geneetikud on ka arvestanud, et ühel mitte eriti kaugel hetkel selline (.) valdav osa*

inimestest kõik on sellised.. helepruuni nahaga, et see segunemine toimub niiehkni. /.../ ...minu jaoks üldiselt see kultuur ja keel on nagu oluline ja edasiviiv, aga (.) mis iganes, ja teisest küljest oeh (.) see tähendab seda, et kui Eesti rahva väljasuremine on pandud nii-öelda emotsionaalselt naisinimeste õlgadele, siis see on (.) esiteks see on ebaõiglane ja see on jälk, ja see on põhimõtteliselt inimesi kitsendav.

Üks intervjueritav kahtlustas, et tal võib olla teatud geenirike, kuna bioloogilisest vaatevinklist vaadatuna on looduses organismi peamine ülesanne paljuneda, kuid temal selline soov puudub. Teine intervjueritav ütles, et tema tundis teismelisena kogu lapsesaamise temaatika osas suisa jälestust ning et tal on laste saamise vastu muuhulgas ka füüsiline vastumeelsus, kuna see taandab ta naise rollist ema rolli, samas kui naisena on tal võimalik end teostada rohkemates valdkondades.

N42: */.../ ...ja teisest küljest on muidugi see, et kui ma olen olnud varasemalt mingisugustes suhetes, siis minu jaoks on see tegelikult isegi suhte algjärgus olnud täielik (.) tõukumismoment, kui ma saan aru, et minust ei oodata mitte mind ennast, vaid mingi asja produtseerijat. /.../ Et minus ei nähta mind, kui isiksust, vaid kui laste ema. See on mulle ebameeldiv.*

Välja toodi ka hirm kohustuste ees, mis laste saamisega kaasneb, sealjuures tõik, et need kohustused kestavad aastaid või on teatud mõttes isegi eluaegsed. Lisaks käis intervjuudest läbi arvamused, et ei olda laste kasvatamiseks üldse sobiv inimene, kuna neid on raske pikema aja vältel taluda. Ühe intervjueritava jaoks ei olnud vastuvõetav paarisuhtes olemine ning sellega kaasnevalt ka laste saamine, sest ta eelistab olla üks ning väärtustab omaette veedetud aega.

M45: *Mulle meeldib üksi olla, mulle meeldib üksi elada, mulle meeldib üksi oma asju teha. Mm (.) ja: ja: üleüldse paarisuhte on minu jaoks problemaatiline. Kodu ja pere on peaaegu talumatud asjad minu jaoks. /.../ No siin on mitu põhjust. Üks on see, et sul ei ole intiimsust, sa ei saa olla täiesti omaette. Ee (.) mul on vaja päevas (.) vaja vähemalt paari tundi, kus ma olen absoluutselt üksi. Ma olen seda tüüp inimene. Ja: ma: olen veendumusel, et perekonna elu ei võimalda niisugust asja.*

Lisaks tõi sama intervjueritav välja, et ta on loomult laisk inimene ega soovi selle tõttu võtta enda õlgadele lisategevusi ja suurenenud koormust, mis perekonna loomisega kaasnevad. Teise intervjueritava mõtted liikusid sama rada pidi, kuid tema leidis väiksena, et ta võib küll lapsi saada, suisa kümme, kuid nende kasvatajat temast ei oleks ning see jääks tema partneri õlgadele, kuniks tema samal ajal tööd või midagi muud teeks.

Samas tõi üks intervjueritav välja ka põhjuse teise nurga alt vaadatuna, miks ta laste kasvatamiseks sobiv inimene ei oleks – ta on loomult väga kontrolliv, samas ka liiga suur muretseja ning ta ei

suudaks toime tulla ohtude ja probleemidega, mis last ümbritseksid ning mille eest last pidevalt kaitsta tuleks. Seega tunneb ta, et laste eest hoolitsemine tekitaks temas liigset stressi.

M47: *Ma olen üpris (.) vastutustundlik ja lapsed tekitaksid minus suurt stressi. /.../ Sest jah, nad on suhteliselt (.) ee (.) teevad enda asju ja sa pead pidevalt neil selja taga seisma, et nad endale haiget ei teeks. Ja jah, seda on minu jaoks liiga palju. Ma tean ennast ja ma tean, et see ajaks kõigepealt mind hulluks ja siis neid hulluks, nii et (.) see poleks hea mõte.*

Sarnast mõtet väljendas ka teine intervjuueeritav, tuues välja, et ta on perfektsionist, kes tahab, et kõik oleks alati võimalikult hästi tehtud, kuid laste kasvatamise puhul võib liiga palju asju valesti minna, mida tema pole suuteline ette nägema.

Sama intervjuueeritava jaoks olid suureks probleemikohaks ka kõik füüsiline, mis kaasneb laste saamisega – rasedus, sünnitusvalud ning võimalikud komplikatsioonid, aga teisest küljest ka vaimne ohverdus ja ning võimalikud kannatused, nagu näiteks sünnitusjärgse depressiooni esinemise oht.

N43: *...avastasin, et naised peavad tohutult palju füüsilises mõttes ohverdama. Selleks, et lihtsalt paar last saada. See ei olnud üldse nii lihtne, nagu ma alguses olin arvanud. /.../ Kas ma tahan seda teha ikka üldse, et kas need lapsed on minu jaoks nii tähtsad, et kogu seda (.) värki üle elada. Füüsiliselt ja (.) aga ka vaimselt, sest nüüd ma olen juba juurde lugenud ka (.) sünnitusjärgsest depressioonist. Ja noh, ma arvan, et ma olen üks selline, keda see võib tabada. Et üks on see füüsiline pool, et mulle tekitab vastumeelsust selle läbielamine. Rasedus ja sünnitus et ma nagu (.) ma ei taha seda läbi elada. /.../ ...ja siis kardan, et midagi läheb valesti. Noh, sureb laps ära või suren ma ise ära või sureme mõlemad ära. Eem (.) kõike seda üldse nagu. Mõne naise puhul läheb see väga lihtsalt, aga mõnedel on väga palju probleeme.*

Ka teine intervjuueeritav tõi välja, et teatud tervislikel põhjustel nagu seljavigastus oleks lapse saamine füsioloogiliselt tema jaoks üpris keerukas ning ta peaks selle jaoks väga suurt lisavaeva nägema, mis vähendab tema niigi olematut soovi lapsi saada veelgi enam ning mistõttu on kõik, mis on seotud raseduse ja sünnitamisega, tema jaoks ebameeldiv.

N42: *Mulle lihtsalt meeldib omada asjade üle kontrolli. Ja teades seda, ka millised keemilised protsessid inimese ajus toimuvad, kui ta on rase ja pärast seda, siis mulle ei meeldiks seda läbi teha. Et ee (.) jaa ei füüsiliselt ega ei emotsionaalses mõttes.*

Teise nurga alt toodi aga välja kartus, et oma lapsele ei suudetaks tagada teatud elukvaliteet või -standard.

M50: *Inimeste elukvaliteet ei vasta tegelikult sellele standardile, mille nad endale ise püstitavad. Et inimesed ootavad oma elult reeglina palju rohkem, kui see, mida elu neile tegelikult pakkuda*

suudab ja see on tõsi isegi hästi arenenud ja kõrge heaoluga lääneühiskondades, et mis siis rääkida veel vaesematest piirkondadest. Et samas noh, et ka see heaolu ei ole mulle kunagi tundunud liiga kindel või liiga püsiv. Ja siis see et inimesel ei tekiks seda konflikti tema lootuste ja tegelikkuse vahel, on parem, kui inimest ei oleks.

Teine intervjuueeritav väljendas sarnaseid mõtteid – ta tundis, et tema nooruspõlves olid asjad poole sirgjoonelisemad ning lihtsamalt hoomatavad, kuid nüüdsel ajal, mil suurem osa tegevusest leiab aset sotsiaalmeedias, on lapsed poole vastuvõtlikumad erinevatele meedia- ja reklaamikampaaniatele ning sellega kaasnevale ajupesule, eriti, kui võrd lapsevanematel on raske silma peal hoida sellel, mida noored Internetis teevad, vaatavad või kellega suhtlevad.

M47: *Ja näiteks jõuludeks, mille kampaaniad hakkavad pihta kolm kuud varem, ja (.) ee (.) igasugune reklaam jõuab lasteni ja (.) jah. Sul on vaja seda mänguasja ja su laps tuleb sinu juurde, et mul on seda vaja. /.../ Sest loomulikult, kõikidel lastel koolis on see mänguasi, seega on ka sul seda mänguasja vaja.*

Sealhulgas mainisid mitmed intervjuueeritavad samast teemast lähtudes ka hirmu tuleviku suhtes praeguse poliitilise ebakindluse ja kliimakriisi võtmes, mistõttu nad ei pidanud targaks sellisesse ebakindlasse olukorda uute inimeste tekitamist.

N45: *Noh, kui meie kasvasime veel sellises üsna turvalises teadmises, hoolimata kogu nõukogude riigist, et noh, mingis mõttes see sotsiaalne pool oli meie jaoks hästi selge või (.) või hästi turvaline väga tükk aega. Et kogu veel meie lapsepõlve oli selge, et me käime koolis, lähme tööle, jah, elame õnnelikult pensionini. Et need (.) noh (.) muutused hakkasidki tulema mingisugusel sellisel hetkel, kui (.) kui ütleme (.) mina olin umbes viisteist (.) kuusteist, eks. Aga (.) aga, et me oleme veel kasvanud sellises turvatundes. Et minu meelest nagu praegu ei ole sedasorti turvatunnet enam olemas. Ei tea, mis sinust saab, kuidas sa hakkama saad. Ee (.) Mis tööturu, mis keskkonna, mis majanduse, mis tingimustes sa pead üldse hakkama saama. Et ehk tegelikult noh (.) ma ei tea, kui metsikusse maailma ma selle inimese jätaksin.*

Sellega haakuvalt ei näinud mõned intervjuueeritavad vajadust kaasaegses maailmas inimesi juurde produtseerida, kuna juba praegu on maailmas olemas palju inimolendeid, kellel ei ole kodu ja kelle elu ei ole õnnelik, mistõttu siia ilma veel uute laste toomine poleks mõistlik tegevus. Lisaks tõstatas intervjuueeritav laste saamisega seonduvalt eetikaküsimuse, kui võrd liiga suur inimeste arv tähendab ressursside kasutamist, mida juba praegu on ühe inimese kohta liiga vähe.

N45(2): *Ja nüüd on ka uus põhjus juurde tulnud, miks mitte lapsi saada ja see on eetiline põhjus. Ma leian, et kuna inimkond paljuneb täiesti pidurdamatult ja aru andmata endale, siis mm (.) no minu pähe lihtsalt ei mahu see, kuidas mõeldakse, et kõik need inimesed siia ära mahuvad ja see on*

ju näha, et nad ei mahu ära. Ja muudkui see arutu raiskamine nii pinna, õhu (.) noh üldse nagu (.) see on ebanormaalne. Ja mina nüüd sellesse küll panustada ei soovi.

4.2.4. Laste mitte soovimise tüübid

Laste mitte soovimise põhjused võib intervjuude tulemuste põhjal laias laastus jagada kaheks – ühelt poolt mõtlevad intervjuueeritavad inimesed enda soovide, vajaduste ning tahtmiste peale ja teevad selle pinnalt otsuse lapsi mitte saada, kuna see tooks nende elus kaasa liiga suuri muutusi ning kohustusi. Teiselt poolt mõtlevad intervjuueeritavad aga kas praeguse olukorra peale, kus teatud piirkondi kurnab juba praegu ülerahvastatus, või siis tuleviku peale, mida nemad kontrollida ei saa ning seetõttu otsustavad, et ei hakka riskima siia maailma uue inimeste toomisega.

Vaadates aga seda, kuidas intervjuueeritavate hulgas kujunes välja soov lapsi mitte saada, võib öelda, et nende hulgas oli nii neid, kes polnud kunagi endale lapsi soovinud kui neid, kes sellele mingil eluhetkel olid mõelnud, kuid siiski enda mõtted ühel või teisel põhjusel realiseerimata jätnud. Näiteks mainis üks intervjuueeritav, et ta soovis enne kooliealiseks saamist endale suisa kolme last, kuid koolis toimunud perekonnaõpetuse tunnid hirmutasid ta ära. Teine intervjuueeritav tunnistas, et noorena ta pigem oleks lapsi tahtnud, kuid tema partneri konkreetsem otsus seda mitte teha pani ka tema samamoodi mõtlema.

Sellest lähtudes saab intervjuueeritavad jagada nelja erinevasse rühma:

1. Mitte kunagi lapsi soovinud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused. Antud gruppi kuulujad olid alati enda otsuses lapsi mitte saada kindad olnud. Laste mitte soovimise põhjustena toodi muuhulgas välja praeguse maailma ohtlikkus ning hullumeelsus, mis pole nende meelest laste jaoks sobiv, aga ka ülerahvastatuse probleemid. Samuti tunnistas üks intervjuueeritavatest, et ta elaks pidevas hirmus, et ta lastega võib midagi juhtuda ning see ei oleks hea ei talle ega lapsele.
2. Mitte kunagi lapsi soovinud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused. Antud gruppi kuulujad olid samuti alati enda otsuses kindlad olnud, kuid lähtusid eelkõige enda elust, endale harjumuspärasest muustritest ning tegevustest ja elurütmist, mida laste saamine liiga kapitaalselt muudaks ning millest nad loobuda ei soovinud. Üks intervjuueeritav nimetas pere loomist ja laste saamist seetõttu enda jaoks miinusmärgiga väärtusteks.
3. Kunagi laste saamise peale mõelnud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused. Antud gruppi kuulujad kaldusid samuti muretsema

võimaliku lapse tuleviku pärast, kuid olid mingil hetkel oma elus siiski laste saamist kaalunud. Ümber pani neid mõtlema kas siis hirm, et tulevane laps nõuaks neilt vaimselt ja materiaalselt rohkem, kui nad on suutelised andma ning pakkuma või näiteks ka partneri kindlam veendumus lapsi mitte saada.

4. Kunagi laste saamise peale mõelnud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused. Antud gruppi kuulujad olid pigem inimesed, kelle elu ning eluvalikud kujunesid aastate jooksul sellisel viisil välja, et laste jaoks sinna kohta ei tekkinud ning kuna nad olid lõppkokkuvõttes enda eluga ka sellisel kujul rahul, otsustasid nad lõpuks vabatahtlikult laste saamisest loobuda.

5. Arutelu

Nii kvantitatiivsete kui kvalitatiivsete andmete analüüsis toodi laste mitte soovimise põhjustena enim välja isiklike põhjused, mis ka töö teooriaosas prevaleerisid. Kõigis kolmes vaatluse all olnud kvantitatiivses uuringus toodi kõige enam välja soovi tegeleda laste saamise asemel muude huvitavate asjadega, samamoodi nagu teooriaosas tõid paljud autorid välja tahtmist mitte loovutada laste heaks oma privaatsust, isiklikku ruumi ja aega (Bhambhani ja Inbanathan, 2018; Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011). Kõigi uuringute võrdluses kuulus isiklike põhjuste alla veel ka laste, raseduse või sünnituse mittemeeldivus, millele paralleeliks saab tuua üldise laste (käitumise) mittedesallimise (Park, 2005) või usu, et lapsevanemaks saamine ja olemine ei hakka meeldima (Gillespie, 2003). Üks intervjueeritav läks veelgi kaugemale, pidades end ka üldises plaanis üpris inimvihkajalikuks – talle ei meeldi ei inimesed ega praegune ühiskond ning talle meeldib elada ja olla üksi. Välja toodi ka soov olla partneriga kahekesi, mis võib viidata usule, et laste olemasolul ei ole võimalik säilitada teatud emotsionaalsust ja füüsilist intiimsuse taset partneriga (Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017).

Kvalitatiivsest analüüsist koorus välja veel rohkem teooriaosaga haakuvaid põhjuseid laste mitte saamiseks. Põhilisena jäid kõlama mikrotegurite alla liigitunu ehk vanemaks saamise soovi puudumine – ema- või isainstinktide puudumine (Peterson ja Engwall, 2013), samuti laste saamiseks mõjuvate põhjuste puudumine (Matthews ja Desjardins, 2017; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011) – üks intervjueeritav vaagis, kas lapsed üldse on tema jaoks piisavalt tähtsad, et kõike nende saamise ja kasvatamisega seonduvat läbi teha. Ka “vaikiva keha” motiiv ehk sellise keha, mis ei anna inimesele märku bioloogilisest järeltulija saamise soovist (Peterson ja Engwall, 2013), käis intervjuudest läbi – osad intervjueeritavad tunnistasid, et nad pole kunagi tundnud vajadust, tunnet ega ammugi sundi lapsi saada. Huvi puudumine sotsiaalsete kohustuste täitmiseks ehk traditsioonidest ning sotsiaalsetest eeldustest mittehoolimine (Shaw, 2010) ning ebakonventsionaalse elustiili viljelemine (Terry ja Braun, 2012) ei olnud intervjueeritavatele midagi uut, pigem leidsid intervjueeritavad, et kui neile laste saamist eri retoorikate nagu eestlaste väljasuremisohu või rahvuskehandi edasikandmise abil pidevalt peale surutakse, tekitab see neis emotsionaalse tõrke. Lisaks jagas üks intervjueeritav enda mõtteid seoses emaduse kui sotsiaalse konstruktsiooniga (Bhambhani ja Inbanathan, 2018; Mamabolo jt, 2009), ehk et sund lapsi saada taandab ta naise rollist ema roll ning see mõte tekitab temas vastumeelsust, kuna siis ei nähta teda enam isiksusena, vaid laste emana. Selle tõttu võib öelda, et intervjueeritavad olid kindlalt (vaba)tahtlikult lastetud ehk lastevabad (Blackstone ja Stewart, 2012), või siis ka lastevabadeks teisenenud indiviidid (Buhr ja Huinink, 2017) või sõnastajad (Lunneborg, 2000).

Laste mitte soovimise põhjuste välja kujunemise osas oli intervjueeritavate vastustes märgata Elder Jr. (1977) elutee teooria mõjusid, mis sedastab, et indiviidi motivatsioonid, hoiakud ja uskumused on kujundatud tema kasvukeskkonnast ning jätavad jälje kogu eluks – kui inimene kogeb lapsepõlves näiteks vanemate vägivalda või peab olema pealtnägijaks nende peretülidele, ei pruugi ta lapsi soovida, et mitte riskida sellega, et tema lapsed sama võiksid kogeda (Allen ja Wiles, 2013); osad inimesed tundsid aga üles kasvades, et nende vanemad ei hoolitse nende eest piisavalt. Seetõttu ei taha nad ise sama viga korrata (Shaw, 2010). Ka tunne, et inimene pole olnud soovitud laps, pärsib soovi ise lapsi saada (Bhambhani ja Inbanathan, 2018), sellega seonduvalt tunnistas üks intervjueeritav, et kuna tema isa ei tahtnud teda enda lapseks tunnistada, kardab ta ise lapsi saada, sest tal puudub isafiguuriks olemise jaoks sobiv eeskuju. Ning ka laste saamise mõju nägemine perekonna ja sõprade näitel (Giles jt, 2009) – näiteks nägemine, kuidas indiviidi oma ema enda laste üleskasvatamise nimel terve elu ohverdab, kõigi nende vajaduste eest hoolitseb ja enda omad tagaplaanile jätab (Bhambhani ja Inbanathan, 2018), ei aita laste saamise soovi tekkimisele kaasa. Selle näiteks saab välja tuua intervjueeritava, kes tunnistas lapsepõlvele mõeldes, et tema suhtumist laste saamisesse mõjutas tema ema ärevus, kuna see jättis talle mulje, et lapsed on pidev hirmude ja murede allikas ning et pärast laste saamist pole inimesel võimalik enam kunagi hingerahu saavutada.

Teise suure laste mitte soovimise kategooria alla käis kõik isikliku edasijõudmisega seotu (Ciaccio, 2006) – mõni intervjueeritav tunnistab, et eelistab olla üksi ning väärtustab omaette veedetud aega ja on üleüldse loomult liiga laisk inimene, et võtta enda õlgadele perekonna loomisega tekkivat suuremat koormat. Isikliku edasijõudmise alla kuuluvad ka kvantitatiivses osas põhjuste hulgas teisele kohale jäänud tööga seotud tegurid ning ka materiaalsed tegurid. Materiaalsed ja tööga seotud põhjused on omavahel tihedas seoses – kui inimene ei leia endale kindlat, sobivat või hästi tasustatud töökohta, on eelduslikult ka tema materiaalsed võimalused sellevõrra väiksemad, mis võib pärssida soovi lapsi saada. Antud põhjustega on seotud ka kõige rohkem teooriaid, alustades ebakindluse või riskikartlikkuse teooriaga, mis ütleb, et kui inimese majanduslik, sotsiaalne või isiklik tulevik on ebakindel, üritab inimene käituda suuri riske vältivalt (Simpson, 2007) ehk et kui inimene tunneb, et tema majanduslik toimetulek ei pruugi võimaldada isegi tal endal korralikult hakkama saada, siis perekonda ka laste saamine oleks liialt riskantne. Ka uue leibkonna majandusteooria ehk ratsionaalse valiku teooria, mis vaatleb lapsi teatud mõttes kui igat teist tarbekaupa, rõhutab, et laste saamisega kaasneb erinevaid otsuseid ja kaudseid kulusid (Becker, 1960), mistõttu inimesed peavad tegema laste saamise otsuseid lähtuvalt oma majanduslikust olukorrast – kui viimane ei võimalda näiteks eluasemetingimuste kohandamist lastele sobivaks,

tehakse otsus laste saamise kahjuks. Ka intervjuudes tunnistas üks inimene, et tal esineb enda heaolu ning tuleviku suhtes ebakindlust, mistõttu ei riskiks ta laste maailma toomisega. Ning mikrotasandil ei pruugi inimesed lihtsalt tahta võtta endale kas suurenenud rahalisi kohustusi (Gillespie, 2003; Matthews ja Desjardins, 2017; Thompson ja Lee, 2011) või loobuda karjäärilasest edasijõudmisest (Thompson ja Lee, 2011; Wood ja Newton, 2006), näiteks nagu tööle keskendunud naised Hakimi (2003) eelistuste teooria nägemuses.

Samuti kahtlesid osad intervjuueeritavad enda oskustes ja võimetes olla hea lapsevanem ehk nad tunnetasid, et neil puuduvad oskused olla vastutustundlik lapsevanem või et neil realselt puuduvad oskused selle tegemiseks (Giles jt, 2009; Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011) - näiteks tundis üks intervjuueeritav, et ta on loomult väga kontrolliv, samas ka liiga suur muretseja ning ta ei suudaks toime tulla ohtude ja probleemidega, mis last ümbritseksid ning mille eest last pidevalt kaitsta tuleks. Teine intervjuueerija pidas end perfektsionistiks, kes tahab, et kõik oleks alati tehtud võimalikult hästi, kuid laste puhul pole selline asi võimalik. Huvitaval kombel väljendasid selliseid mõtteid just meessoost intervjuueeritavad, kuigi erinevad autorid on välja pakkunud, et naised kardavad tihedamini, et neist ei pruugi saada häid lapsevanemaid (Houseknecht, 1987), kuna just emarolliga võivad kaasneda kõrged nõudmised ja ootused, mis toovad endaga kaasa süütunnet ning häbi, kui antud rolli täitmine ei õnnestu ja ilmneb kartus saada negatiivseid hinnanguid (Liss jt, 2013). Samas tunnistas üks naissoost intervjuueeritav, et ta ei tunne, et on täiskasvanud inimene ja seega laste saamiseks sisemiselt valmis, mis võib viidata naiste vajadusele end emarolliks põhjalikult ette valmistada.

Küll aga käisid just naissoost intervjuueeritavate vastustest läbi füüsiliste tegurite ja tervisega seotud hirmud (Ciaccio, 2006) – kardeti rasedust, sünnitusvalu ning sünnitusega kaasneda võivaid komplikatsioone, või siis leiti, et olemasolevad tervislikud põhjused muudavad lapse saamise füsioloogiliselt keerukaks ning selline lisavaev vähendab veelgi juba niigi pea olematut soovi last saada. Samamoodi tuli töö teooriaosas välja seos laste mitte soovimise ning terviseprobleemide vahel, mis jagunesid kolmeks – hirm rasedusega kaasnevate haiguste ees (Park, 2005); hirm, et olemasolev terviseprobleem ei lase lapse eest parimal viisil hoolitseda ning hirm, et lapsele kandub edasi pärilik haigus (Engwall, 2014). Muretsemine lapse või lapsevanema turvalisuse pärast (Park, 2005) on mitte küll kõige levinum, kuid siiski piisavalt kirjandusest läbi käinud põhjendus laste mitte soovimiseks. Lisaks füüsilistele teguritele mainiti ka hirmu vaimsete ohverduste ja kannatuste ees, nagu näiteks sünnitusjärgse depressiooni esinemise oht, kuna inimesel endal pole selle toimumise üle kontrolli.

Kvantitatiivsete andmete analüüs näitas, et keskkonnategurite või ülerahvastatuse pärast muretsemine (Park, 2005; Thompson ja Lee, 2011) oli igas uuringus oluline vähemalt kolmandikule vastajatest, samuti mainisid mitmed intervjueeritavad, et nende meelest on rohkemate inimeste maailmasse mittetoomine üllas tegu – esiteks selle tõttu, et praeguse poliitilise ebakindluse ja kliimakriisi võtmes pole tark sellisesse olukorda uusi inimesi tekitada, teiseks aga ka selle tõttu, et juba praegu on maailmas olemas palju inimolendeid, kellel ei ole kodu ja kelle elu ei ole õnnelik, mistõttu siia ilma veel uute laste toomine poleks lihtsalt mõistlik tegevus. Lisaks tõstatati ka laste saamisega seotud eetiline küsimus – üks asi on ülerahvastatuse mõju inimestele, teine aga keskkonnale, ehk et üks intervjueeritav tundis, et olukorras, kus juba praegu ei jätku ühele inimesele piisavalt looduslikke ressursse ning toimub keskkonda kahjustav ületarbimine, ei soovi tema lapsi saades olla osa probleemist.

Kui vaadata kvantitatiivses uuringus välja toodud partneri või tema puudumisega seotud probleeme, siis huvitaval kombel ei tulnud töö teoorias osas olulise laste mittesoovimise põhjusena välja paarisuhte probleemid, mis näitab, et ilmselt pole selle vastusevariandi valinute näol tegu inimestega, kes sooviksid (vaba)tahtlikult lastetuks jääda, vaid nendega, kes kunagi lapsi sooviksid, kuid seda paarisuhte probleemide tõttu edasi peavad lükkama. See näitab, et suurem osa neid põhjuseid oluliseks pidanud inimestest vastas suure tõenäosusega küsimusele, kas nad kavatsevad tulevikus VEEL lapsi saada ning selle tõttu ei saa neid liigitada suuresti (vaba)tahtlikult lastetuks, vaid pigem üleminekuperioodis lastetuteks (Buhr ja Huinink, 2017) või edasilükkajateks (Lunneborg, 2000). Küll aga on oluliseks põhjuseks kindlasti see, et partner ei osale laste eest hoolitsemises ja kodutöodes soovitud määral, kuna ka uuringud on näidanud, et koduste tööde ja laste eest hoolitsemise jaotuses meeste ja naiste vahel on säilinud suur ebavõrdsus (McDonald, 2000; Ongaro, 2002, viidatud Tanturri ja Mencarini, 2008:56 kaudu), mis võib panna naise valima laste mittesaamise, kuna vastasel juhul peaksid nad lisaks täiskohaga töötamisele ja karjääri tegemisele panustama ka laste kasvatamisse ja kodu korrashoidu (Taylor, 2003).

Mis puudutab kvantitatiivses analüüsis välja tulnud ühiskonna või riigiga seonduvad põhjuseid, võib eeldada, et need on samuti pigem põhjused, mis tõenäoliselt takistavad lapse saamist ajutiselt. Hakimi (2003) eelistuste teooria väitis, et näiteks tööle keskendunud naised, keda leidub modernsetes ühiskondades ümmarguselt 20%, kelle jaoks on olulised tööga seotud väärtused, kes on tööle keskendunud ja selle tõttu peamiselt lastetud, sõltuvad majanduslikest ja poliitilistest võimalustest ega reageeri perepoliitikale. Kuigi kui rääkida lastehoiust mitte kui riiklikust lasteaias kasutamise võimalusest, vaid inimeste enda sugulastest või sõpradest, kes võiksid laste hoidmisel abiks olla, siis läheb see laste mitte soovimist puudutavas kirjanduses kokku sotsiaalse viljakuse

ning võrgustiku teemadega, ehk et kui sotsiaalsed tingimused ei võimalda naisel olla raseduse ja lapse kasvatamise ajal olla toetatud (Martin, 2017) ning inimeste sotsiaalne võrgustik on väike või nõrgenenud, võib see pärssida nende laste saamise soove (Tanturri jt, 2015).

Üllatav oli ka koolikiusamist kogenud intervjueeritavate hulk, sealjuures oli iga kogemus intervjueeritavaid mõjutanud eri moel – kelles tekitas see inimeste vastu viha, kelles hirmu laste vastu ning kelles kartust, et tema tulevane laps võiks sama läbi elada. Üks intervjueeritav näiteks aga pidas end sellest tingituna pikka aega erakordselt inetuks ning ei uskunud, et keegi temast huvituda võiks, mis võis süvendada tema veendumust lapsi mitte saada, kuna kui inimene ei pea end atraktiivseks, ei pruugi ta ka loota, et võimalik partner temast huvituda võiks ning kui pole partnerit, pole veel suurema tõenäosusega ka lapsi. Kuivõrd kirjanduses laste mitte soovimise seos koolikiusamisega välja ei tulnud, võiks see olla teema, millele keskenduda edasistes uuringutes, uurides antud seose esinemist ja iseloomu juba esinduslikumal tasemel.

Töö teooriaosas tõin muuhulgas välja ka (vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavaid tegureid, milleks olid nende puhul abielus mitteolemine, haridus, sissetulek, töötamine ning sellega seotult ka suurenenud võimalused karjääri tegemiseks (Hagestad ja Call, 2007). Tihti on (vaba)tahtlikult lastetud kõrgelt haritud ning omavad stabiilset töökohta, sealjuures iseloomustab ka abielus olevaid (vaba)tahtlikult lastetuid tugevalt tööga seotud olemine (Hagestad ja Call, 2007). Kvantitatiivse osa analüüsitulemused näitasid Eesti naiste ja meeste kohta aga järgmist: naiste uuringus olid üle kahe kolmandiku vastanutest vallalised, kuid see võis suuresti olla tingitud suurest noorte vastajate arvust ning lapsi mitte soovinuid kõigi vastajatega võrreldes moodustasid kõige suurema osa hoopis partnerist eraldi elavad vastajad. Samas moodustasid vabas kooselus elavad vastajad kõigist lapsi mitte soovijatest pea ühe kolmandiku. Rohkem kui kolmandikul oli kõrgharidus, kuid kõigi vastajatega võrreldes oli kõige rohkem lapsi mitte soovijaid siiski nende hulgas, kellel oli kas põhi- või sellest madalam haridus. Pooled vastajatest olid ettevõtjad või töötajad, kuid kõigi vastajate võrdluses olid õppurid suuremas osas need, kes endale elu jooksul 0 last soovisid. Ning pea viiendik sai uuringus osalemise ajal netotasuna kätte rohkem kui 1000 eurot kuus ning rohkem teeninute hulgas oli kõigi vastanutega võrreldes ka rohkem lapsi mitte soovinuid, samas oli neid palju ka nende hulgas, kellel sissetulek puudus.

Meeste uuringus olid üle poole vastanutest vallalised ning pea kolmandik vabas kooselus, suur osa esimestest ei soovinud endale lapsi ka kõigi vastanute võrdluses. Suuremal osal meessoost vastajatest oli kutse- või keskharidus, kuid kõigi vastajatega võrreldes oli enim lapsi mitte soovinuid jällegi nende hulgas, kellel oli põhi- või sellest madalam haridus. Kolmandik olid palgatöötajad

ning teenisid uuringus osalemise hetkel kuu keskmise netosissetulekuna 451-900 eurot, kuid kõigi võrdluses soovisid endale elu jooksul 0 last enam need, kes ei töötanud ega õppinud ning kelle sissetulek kas puudus või jäi alla 200 euro.

ESS-is küsiti vastanute ametliku perekonnaseisu kohta, mistõttu valis üle nelja viiendiku vastanutest variandi “Mitte ükski neist”, mis võib viidata kas vallaline või mitteametlikus kooselus olemisele, kuid võrdluses kõigi vastanutega ei soovinud endale lapsi need, kes olid ametlikult registreeritud kooselus. Suuremal osal vastajatest oli kutse- või keskharidus, kuid kõigi vastanute lõikes ei soovinud endale enim lapsi kas põhi- või kõrghariduse omajad. Pooled vastajad tegid tasustatud tööd, kuid kui naiste uuringu puhul võisid tulemused olla mõjutatud suurest noorte vastanute arvust, siis ESS-i puhul just suurest vanade vastanute arvust, mistõttu vastanute hulgas oli ka palju pensionäre. Lapsi mitte soovinuid oli kõigi vastajate võrdluses aga pigem töötute või töövõimetute hulgas. Lisaks tundis üle poolte vastajatest, et saavad oma leibkonna sissetuleku taseme juures hakkama, kuid lapsi ei soovinud pigem need, kellel enda sissetuleku juures oli raske hakkama saada.

Seega võib öelda, et teatud aspektides langevad Eesti (vaba)tahtlikult lastetuid mehi ja naisi iseloomustavad tegurid varem kirjanduses leituga kokku, eelkõige abielus mitteolemise osas, samuti oli suurem hulk naisi kõrgharitud - Mynarska jt (2015) leidsid samuti, et eelkõige on naiste puhul välja tulnud positiivne seos kõrgelt haritud ning (vaba)tahtlikult lastetuks olemise vahel. Kuid kui lapsi mitte soovinuid võrrelda kõigi uuringus osalenute vastustega, tuleb välja, et suurem osa lapsi mitte soovinuid olid pigem madalama haridustasemega, töötud või töövõimetud ning need, kellel ei olnud rahuldavaks toimetulekuks piisavalt suurt sissetulekut – sellest lähtudes võib paralleelsele tõmmata hoopis Beckeri (1966) uue leibkonna majandusteooriaga või ratsionaalse valiku teooriaga ning ka riskikartlikkuse (Mills ja Blossfeld, 2005; Simpson, 2007) teooriaga. Viimane ütleb nimelt, et kui inimese majanduslik, sotsiaalne või isiklik tulevik on ebakindel, üritab ta käituda riske vältivalt, seda eriti olukordades, kus enda otsuse tagajärgi enam tagasi võtta ei saa, nagu lapsevanemaks saamise puhul enamasti juhtub ning rõhutas veel, et peamisteks ebakindluse liikideks on majanduslik, ajaline ja töösuhetega seotud ebakindlus. Lisaks tuleb siiski silmas pidada, et igas uuringus oli lapsi mitte soovinuid vaid poolesaja indiviidi ringis või veel vähem, mistõttu nende tulemuste pinnalt ei saa teha suuri ja üldistavaid järeldusi.

Kvalitatiivse analüüsi tulemuste põhjal oli võimalik välja tuua ka neli erinevat lapsi mitte soovija tüüpi, milleks olid mitte kunagi lapsi soovinud indiviidid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused; mitte kunagi lapsi soovinud indiviidid, kelle

jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused; kunagi laste saamise peale mõelnud invidiidid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused ning kunagi laste saamise peale mõelnud invidiidid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused. Esimesse kahte gruppi kuulujaid saaks nimetada ka “lapsevabadeks teisenenud invidiidideks” (Buhr ja Huinink, 2017) või siis “sõnastajateks” (Lunneborg, 2000), sest nad olid tugevalt pühendunud lastetuks olemisele ning tegid selle teadliku eluvaliku väga varajasel eluetapil. Kahte viimasesse gruppi kuulujaid saaks aga nimetada kas “üleminekuperioodis olevateks lastetuteks” (Buhr ja Huinink, 2017), kes on enda soovide osas ambivalentsetel seisukohal ning pigem karjäärile orienteeritud ja kes ehk kunagi soovisid lapsi või vähemalt ei olnud kindlalt nende saamise vastu või siis „edasilükkajateks” (Lunneborg, 2000), kes pidevalt laste saamist edasi lükkavad, kuniks on liiga hilja neid saada. Samas tuleb silmas pidada, et isegi, kui laste saamist edasi lükati, ei kahetsenud ükski intervjueritav enda valikut neid mitte saada.

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et eelkõige prevaleerivad (vaba)tahtlikult lastetute inimeste laste mitte soovimise põhjendustena isiklikud põhjused – soov tegeleda muude asjadega, mis neid huvitavad ja kõnetavad, samuti soov säilitada oma vabadus ja mitte võtta enda õlgadele lisakohustusi laste kasvatamise näol. Sellele sekundeerib mure praeguse majandusliku ning poliitilise ebakindluse pärast, samuti mure keskkonna pärast. Praegusel individualiseerumise ajastul võib eeldada, et kui, siis isiklikel põhjustel laste mitte saamise trend vaid süveneb – ka uuringud näitavad, et (vaba)tahtlikult lastetuks jäävate inimeste arv on aastate vältel suurenenud (Hakim, 2003; Oras ja Unt, 2008; Miettinen jt, 2014; Tanturri jt, 2015). Kui lisada sinna juurde ka praegu äärmiselt aktuaalne koroonakriis, mis kogu maailma majanduslikku ning poliitilist olukorda tugevalt raputab ning muudab paljud inimesed ettevaatlikumaks ja paneb neid enda plaane tõsisemalt läbi mõtlema, on võimalik, et järjest suurenev lapsi mitte soovivate inimeste arv hakkab mõjutama sündide üldist võimalikku saavutatavat taset tänapäeva arenenud ühiskondades. Samal ajal – kuigi (vaba)tahtlikud lastetud ei panusta riigi arengusse pealekasvava põlvkonna ning uute maksumaksjate näol, on neil rohkem aega keskenduda enda arendamisele, õppimisele ning soovi korral ka karjääri tegemisele, mistõttu panustavad nad riigi arengusse otseselt enda tegevuse kaudu nüüd ja praegu. Lisaks, kuigi laste mitte saamine on halb Eesti rahvastiku taastootmise seisukohalt, on see hea suuremas plaanis maailmale, keskkonnale ning looduslike ressursside säilitamisele. Seega on keeruline öelda, kas (vaba)tahtlikult lastetuks jäämine omab pigem negatiivseid või positiivseid mõjusid, pigem on sellel mitmekülgsed mõjud, nagu ka laste saamisel oleksid.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli leida vastus uurimisküsimustele, mis puudutasid Eesti meeste ja naiste laste mitte soovimise põhjuseid ning nende põhjuste selgitamist. Töö eesmärk oli uurida neid inimesi, kes ei soovinud endale mitte ühtegi last ehk (vaba)tahtlikult lastetuid, sest fakt, et inimesed ei soovi endale lapsi, on tegelikult oluline info ning selle tagamaad väärivad kindlasti lähemalt uurimist, kuna leides inimeste soovide mõjutajaid, on võimalik lisada uus vaatenurk ka sündimuse teooriatele ja sündimusprotsesside mõistmisele, sest järjest suurenev lapsi mitte soovivate inimeste arv mõjutab tänapäeva arenenud ühiskondades sündide üldist võimalikku saavutatavat taset (Ainsaar ja Maripuu, 2008). Kasutades andmeid uuringutest Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine (Lippus jt, 2015), Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom (Themas jt, 2015) ning Euroopa Sotsiaaluuring 2018 (ESS..., 2018), viidi läbi kvantitatiivne andmeanalüüs ning kasutades minu poolt läbi viidud intervjuusid ka kvalitatiivne analüüs – esimese eesmärgiks oli ära kaardistada Eesti (vaba)tahtlikud lastetud ning nende laste mitte soovimise põhjused ehk anda ülevaade arvulistest näitajatest. Kvalitatiivse analüüsi eesmärgiks oli kvantitatiivses osas välja toodud põhjuseid detailsemalt avada ning uurida, kas ja milliseid põhjuseid ning seletusi nendele põhjustele laste mitte soovimise teemal veel leiduda võiks.

Kvantitatiivse analüüsi põhjal selgus, et endale elu jooksul lapsi mitte soovinuid leidub vähe - naiste uuringus moodustasid nad 1,6% kõigist vastanutest. Meeste uuringus oli selliseid indiviide 2,6% kõigist vastanutest, kellest omakorda 18,5% olid 40-aastased või vanemad. ESS-is moodustasid endale elu jooksul lapsi mitte soovinud indiviidid 3,5% kõigist vastanutest (sealhulgas 51% neist olid mehed ja 49% naised) ning 23,9% meestest ja 14,9% naistest olid vanuses 40-56.

(Vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavate tegurite hulgas võib kirjanduse tulemustega (Hagestad ja Call, 2007; Mynarska jt, 2015) kokkulangevalt välja tuua, et ka suurem osa endale lapsi mitte soovinud Eesti mehi ja naisi olid kas vallalised või elasid vabas kooselus, lisaks oli kõrgharitude hulgas rohkem naisi. Sarnased tulemused tulid välja ka eraldi 40-56-aastaste vastuseid analüüsides. Samas selgus lapsi mitte soovinuid kõigi vastanutega võrreldes, et olulist rolli mängivad ka inimeste tööalane ning sellega seonduvalt ka nende majanduslik olukord – nimelt selgus, et võrreldes kõigi uuringus osalenutega olid suurem osa lapsi mitte soovinuid pigem madalama haridustasemega, töötud või töövõimetud ning need, kellel ei olnud rahuldavaks toimetulekuks piisavalt suurt sissetulekut, millest lähtudes võib (vaba)tahtlikult lastetuid iseloomustavate tegurite osas paralleele

tõmmata hoopis Beckeri (1966) uue leibkonna majandusteooriaga või ratsionaalse valiku teooriaga ning ka riskikartlikkuse (Mills ja Blossfeld, 2005; Simpson, 2007) teooriaga.

Kui vaadelda kõigis uuringutes esinenud laste mitte soovimise põhjuseid tunnuste lõikes kumulatiivselt, selgus, et esmased laste mitte soovimise põhjused olid tingitud **isiklikest teguritest**, ehk et vastajad soovisid tegeleda muude huvitavate asjadega, olla partneriga kahekesi või ei meeldinud neile või nende partnerile rasedus, sünnitus või lapsed – naiste uuringus pidas sellised põhjused oluliseks 70%, meeste uuringus pea 50% ning ESS-is üle neljandiku vastanutest. Teisele kohale jäid **materiaalsed põhjused**, mis olid igas uuringus olulised 35-40%-le vastanutest. Kolmandal kohal olid **globaalprobleemid**, eelkõige rahvaarvu kasvuga seotud põhjused, mis jällegi olid igas uuringus olulised 30-40%-le vastanutest. Neljandaks tulid **tööga seotud põhjused**, mis olid uuringust olenevalt olulised 25-50%-le vastanutest. **Partneri või partneri puudumisega seotud põhjused** olid igas uuringus olulised umbkaudu kolmandikule vastanutest; **ühiskonna või riigiga seotud põhjused**, eelkõige tunne, et neil ei ole laste saamiseks piisavalt suurt ühiskonna- või riigipoolset tuge, pidas olenevalt uuringust oluliseks 10-40%. Alles eelviimasele kohale tulid **tervisega seotud põhjused**, mis olid igas uuringus olulised neljandikule vastanutest. Ülekaalukalt kõige madalamalt ehk kõigi uuringute puhul 10-20% vastanute jaoks oluliseks hinnati laste mitte soovimise puhul **elustaadiumist tingitud põhjuseid** nagu laste saamiseks liiga vana olemine ning soovitud laste arvu olemasolu.

Intervjuude kvalitatiivses analüüsis toodi esiteks välja **vanemaks saamise soovi puudumine**, mis oli paljude puhul seotud Elder Jr. (1977) elutee teooriaga, mille põhjal on indiviidi motivatsioonid, hoiakud ja uskumused kujundatud tema kasvukeskkonnast ning jätavad jälje kogu eluks. Vanemaks saamise soovi puudumist põhjendati kire ja instinkti puudumisega laste saamiseks, kuid asjale läheneti ka vastupidiselt, ehk et üks intervjueeritav ei olnud enda jaoks leidnud just põhjuseid laste saamiseks. Nimetati veel laste saamiseks sisemiselt mitte valmis olemist ning emotsionaalset tõrget, mis tekib, kui laste saamisest hakatakse rääkima rahvuskehandi või eestlaste välja suremise võtmes. Teiseks nimetati korduvalt ka kõike **isikliku edasijõudmisega seotut**, mis intervjueeritavate laste saamise soove pärssis, nagu ka hirmu lapse saamisega seotud kohustuste ees. Naiste puhul toodi välja **füüsiliste tegurite ja terviseiga seotud hirmud** nagu hirm raseduse, sünnitusvalu ja sünnitusega kaasneva võivate komplikatsioonide ees, aga ka jälestust kogu lapsesaamise temaatika osas, mis taandab inimese mehe või naise asemel vaid lapsevanema rolli. Samuti oli ka intervjueeritavate jaoks oluline **keskkonnategurite või ülerahvastatuse pärast muretsemine** praeguses poliitilise ebakindluse ja kliimakriisi olukorras. Üllatuslikult paljude intervjueeritavate puhul oli nende soov lapsi saada välja kujunenud **koolikiusamise kogemuse tõttu**, või vähemalt

olnud sellest tugevalt mõjutatud – keda pani see inimesi mitte sallima, keda lapsi kartma ning keda kartma, et tema tulevane laps võiks sama läbi elada. Kuna kirjanduse ülevaatest sellist tegurit välja ei tulnud, võib öelda, et antud leid on omane just eestlastele ning uueks lisandiks laste mitte soovimise põhjuste uurimisel.

Eesti meeste ja naiste laste mitte soovimise põhjused võib intervjuude kvalitatiivse analüüsi tulemuste põhjal laias laastus jagada kaheks – ühelt poolt mõtlevad intervjuueeritavad inimesed enda soovide, vajaduste ning tahtmiste peale ja teevad selle pinnalt otsuse lapsi mitte saada, kuna see tooks nende elus kaasa liiga suuri muutusi ning kohustusi. Teiselt poolt mõtlevad intervjuueeritavad aga kas praeguse olukorra peale, kus teatud piirkondi kurnab juba praegu ülerahvastatus, või siis tuleviku peale, mida nemad kontrollida ei saa ning seetõttu otsustavad, et ei hakka riskima siia maailma uue inimeste toomisega.

Analüüsides seda, kuidas intervjuueeritavate hulgas kujunes välja soov lapsi mitte saada, võib öelda, et nende hulgas oli nii neid, kes polnud kunagi endale lapsi soovinud kui neid, kes sellele mingil eluhetkel olid mõelnud, kuid siiski enda mõtted ühel või teisel põhjusel realiseerimata jätnud. Põhjused, mis neid ümber veenis, toodi välja lapsepõlves kogetu, näiteks vanemate vägivald või alkoholiprobleemidega vanemad, või siis isafiguuri puudumine üles kasvades, mis tekitas ühes intervjuueeritavas tunde, et ta ei oskaks ka oma lastele selle tõttu sobiv isa olla. Ühe intervjuueeritava ema ärevus tema üles kasvades jättis talle aga mulje, et lapsed on pidev hirmude ja murede allikas ning et pärast laste saamist pole inimesel võimalik enam kunagi hingerahu saavutada.

Sellest lähtudes sai kvalitatiivse analüüsi intervjuueeritavad jagada nelja erinevasse rühma:

1. Mitte kunagi lapsi soovinud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused.
2. Mitte kunagi lapsi soovinud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused.
3. Kunagi laste saamise peale mõelnud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised võimaliku lapse tulevikuga seotud põhjused.
4. Kunagi laste saamise peale mõelnud inividid, kelle jaoks on laste mitte soovimisel olulised enda soovide ja vajadustega seotud põhjused.

Kasutatud allikad

Aarssen, L. W. ja Altman, S. T. (2006). Explaining below-replacement fertility and increasing childlessness in wealthy countries: legacy drive and the “transmission competition” hypothesis. *Evolutionary Psychology*, 4, 290-302.

Agrillo, C. ja Nelini, C. (2008). Childfree by choice: a review. *Journal of Cultural Geography*, 25 (3), 347-363.

Agrillo, C. ja Nelini, C. (2007). Children of a timeless society: a socio-biological reading of the childfree phenomenon. *Rivista di Studi Familiari. Special Issue: Childfree*, 12 (1), 124-136.

Ainsaar, M. (2011). Lapse saamise ajastamine ja laste arv. Sünnimustrendid Euroopas. *Akadeemia*, 273 (12), 2330-2351.

Ainsaar, M. ja Maripuu, L. (2008). *Eesti rahvastik 2007-2020*. Rahvastikuministri büroo.

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.

Allen, R. S. ja Wiles, J. L. (2013). How Older People Position Their Late-Life Childlessness: A Qualitative Study. *Journal of Marriage and Family*, 75, 206-220.

Baker, M. (2010). Motherhood, employment and the “child penalty”. *Women's Studies International Forum*, 33, 215-224.

Barber, J. S. (2001). Ideational Influences on the Transition to Parenthood: Attitudes toward Childbearing and Competing Alternatives. *Social Psychology Quarterly*, 64 (2), 101-127.

Bass, B. C. (2015). Preparing for Parenthood? Gender, Aspirations, and the Reproduction of Labor Market Inequality. *Gender & Society*, 29 (3), 362-385.

Becker, S. G. (1960). An Economic Analysis of Fertility. Universities-National Bureau (toim.), *Demographic and Economic Change in Developed Countries* (lk 209-240). Columbia: Columbia University Press. Kasutatud 11.03.2020, <http://www.nber.org/chapters/c2387.pdf>

Bernhardt, E. ja Goldscheider, F. (2006). Gender Equality, Parenthood Attitudes, and First Births in Sweden. *Vienna Yearbook of Population Research*, 19-39.

Bhambhani, C. ja Inbanathan, A. (2018). Not a mother, yet a woman: Exploring experiences of women opting out of motherhood in India. *Asian Journal of Women's Studies*, 24 (2), 159-182.

Bimha, P. Z. ja Chadwick, R. (2016). Making the childfree choice: Perspectives of women living in South Africa. *Journal of Psychology in Africa*, 26 (5), 449-456.

Blackstone, A. ja Stewart, M. D. (2016). "There's More Thinking to Decide": How the Childfree Decide Not to Parent. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 24 (3), 296-303.

Blackstone, A. ja Stewart, M. D. (2012). Choosing to be Childfree: Research on the Decision Not to Parent. *Sociology Compass*, 6 (9), 718-727.

Bongaarts, J. (1992). Do Reproductive Intentions Matter? *International Family Planning Perspectives*, 18 (3), 102-108.

Buhr, P. ja Huinink, J. (2017). Why Childless Men and Women Give Up on Having Children. *European Journal of Population*, 33 (4), 585-606.

Campbell, E. (1983). Becoming voluntarily childless: an exploratory study in a Scottish city. *Social Biology*, 30, 307-317.

Ciaccio, V. (2006). *Childfree motivators and social/political views*. Doktoritöö. Yona Ülikool.

Danilson-Järg, L. (2016). Lea Danilson-Järg: sündimuse kasvuks on vaja ületada kahe lapse barjäär. *Postimees*, 16. oktoober. Kasutatud 02.03.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3874721/lea-danilson-jarg-sundimuse-kasvuks-on-vaja-uletada-kahe-lapse-barjaar>

De Santis, G. ja Livi Bacci, M. (2001). *Reflections on the economics of the fertility decline in Europe*. Euresco Konverentsi ettekanne.

Elder, G. H., Jr. (1977). Family History and the Life Course. *Journal of Family History*, 4 (2), 279-304.

Engwall, K. (2014). Childfreeness, parenthood and adulthood. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 16 (4), 333-347.

ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data (2018). Data file edition 1.2. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

Gemmill, A. (2018). From Some to None? Fertility Expectation Dynamics of Permanently Childless Women. *Demography*, 56 (1), 129-149.

Gerardo, M. (2010). Geographic job mobility and parenthood decisions. *Zeitschrift für Familienforschung*, 22 (2), 171-195.

Giles, D., Shaw, R. L. ja Morgan, W. (2009). Representations of voluntary childlessness in the UK press, 1990–2008. *Journal of Health Psychology*, 14 (8), 1218-1228.

Gillespie, R. (2003). Childfree and Feminine: Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women. *Gender&Society*, 17, 122-136.

Gobbi, P. E. (2013). A model of voluntary childlessness. *Journal of Population Economics*, 26, 963-982.

Hagestad, G. O. ja Call, V. R. A. (2007). Pathways to Childlessness. A Life Course Perspective. *Journal of Family Issues*, 28 (10), 1338-1361.

Hakim, C. (2003). A New Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory. *Population and Development Review*, 29 (3), 349-374.

Hayford, S. R. (2013). Marriage (Still) Matters: The Contribution of Demographic Change to Trends in Childlessness in the United States. *Demography*, 50, 1641-1661.

- Heckhausen, J. (1997). Developmental regulation across adulthood: Primary and secondary control of age-related challenges. *Developmental Psychology*, 33 (1), 176–187.
- Hird, M. J. ja Abshoff, K. (2000). Women without children: a contradiction in terms? *Journal of Comparative Family Studies*, 31 (3), 347-376.
- Houseknecht, S. K. (1987). Voluntary Childlessness. M. B. Sussman ja S. K. Steinmetz (toim), *Handbook of marriage and the family* (lk 369-395). New York: Plenum Press.
- Ireland, M. S. (1993). *Reconceiving women: Separating motherhood from female identity*. New York: Guilford Press.
- Kaiser, J. (2011). Does Family Planning Bring Down Fertility? *Science*, 333, 548-549.
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 19.03.2020, <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kangro, M. (2016). Maarja Kangro: oma jama – teistsugune vaade emadusele. *Postimees Arvamus*, 9. mai. Kasutatud 06.03.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3686545/maarja-kangro-oma-jama-teistsugune-vaade-emadusele>
- Kaufman, G. ja Uhlenberg, P. (2000). The Influence of Parenthood on the Work Effort of Married Men and Women. *Social Forces*, 78 (3), 931-949.
- Keizer, R., Dykstra, P. A. ja Jansen, M. (2007). Pathways Into Childlessness: Evidence of Gendered Life Course Dynamics. *Journal of Biosocial Science*, 40 (6), 863-878.
- Kuusik, A. (2015). *Aga millal sa lapse saad?* Feministeeriumi koduleht. Kasutatud 11.03.2020, <https://feministeerium.ee/aga-millal-sa-lapse-saad/>
- Lee, K.-H. ja Zvonkovic, A. M. (2014). Journeys to remain childless: A grounded theory examination of decision-making processes among voluntarily childless couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31 (4), 535-553.

Lepik, K. ja Strömpl, J. (2014). *Põhistatud teooria*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 19.03.2020, <https://sisu.ut.ee/samm/pohistatud-teooria>

Lesthaeghe, R. (1983). A century of demographic and cultural change in Western Europe: An exploration of underlying dimensions. *Population and Development Review*, 9 (3), 411-435.

Liefbroer, A. C. ja Billari, F. C. (2010). Bringing Norms Back In: A Theoretical and Empirical Discussion of Their Importance for Understanding Demographic Behaviour. *Population, Space and Place*, 16, 287-305.

Lippus, H., Laanpere, M., Part, K., Ringmets, I., Rahu, M., Haldre K., Allvee, K. ja Karro H. (2015). *Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine*. Uurimisaruanne. Tartu: Tartu Ülikooli Naistekliinik.

Liss, M., Schiffrin, H. H. ja Rizzo, K. M. (2013). Maternal Guilt and Shame: The Role of Self-Discrepancy and Fear of Negative Evaluation. *Journal of Child and Family Issues*, 22 (8), 1112-1119.

Lunneborg, P. W. (2000). *The chosen lives of childfree men*. New York: Bergin and Gavery.

Lutz, W., Skirbekk, V. ja Testa, M. R. (2006). The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe. F. C. Billari, A. C. Liefbroer ja D. Philipov (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 167-192). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Malson, H. ja Swann, C. (2003). Re-producing 'woman's' body: reflections on the (dis)place(ments) of 'reproduction' for (post)modern women. *Journal of Gender Studies*, 12 (3), 191-201.

Mamabolo, I., Langa, M. ja Kiguwa, P. (2009). To be or not to be a mother: exploring the notion of motherhood among university students. *South African Journal of Psychology*, 39 (4), 480-488.

Martin, L. J. (2017). Pushing for the perfect time: Social and biological fertility. *Women's Studies International Forum*, 62, 91-98.

Mathews, P., ja Sear, R. (2013). Does the kin orientation of a British woman's social network

influence her entry into motherhood? *Demographic Research*, 28, 313–340.

Matthews, E. J. ja Desjardins, M. (2017). Remaking Our Identities: Couples' Experiences of Voluntary Childlessness. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 25 (1), 31-39.

Mayer, B. ja Trommsdorff, G. (2010). Adolescent's Value of Children and Their Intentions to Have Children. A Cross-Cultural and Multilevel Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41, 671-689.

May, E. T. (1995). *Barren in the promised land: childless Americans and the pursuit of happiness*. Cambridge: Harvard University Press.

McDonald, P. (2000). Gender equity, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research*, 17.

Miettinen, A., Rotkirch, A., Szalma, I., Donno, A. ja Tanturri, M.-L. (2014). *Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences*. Väestöliitto. Kasutatud 11.03.2020, http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7a6551acdcc4b545d644cba8ee703414/1458573276/application/pdf/3746805/Working%20paper%205_Increasing%20Childlessness%20in%20Europe_1.pdf

Miller, W. B. (2011). Differences between fertility desires and intentions: implications for theory, research and policy. W. Lutz, P. S. Morgan, T. Sobotka ja M. R. Testa (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 75-98). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Miller, W. B. (1994). Childbearing Motivations, Desires and Intentions: A Theoretical Framework. *Generic, Social and General Psychology Monographs*, 120 (2), 223-258.

Mills, M., ja Blossfeld, H.-P. (2005). Globalization, uncertainty and the early life course: A theoretical framework. H.-P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills ja K. Kurz (toim), *Globalization, uncertainty and youth in society* (lk 1–24). London/New York: Routledge.

Modena, F., Rondinelli, C. ja Sabatini, F. (2014). Economic insecurity and fertility intentions: The case of Italy. *The Review of Income and Wealth*, 60, 233-255.

Mynarska, M., Matysiak, A., Rybińska, A., Tocchioni, V. ja Vignoli, D. (2015). Diverse paths into childlessness over the life course. *Advances in Life Course Research*, 25, 35-48.

Mynarska, M. ja Rytel, J. (2018). From Motives Through Desires to Intentions: Investigating The Reproductive Choices of Childless Men and Women in Poland. *Journal of Biosocial Science*, 50, 421-433.

Oras, K. ja Unt, M. (2008). *Sündimust mõjutavad tegurid Eestis*. Tallinn: Rahvastikuministri büroo.

Ots, A. (2018). *EV100: Eestimaalased elavad üha sagedamini üksikult*. Statistikaablogi. Statistikaameti ajaveeb. Kasutatud 23.03.2020, <https://blog.stat.ee/2018/03/13/ev100-eestimaalased-elavad-uha-sagedamini-uksikult/>

Park, K. (2005). Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless. *Sociological Inquiry*, 75 (3), 372-402.

Peterson, H. (2015). Fifty shades of freedom. Voluntary childlessness as women's ultimate liberation. *Women's Studies International Forum*, 53, 182-191.

Peterson, H. ja Engwall, K. (2013). Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences. *European Journal of Women's Studies*, 20 (4), 376-389.

Puur, A. ja Põldma, A. (2014). *Eesti sündimusareng ja sündimuse mõjutamise võimalused: lühianalüüs*. Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut.

Radari koduleht (2019). Kasutatud 21.03.2020, <https://kanal2.postimees.ee/pluss/saade/Radar-1>

Ravanera, Z. R. ja Beaujot, R. (2014). Childlessness of men in Canada: Result of a waiting game in a changing family context. *Canadian Studies in Population*, 41 (1-2), 38-60.

Régnier-Loilier, A. ja Vignoli, D. (2011). Fertility Intentions and Obstacles to Their Realization in France and Italy. *Population*, 66 (2), 361-389.

Riggs, D. W. ja Bartholomaeus, C. (2016). "It's just what you do": Australian middle-class heterosexual couples negotiating compulsory parenthood. *Feminism&Psychology*, 28 (3), 373-389.

Schoen, R., Astone, N. M., Kim, Y. J., Nathanson, C. A. ja Fields, J. M. (1999). Do Fertility Intentions Affect Fertility Behavior? *Journal of Marriage and Family*, 61 (3), 790-799.

Shaw, R. L. (2010). Women's Experiential Journey Toward Voluntary Childlessness: An Interpretative Phenomenological Analysis. *Journal of Community&Applied Social Psychology*, 21, 151-163.

Simer, S.-K. (2018). Sille-Kadri Simer: saage üle lastetusest ehk Ära ütle mulle, mida ma pean tegema ja ma ei ütle sulle, kuhu sa pead minema. *Postimees Sõbranna*, 22. juuli. Kasutatud 06.03.2020, <https://sobranna.postimees.ee/5904307/sille-kadri-simer-saage-ule-lastetusest-ehk-ara-utle-mulle-mida-ma-pean-tegema-ja-ma-ei-utle-sulle-kuhu-sa-pead-minema>

Simpson, R. (2007). *Defying Nature? Contemporary Discourses around Delayed Childbearing and Childlessness in Britain*. GeNet Seminar: Low Fertility in Industrialised Countries, London School of Economics.

Sisseränne aitas suurendada rahvaarvu (2020). Statistikaameti pressiteade nr. 59. Kasutatud 12.05.2020, <https://www.stat.ee/pressiteade-2020-059>

Tanturri, M. L. ja Mencarini, L. (2008). Childless of Childfree? Paths to Voluntary Childlessness in Italy. *Population and Development Review*, 34 (1), 51-77.

Tanturri, M.-L., Mills, M., Rotkirch, A., Sobotka, T., Takacs, J., Miettinen, A., Faludi, C., Kantsa, V. ja Nasiri, D. (2015). *State-of-the-art report. Childlessness in Europe*. Families and Societies. Working Paper Series. Kasutatud 02.03.2020, <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/03/WP32TanturriEtAl2015.pdf>

Taylor, E. N. (2003). Throwing the Baby Out with the Bathwater: Childfree Advocates and the Rhetoric of Choice. *Women&Politics*, 24 (4), 49-75.

Tereping, A.-R. (2016). Avo-Rein Tereping: rahvastiku kahanemine, meie suurim probleem. *Postimees*, 10. august. Kasutatud 02.03.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3795259/avo-rein-tereping-rahvastiku-kahanemine-meie-suurim-probleem>

Terry, G. ja Braun, V. (2012). Sticking My Finger up at Evolution: Unconventionality, Selfishness, and Choice in the Talk of Men Who have had “Preemptive” Vasectomies. *Men and Masculinities*, 15 (3), 207-229.

Testa, M. R. (2007). Childbearing preferences and family issues in Europe: evidence from the Eurobarometer 2006 survey. W. Lutz (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 357-379). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Testa, M. R. ja Grilli, L. (2006). The Influence of Childbearing Regional Contexts on Ideal Family Size in Europe. *Population*, 61 (1), 99-127.

Themas, A., Ainsaar, M., Soo, K., Sammul, M., Uusküla, A., Tarum, H., Hendrikson, R., Arak, T., Espenberg, K. ja Varblane, U. (2015). *Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pere loome*. Uuringu lõppraport. Tartu: Tartu Ülikool.

Thompson, R. ja Lee, C. (2011). Fertile imaginations: young men’s reproductive attitudes and preferences. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 29 (1), 43-55.

Tiit, E.-M. ja Ainsaar, M. (2002). Kavandatav sündimuskäitumine Eestis. D. Kutsar (toim.), *Elutingimused Eestis viis aastat hiljem* (lk 35-66). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Uibu, J. (2016). Jaak Uibu: on aeg rahvastikukriisi lahendada hakata. *Postimees*, 23. detsember. Kasutatud 02.03.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3956349/jaak-uibu-on-aeg-rahvastikukriisi-lahendada-hakata>

United Nations (2015). *Trends in Contraceptive Use Worldwide 2015*. Department of Economic and Social Affairs. Kasutatud 11.03.2020, <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/trendsContraceptiveUse2015Report.pdf>

Van de Kaa, D. J. (1987). Europe’s second demographic transition. *Population Bulletin*, 42.

Veevers, J. E. (1980). *Childless by choice*. Toronto, CA: Butterworths.

Walby, S. (1997). *Gender transformations*. London: Routledge.

Waynforth, D. (2012). Grandparental investment and reproductive decisions in the longitudinal 1970 British cohort study. Proceedings. *Biological sciences/The Royal Society*, 279 (1731), 1155–1160.

Westoff, C. F. ja Higgins, J. (2009). Relationships between men's gender attitudes and fertility: Response to Puur et al.'s "Men's childbearing desires and views of the male role in Europe at the dawn of the 21st century". *Demographic Research*, 19, 1883-1912.

Wood, G. J. ja Newton, J. (2006). Childlessness and Women Managers: 'Choice', Context and Discourses. *Gender, Work and Organization*, 13 (4), 338-358.

LISA 1

Kvalitatiivse uuringu intervjuukava

Sissejuhatus

Tutvustan ennast; tutvustan intervjuu eesmärki; kinnitan, et küsitletav saab lõputöös vajaduse/tahtmise korral uue nime; kinnitan, et küsitletav võib intervjuu igal ajal pooleli jätta, kui tal peaks selleks soovi tekkima. Hoiatan, et osad küsimused võivad olla päris isiklikud ning küsitletav võib keelduda neile vastamast. Küsin luba intervjuu lindistamiseks ja küsitletava sinatamiseks (et luua usalduslikum õhkkond).

Küsin mõne sissejuhatava mittetemaatilise küsimuse, et küsitletav ennast mugavamalt tunneks.

Näiteks: kas sind on kunagi varem intervjueeritud?

Kas sa tõesti ei soovi lapsi, ei praegu ega kogu oma ülejäänud elu jooksul?

Vabatahtliku lastetuse põhjused

Põhiküsimus:

Oskad sa nimetada põhjuseid, miks sa endale lapsi ei soovi? Millal võtsid sa vastu otsuse lapsi mitte saada? Kuidas sa selle otsuseni jõudsid? Kas kunagi oli ka selliseid hetki, mil sa endale lapsi soovisid? (Mis pani sind ümber mõtlema? Miks?)

Abiküsimused:

Mis on sinu perekonnaseis? Kui kaua sa oma partneriga/elukaaslasega/abikaasaga koos oled olnud? Kas partneriga koos olemine on mõjutanud või mõjutab sinu lapse saamise soove? Millisel viisil? (Kas võib olla, et otsus lapsi mitte saada tuli hoopis partneri poolt? Sellisel juhul – kuidas sa sellega leppinud oled, on see olnud raske? Miks või miks mitte? Kui mitte, siis kuidas su partner/elukaaslane/abikaasa sinu otsusesse suhtus/suhtub?)

*Kas sulle meeldivad lapsed? Mis sa arvad, kas see on mõjutanud sinu soovi lapsi mitte saada?
Miks?*

*Kas sa/te olete kunagi üritanud last saada? Miks (mitte)? Mis juhtuks, kui sa/sinu partner
(kogemata) jääks(id) rasedaks? Mida sa/te teeksite?*

*Kas te prooviksite uuesti/mõtleksite ümber, kui näiteks riik pakuks heldemaid hüvitisi ja/või toetust
ja abi laste kasvatamisel (heal tasemel hüvitised kuni lapse kolme aastaseks saamiseni, peretoetusi
kuni lapse 18. aastaseks saamiseni, täismahus kinni makstud vanemapuhkus kuni lapse kolme
aastaseks saamiseni, lasteaed ja kool – madala tasu eest ning paindlike lahtiolekuaegadega)?
Miks?*

Kas sinu või sinu partneri päritoluperekond on mõjutanud lapse saamise soove? Kuidas?

Kas sinu lapsepõlves oli midagi sellist, mis pani sind lapsi mitte tahtma?

*Kas sinu tutvusringkonnas on palju lastega inimesi? Kas nende otsused on mõjutanud sinu lapse
saamise soove? Kuidas?*

Kas sa tunnend, et sul on enda ellu vaja midagi/kedagi, mis/kes asendaks lapse rolli su elus?

Kas sa tunnend, et su vaba aeg on nii hästi sisustatud, et sinna ei mahukski aega lapse jaoks?

*Kuidas on kodused tööd teie vahel jaotatud (kes teeb mida ja kui palju)? Kas sa tunnend, et selline
jaotus on sinu jaoks sobiv? Kui sa saaksid midagi muuta, siis mida? Kas see võib olla põhjuseks,
miks sa/teie lapsi ei soovi?*

Isiklik taust

Kui vana sa oled?

Mis haridus sul on?

Kas sul on õdesid-vendi? Kui, siis kui palju?

On sul lemmikloomi? Kas sa sooviksid endale lemmikloomi? Kas sa arvad, et sinu lemmikloom võiks asendada last sinu elus? Miks?

Oled sa religioosne? On su partner religioosne? Kas see mõjutab lapse saamise soove? Kuidas?

Mis tööd sa teed (mis amet, mis positsioon)? Mis tööd sinu partner teeb (mis amet, mis positsioon)? Kas sinu või sinu partneri töö võimaldaks teil lapsi saada või on sellele takistuseks? Miks?

Milline on teie(sinu) majanduslik olukord? Kas olete(oled) sellega rahul? Kas see võib olla laste mitte soovimise teguriks? Miks?

Ühiskondlik surve

Kas sa tunned (oma lähedaste poolt, ühiskonna poolt üldisemalt, nt. töö juures) survet lapsi saada? Kui, siis kellelt? Kui, siis milles see avaldub? Kuidas sa selle survega toime tulead/sellele vastu astud? On see tekitanud sinus tahtmist lapse saamise soovide osas ümber mõelda? Miks?

Kas sa tunned oma otsuse tõttu, et oled ühiskonnas nõrgemal positsioonil või mingis mõttes diskrimineeritud? Kui, siis milles see avaldub (nt. tööle saamine, puhkuse saamine jms)?

Kui sa ei soovi lapsi saada, siis kas sa tunned, et see mõjutab kuidagi sinu naiselikkust/mehelikkust. Miks?

Lõpetuseks

Kokkuvõtlikud sõnad – oleme jõudnud intervjuu lõppu. Ehk küsida, kuidas vastaja ennast tunneb? Tänu sõnad vastamise eest, kontaktinfo jagamine (mina enda oma, et nad saaksid vajadusel minuga ühendust võtta).

LISA 2

Tabel 1. Laste mitte soovimise põhjused 40-56-aastaste meeste hulgas (10), meeste uuring (Themas jt, 2015)

Oluliseks peetud põhjused	Vastusevariandi valinute arv
Ei soovi lähedast suhet vastassoost inimesega	0
Väikeste laste vanemaid koheldakse töökohal halvasti Soovitud laste arv on olemas Lapse sündides ei saa ma õppida sama palju kui praegu Olen (liiga) noor ja laste saamisega pole kiiret	1
Uue lapse sündides ei jätku aega/tähelepanu olemasolevatele lastele Paljulapselisse peresse ei suhtuta ühiskonnas hästi	2
Ei suudaks tagada lastele vajalikke arengutingimusi Ei suudaks tagada lastele head haridust Lapse sündides ei saa ma töötada sama palju kui praegu Lapsed piiravad ametialast tegevust/karjääri Väikese lapse eest hoolitsemine on füüsiliselt liiga kurnav	3
Tõenäoliselt ma ei saa lapsi Lapsesaamist takistavad minu terviseprobleemid Partner ei soovi (rohkem) lapsi Lapsehoidmisvõimalused on ebakindlad Pole sobivat lapse ema Ma ei ole abielus ega ela kellegagi koos Ei soovi (enam) ennast siduda väikeste lastega Kardan, et elu läheks liiga raskeks Lapsesaamine piiraks minu vabadust	4
Arvan, et olen liiga vana laste saamiseks Partner ei soovi (enam) olla rase või sünnitada Partner ei osale laste eest hoolitsemisel ja kodutöodes soovitud määral Probleemid paarisuhetes Minul/meil ei ole raha (suurema arvu) laste kasvatamiseks Maailm on niigi ülerahvastatud Elupaik on liiga väike/sobimatu suuremale perele Mul poleks aega lapse eest hoolitsemiseks Soovin, et mul jääks rohkem aega partneriga kahekesi olemiseks Ei soovi (veel) lastega seotud vastutust kanda	5

Soovin pühenduda muudele mind huvitavatele asjadele	
Lapsesaamist takistavad minu partneri terviseprobleemid	6
Minul või partneril ei ole kindlat töökohta	
Ühiskond ei toeta küllaldaselt lastega peresid	

LISA 3

Tabel 2. Lapsi mitte soovivate vastajate taustategurite jaotus 40+ vanuses meeste (10) uuringus (Themas jt, 2015)

Perekonnaseis	Protsent	Protsent kõigist vastava grupi vastajatest
Vallaline	40%	4,9%
Abielus	10%	0,3%
Vabas kooselus	40%	2,5%
Lahku läinud	0%	0,0%
Lesk	10%	25,0%
Muu	0%	0,0%
Lõpetatud kõrgeim haridustase		
Põhiharidus või vähem	0%	0,0%
Kutse- või keskharidus	100%	2,1%
(Rakenduslik) kõrgharidus või teaduskraad	0%	0,0%
Tavategevusala		
Ettevõtja, tööandja	10%	0,9%
Palgatöötaja	70%	1,5%
Õpilane/üliõpilane/kraadiõppur	10%	50,0%
Ajateenistuses	0%	0,0%
Pensionär/eelpensionil/töövõimetu	0%	0,0%
Ei tööta ega õpi, otsib tööd	0%	0,0%
Ei tööta ega õpi, ei otsi tööd	0%	0,0%
Muu	10%	16,7%
Ühe kuu keskmine netosissetulek viimase 12 kuu jooksul		
Puudub	0%	0,0%
Kuni 200	30%	7,3%
201-450	40%	4,7%
451-900	20%	0,9%
901-1500	10%	0,6%
1501-2000	0%	0,0%
Rohkem kui 2000	0%	0,0%

LISA 4

Tabel 3. Laste mitte soovimise põhjused 40-55-aastaste meeste ja naiste hulgas (18), ESS (ESS..., 2018)

Oluliseks peetud põhjused	Vastusevariandi valinute arv
Olen veel liiga noor laste saamiseks Soovitud laste arv on täis Partner soovib esmalt lõpetada õpingud Eesti rahvaarvu vähenemine kriitilise piirini Lapse sündides saaks teised lapsed vähem tähelepanu	0
Laste saamist mõjutaks võrdsem tööjaotus perekonnas Soovin esmalt lõpetada õpingud Partner soovib esmalt saada kindla töökoha või edendada tööalast karjääri Teiste inimeste suhtumine Probleemid lastehoiuga Probleemid olemasoleva(te) laste kasvatamisega	1
Tunnen, et ma ei ole küps vastutama lapse eest Ei soovi lähedast suhet vastassoost inimesega Paarisuhtes on probleemid Tunnen, et mu partner ei ole veel küps vastutama lapse eest Soov partneriga mõnda aega vaid teineteise jaoks elada Eesti turvalisus elupaigana Partnerile ei meeldi lapsed, rasedus või sünnitus	2
Mulle ei meeldi lapsed või rasedus või sünnitus Soovin edendada tööalast karjääri Suurem riigipoolne toetus lapse kasvatamisel Ei ole lapse eest hoolitsemiseks aega Vajan partneri suuremat tuge Väikeste laste vanematesse suhtumine töökohal Teie perekonna finantskohustused	3
Lapse saamist/kasvatamist takistavad minu terviseprobleemid Soovin saada esmalt kindla töökoha Soov tegelda muude huvitavate asjadega elus Mure sündiva lapse tervise pärast Väikese lapse eest hoolitsemine on füüsiliselt liiga kurnav	4

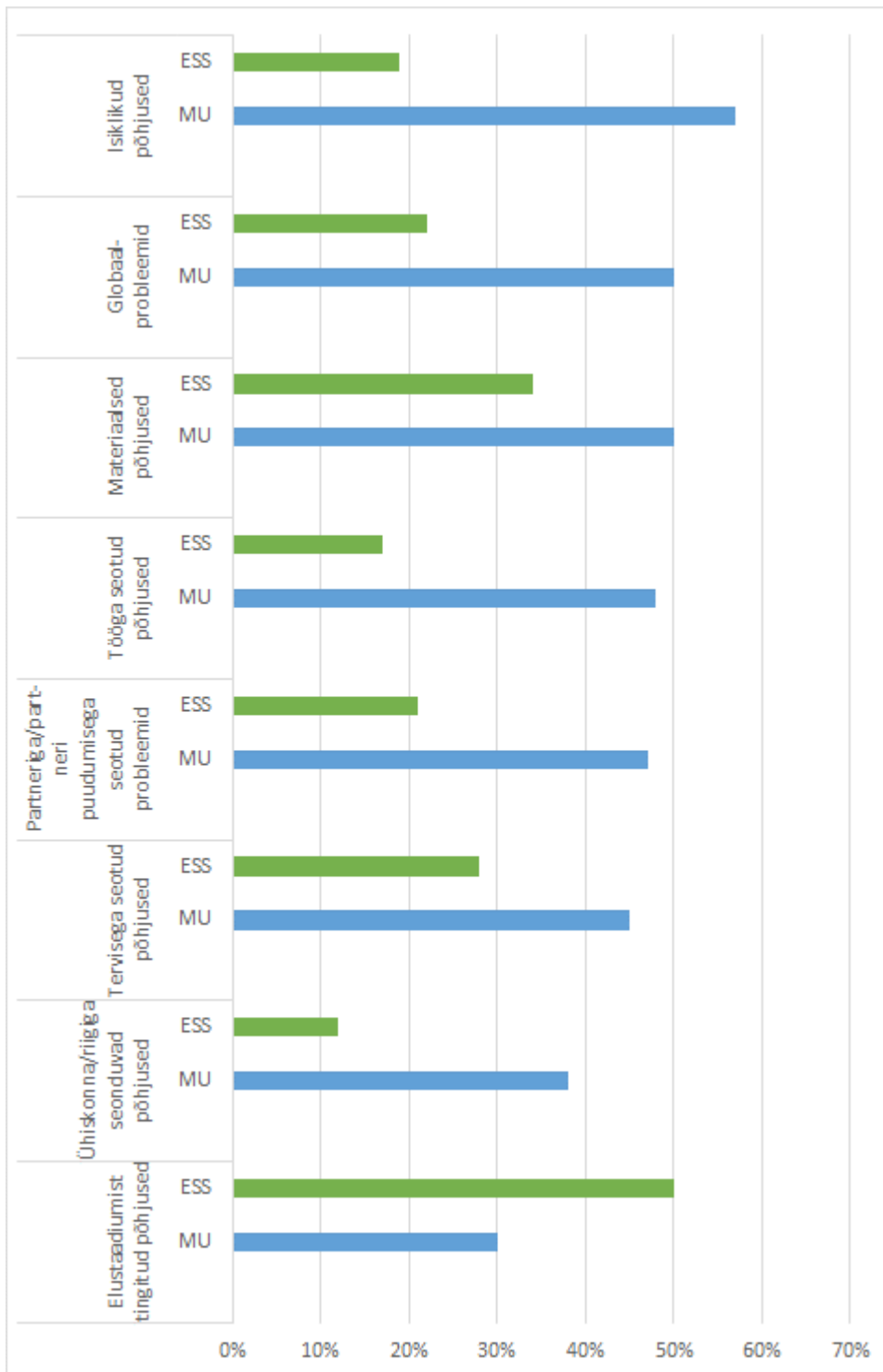
Laps piiraks minu vabadust Raske on ühendada töötamist ja laste kasvatamist Lapse saamist/kasvatamist takistavad minu partneri terviseprobleemid Gloaalprobleemid (saastatus, rahvaarvu kasv, tuumarelvad jmt.)	
Ei suuda tagada lapsele vajalikke arengutingimusi, haridust jms Paindlik tööaja korraldus	5
Ei ole õnnestunud veel last saada, kuigi olen proovinud Kindlustunne töökoha suhtes	6
Ei ole sellist partnerit, kellega oleksin soovinud või sooviksin saada last Sobivad elamistingimused Piisav majanduslik toimetulek Minul elus on teised ülesanded ja eesmärgid praegu	7
Olen laste saamiseks liiga vana	9

LISA 5

Tabel 4. 40-56-aastaste lapsi mitte soovivate vastajate (26) taustategurite jaotus, ESS (ESS..., 2018)

Ametlik perekonnaseis	Protsent	Protsent kõigist vastava grupi vastajatest
Ametlikus abielus	0%	0,0%
Ametlikult registreeritud kooselus	4%	25,0%
Ametlikult lahutatud	0%	0,0%
Lesk/registreeritud kooselu partner surnud	0%	0,0%
Mitte ükski neist (ei ole kunagi abielus ega ametlikult registreeritud kooselus olnud)	96%	16,6%
Lõpetatud kõrgeim haridustase		
Põhiharidus või vähem	15%	14,8%
Kutse- või keskkharidus	62%	5,2%
(Rakenduslik) kõrgharidus või teaduskraad	23%	9,1%
Tavategevusala		
Tasustatud töö	71%	3,9%
Õpilane	0%	0,0%
Töötu ja otsib aktiivselt tööd	5%	6,7%
Töötu, aga ei otsi aktiivselt tööd	8%	16,7%
Töövõimetu või puudega	8%	11,8%
Pensionil	0%	0,0%
Kohustuslikus ajateenistuses või asendusteenistuses	0%	0,0%
Kodune	4%	3,6%
Muu	4%	33,3%
Hinnang leibkonna sissetulekule		
Elan/elame mugavalt praeguse sissetuleku juures	8%	2,9%
Saame hakkama praeguse sissetuleku juures	62%	4,8%
Praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada	15%	4,5%
Praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada	15%	21,1%

LISA 6

Joonis 1. Laste mitte soovimise põhjused 40-56-aastaste lapsi mitte soovinute lõikes, meeste uuring (10) ning ESS (18) (ESS..., 2018; Themas jt, 2015)